

מיכאל אטקין

למרות הכל... ניצחתי

הספר ראה אור בסיוע:
יד ושם

רשות הזיכרון לשואה ולגבורה
הקרן לתמיכה בספרי זיכרונות של נצולי שואה

רשת קניוני עזריאלי, מרכז עזריאלי ו-IC
מקבוצת עזריאלי

התכנים, הנתונים והעריכה הם על אחריותו
של המחבר.

תיעוד: אמוץ שורק

עריכה ועריכה לשונית: מנחם אטקין

ציור הכריכה: מיטל בן-מרגו

הודפס בישראל-ינואר 2006

מיכאל אטקין/למרות הכל...ניצחתי

סיפור חייו של מיכאל אטקין

הורי: מנחם-מנדל אטקין וחווה (EVA)
אטקין (לבית קמינסקי), ביום חתונתם
19.2.1932

ספר זה מוקדש באהבה רבה לאמי היקרה,
הפרטיזנית האמיצה - חוה (אווה) אטקין (לבית קמינסקי) ז"ל,
לאבי היקר - מנחם (מנדל) אטקין ז"ל,
לאחי התאום היקר - חיים-שבתאי אטקין ז"ל,
ולכל בני משפחות אטקין, חודוש, קבקוב, קמינסקי, גלר,
וצ'וכמן היקרים שנספו בשואה.

--- יהי זכרם ברוך לעד ---

תוכן עניינים

פרק מס' 1: ילדות בקרולבשצ'יזנה

3	1. במה אפתח את ספרי
6	2. ילדות בבית אמיד
7	3. תרומות לקרובים ורחוקים
8	4. אבא בונה לנו בית
9	5. נעימות ושירים רוסיים
9	6. התחלה בשומר-הצעיר
10	7. משפחה גדולה ואוהבת
10	8. חגים, בית כנסת ומלמד עצבני
11	9. עיירתי קרולבשצ'יזנה
13	10. הרעלת דם קטלנית
15	11. ענני סערה באופק

פרק מס' 2: המלחמה פורצת

17	1. המלחמה פורצת !
18	2. לעזוב או להישאר בביתנו ?
19	3. הצבא האדום נסוג, הנאצים מגיעים לקרולבשצ'יזנה
20	4. פינוי קרולבשצ'יזנה מיהודים
22	5. גלובוקי
23	6. אמא מתגייסת למאבק בנאצים
25	7. חיים במשטר של צנע
26	8. מחלת הסקרלטינה
27	9. תחילת ההתקוממות
28	10. האקציות מגיעות !

פרק מס' 3: הפרטיזן הצעיר

30	1. הפרטיזן הצעיר
30	2. מרד גיטו גלובוקי
33	3. אני נמלט ונשאר בחיים !
34	4. הפציעה. אנחנו מגיעים ליער
35	5. חייבים להמשיך להתקיים !
36	6. הילד של אטקין נשלח ל"מקום מרפא".
37	7. הגרמנים באים לכפר. אני ניצל פעם נוספת.
38	8. אני מגיע אל הפרטיזנים.
38	9. טבילת אש וקור רוחו של קולקה.
40	10. גדודנו אורב לרכבת גרמנית.
41	11. מכתב מאמא !
42	12. סופה של אמא.

פרק מס' 4: אני מחפש את אימי

43	1. אני מחפש את אימי
43	2. הצבא הגרמני קורס ונמלט
44	3. אדמה חרוכה
46	4. אז היכן אמא ?
46	5. אני יוצא למסע, לחפש את אמא
48	6. האכזבה
48	7. "אתה בנה של חוה אטקין" ?
49	8. פגישה מחודשת עם בני משפחה
50	9. טרמפ לצידו של נהג הקטר
50	10. מה עושים ברכוש ?
51	11. אני נמלט מבית היתומים
52	12. חזרה לפרטיזנים
52	13. פרידה מחברים פרטיזנים
54	14. להישאר עם הדוד, או להמשיך לבד לארץ-ישראל ?

פרק מס' 5: עולים לארץ ישראל, או נוסעים לאמריקה?

57	1. עולים לארץ ישראל, או נוסעים לאמריקה?
58	2. עולים לאניה
59	3. חיטוי בנמל חיפה
60	4. מגדיאל
61	5. במוסד
61	6. פועל חקלאי ו- 12.5 גרוש לשעה
62	7. הידד, יש לי קרובים חדשים
62	8. השבת השחורה
63	9. יריות וכדור בקיר חדרי
64	10. הולכים לקיבוץ תלמי-יפה
65	11. מכבי תל-אביב
65	12. הגיוס לצה"ל

פרק מס' 6: מהשירות בצה"ל ועד להקמת המשפחה

67	1. יחידת ה- 101
68	2. משפחת שפירא
69	3. הפינג-פונג (טניס-שולחן)
69	4. צעדים ראשונים באזרחות
70	5. מכון וינגייט
71	6. הפגישה עם רבקה
73	7. החתונה
75	8. המעבר לחיפה
76	9. לידת הבנים
76	10. בית ראשון בקרית-טבעון
77	11. הנסיעה לארצות-הברית
79	12. מעבר לקרית-ביאליק

79	13.	מועדון הספורט "אולימפיה ישראל"
80	14.	חזרה למגדיל
81	15.	רוב תודות
82	16.	תמונות מהעבר ובהווה

נספחים :

כתבות ומאמרים שנכתבו ע"י מיכאל אטקין ופורסמו בעיתונות :

104	1.	כך חגגנו בגטו + לספר לדורות הבאים
105	2.	אמא - איפה את ?
106	3.	רק עברתי את הגטו
107	4.	אמא נפלה שבועיים לפני תום המלחמה
108	5.	מעשי גבורה ולחימה נועזת בגלובוקי ובקרולבשצ'יזנה
110	6.	לזכור את העבר למען העתיד
111	7.	מאמר שנכתב ברוסית בשנת 2004
112	8.	האישור הרשמי (ברוסית) שקיבלתי משגרירות בלארוס בישראל, המאשר את מותה של אמא (אווה קמינסקה).
113	9.	"אות הלוחם בנאצים" מטעם משרד הביטחון של מדינת ישראל, שניתן לחוה אטקין ולמיכאל אטקין.
114	10.	מפה של בלארוס (רוסיה-הלבנה)
115	11.	אין להם קבר
116	12.	The Etkin family from Glubokie and Dokshitz in Belarus
118	13.	עץ המשפחה (באנגלית)

הקדמה

בנים יקרים, כלות נפלאות, נכדינו, נכדותינו היפים והנעימים!

ראשית, אני רוצה להודות לכם על שהנכם כאן איתי: אשתי רבקה (ריבניקה), בני מנחם, חיים, ניצן, עמית ועידן, בנות זוגם (מזל, טלי, ומיכל) וילדיהם – נכדינו הנפלאים (ענבר, שני, אייל, עידן, קרן, הילה, ליאור, בר, שי ונועם). במשך שנים אני מספר לכם, פה ושם, על מה שעבר עלי בשנים לא קלות עד שהגעתי לארץ ישראל. סיפורתי על קרולבשצ'יזנה, על משפחתי, על הבריחה מהגטו, אבל תמיד סופר הסיפור בצורה מקוטעת, זעיר פה, זעיר שם.

לא מזמן הגעתי לגיל 70 (בדצמבר 2002), וחשתי כי הגיעה העת לספר לכם את הסיפור במלואו: הייתי רוצה שתדעו מי היא משפחתינו, מהיכן מקורה, שורשיה, היכן נולדתי, מדוע נאלצתי לעזוב בחופזה את עיירתי מולדתי, מי דאג לי באותן שנים קשות ביערות, ועוד ועוד.

זמן קצר אחרי אותה החלטה, ואולי לא במקרה, חלמתי חלום מופלא. בחלומי, אני חוזר לביתנו הנאה בעיירה קרולבשצ'יזנה. מרחוק אני מבחין בחצר הגדולה הנאה ובעצי הליבנה, בדובדבנים, בפרחי הנוי היפים ששתלה אימי חוה. לרגע אחד של חלום, היה נדמה לי שאני נמצא שם, במקום הולדתי, לא רחוק מתחנת הרכבת. היכן שהתחיל הכל.

ליד הבית אני רואה שני פעוטות משחקים בחצר. אלו הם אחי התאום ואני: מיכעלע (מיכאל) ושעפסעלע (שבתאי), או כפי שקראו לנו – ישראל/מיכעלע וחיים/שעפסעלע – התאומים (די צווילינג). נולדנו למשפחת אטקין הנהדרת, נכדים למשפחתם של שאול-רפאל אטקין וסבתא חיה-ליבע לבית קבקוב.

החלום היה קצר, אך בעיני היתה לו משמעות. הבנתי כי את התמונות הללו שאני נושא עימי – והסיפור העומד מאחוריהן – יש להעביר הלאה, אליכם, אל הדורות הבאים. שתדעו את כל אשר עבר עלינו. שתדעו – ושלא תשכחו.

אני, מיכאל אטקין, חש כי אני מיצג בכבוד ובאהבה את כל אלו שלא הצליחו להגיע לארץ, שניספו בשואה. אני תקווה שבספרי זה אצליח לפרוש בפניכם – כל היקרים לי – את סיפור חיי במלואו. ולו יהי ספר זה לא רק סיפור חיי, אלא גם אנדרטה, איזכור חלקי, לעולם גדול, יפה ומפואר, שהיה ושוב איננו עוד.

מיכאל אטקין/למרות הכל...ניצחתי

פרק 1

ילדות בקרולבשצ'יזנה

במה אפתח את ספרי?

האם עלי לפתוח ברגע לידתי בעיירה קרולבשצ'יזנה, שנבנתה סביב תחנת רכבת קטנה ברוסיה הלבנה, או שמא עלי לתאר את אותו רגע נורא בגטו, כשהכדורים שורקים מעל ראשו, ועלי להחליט אם להמשיך עם דודתי לאה ואחי התאום חיים שבתאי, או להרפות מידיה ולהמלט אל היער ואל הפרטיזנים?

התחלות רבות לסיפור חיי, אך דומני שאבחר במותו של אבא, מנחם מנדל אטקין בן שאול רפאל וחיה-ליבע לבית קבקוב, בשנת 1941, חודשים ספורים לפני כניסתם של הגרמנים לקרולבשצ'יזנה. מדוע אני בוחר לפתוח דווקא באירוע טראגי זה? משום שמדובר, למעשה, בנקודת תפנית מכרעת בחיינו.

מאותו יום ואילך עתיד הכל להשתנות. ואם עד אותו יום חיינו כמשפחה יהודית אמידה, מוגנת, ובטוחה, הרי שממותו של אבא היקר באדם התחלנו - לראשונה בחיינו - לחוש מידה הולכת וגוברת של חוסר ביטחון, של יראה, והדברים הלכו והתגלגלו לאן שהתגלגלו.

נראה היה כי מותו הבלתי צפוי והנורא של אבי מנחם-מנדל היה כעין תחילת התמוטטותו של טור קלפי דומינו. בהתחלה המוות הפתאומי של בחור יהודי חסון בן 32. בהמשך החיים לבד, בצילו, ואחר כך קריסתו של הסכם השלום המדומה בין רוסיה לגרמניה, פלישת הנאצים בקיץ '41' וחסול העסק המשפחתי (זכור לי כי במשך זמן רב לא עיכלנו - אני ואחי - את מותו של אבא, את העובדה שהוא איננו עוד ביננו).

מותו של אבא, אם כן, הוא קו השבר. זהו האירוע שמבדיל לא רק בין ילדותי המאושרת - שהסתיימה מוקדם מדי - לבין סיוט המלחמה המתמשך והחיים הקשים; דמותו של אבי מסמלת בעיניי את העושר הפיזי והתרבותי, הפולקלור, את כל מה שהיה ונבנה בעמל רב במשך עשרות בשנים, וברגע אחד קצר נמחק ואיננו. כאילו לא היו הדברים מעולם. (איך קרה כל זה? את זאת שואל אני עד היום הזה).

למרות שנפטר בגיל 32, אני זוכר את אבא היטב. אבא, נולד כנראה בעיר דוקשיץ, כנראה ב - 5.8.1909 ונפטר כנראה ב - 25.3.1941. אבי, מנחם מנדל, צאצא למשפחות אטקין וקבקוב, היה גבר נאה, בעל השכלה רחבה, נבון, ידיד נאמן, חבר מסור ואבא למופת. היה לו חוש הומור נפלא ולכן אהבו כל מקורביו להיות בקרבתו. בגלל החוש המסחרי, אהבו בני המשפחה לעבוד לצידו.

החוש המסחרי הביא שפע, ובבית היה תמיד כל טוב, בגדים, אוכל, ספרים, ומה לא. אבא היה מעורב בכל עיסקי המשפחה: טחנת הקמח, מנסרת העצים לריהוט ובנין, נגרית הרהיטים, מסעדה קטנה (של סבתא) לעוברי אורח.

אבל אבא הרבה לנסוע, להעדר מהבית, והדבר הפריע לנו מאוד. התגעגענו אליו תדירות. אנחנו רצינו שיהיו איתנו, ישחקו ויבלו, והם היו טרודים בעבודתם. עם זאת, מצאו הורינו זמן לספר לנו סיפורים מעניינים. היה זה תענוג לחכות לאבא בסוף השבוע, לראותו מגיע הביתה, יורד מהעגלה שלו.

לצערנו, היו אבא ואמא נשואים תשע שנים בלבד. כשנפטר אבא, צעיר כל כך, הוא חסר מאוד לאמא ולנו.

כאמור, מאורעות המלחמה תופסים חלק משמעותי בחיי, והם העילה המרכזית לכתיבתו של ספר זה. מבחינה מסויימת, ספר-חיי איננו רק תיעוד של כל הקורות אותי מאז לידתי ועד היום. הוא מעין אנדרטה להורי, בני משפחתי ותושבי קרולבשצ'יזנה - כל אותם אנשים שחיו, פעלו, ושמחו, ושוב אינם איתנו:

אימי על שפת האגם בגלובוקי

- אימי, חוה אטקין לבית קמינסקי
- הוריה, מיכאלה וישראל קמינסקי
- הדודה גיטל אטקין-חודוש
- אבי, מנחם מנדל לבין אטקין
- סבא וסבתא, הורי אבי:
- שאול רפאל ואשתו חיה ליבע לבית קבקוב
- חנן אטקין
- רחל אטקין וחנן פיריבוסקין

- הירש אטקין ואשתו חיה
- חיים/שבתאי אטקין, שנפטר בגיל 19 לאחר מחלה
- ראובן שמעון אטקין, אח של אבא, אשתו ושתי בנותיו שיינע ופייגלע
- הרופא יהושע (שייעה) גלר ואשתו זינה, אחותה של אמא
- יקותיאל אטקין, אח של אבי.

כרונולוגית, מתחילים חיי מסיפור אהבתם של הורי - חוה קמינסקי (בתם של ישראל ומיכאלה) ומנחם אטקין (בנם של שאול-רפאל וחיה-ליבע).

משפחתה של אימא, שחיה בגלובוקי, היתה ממקור מיוחס. במשך דורות, נמנו על אותה משפחה רופאים ומרפאים (פלשרים) רבים. היו בהם גם בעלי ממון. ובימים שבהם נערות יהודיות כמעט לא יצאו מבתיהן, יצאה אימא ללמוד בבית ספר לסיעוד בעיר וילנה, סיימה את הכשרתה כאחות מוסמכת ומצאה לה משרה קבועה בבית החולים שבגלובוקי. אמא, כאמור, באה ממשפחת קמינסקי שהיתה קשורה למשפחות חודוש, גלר, פיריבוסקין, צ'וכמן, ועוד.

גם אבא, שנולד בדוקשיץ שליד ויטבסק (רוסיה הלבנה) לא היה קוטל קנים. כבר בילדותו נחשב מנחם מנדל לעילוי של ממש. הוא סיים בהצטיינות את לימודיו בגימנסיה בגיל 16 ויחד עם אביו ואחיו החל להפעיל את עסקיה של משפחת אטקין: מנסרה גדולה לעיבוד עץ לבניה, טחנת קמח גדולה, ונגריה לרהיטים.

אבא ואמא, בניגוד לזוגות רבים באותה תקופה, לא הכירו דרך שידוך, אלא נישאו מאהבה. החתונה המפוארת (בתאריך 19.2.1932) - כך סיפרו לי מאוחר יותר הורי, וקרובי משפחה - נערכה במשך שלושה ימים בביתו המפואר של סבא בעיירה קרולבשצ'יזנה.

היתה זו חתונה שמחה, שלא חסר בה דבר. על השולחנות נערמו בשרים שונים, תפוחי אדמה רוסיים, סלטים, פירות כמו דובדבנים, אגסים, תפוחים, ענבים ותפוזי "יפו" (שהגיעו באניה מפלסטיונה הרחוקה) וכמובן קוואס (שיכר תוצרת בית) וודקה, יין ובירה - משקאות שהפכו את חתונת הורי לשמחה ועליזה.

אח של אבא הירש אטקין ואשתו חיה

במהלך כל אותם שלושת הימים לא פסקו האורחים מלרקוד ואמי היפה - שהיה לה קול צלול וערב - לא פסקה מלזמר שירים ברוסית ובאידיש, לקול נגינתם של המנדולינות הבללייקות והאקורדיאונים.

מי לא היה שם בחתונתם של הורי: הגיעו חברים, מכרים וקרובי משפחה מכל כפרי האזור והערים הסמוכות. היה זה לפני יותר מ- 70 שנים. החתונה נערכה ב- 19.20.21/2/1932.

זמן קצר אחרי חתונתם נכנסה אימי להריון. תשעה חודשים אחר כך נולדנו אנחנו: תחילה אחי חיים שבתאי, וחצי שעה אחר כך אני, מיכאל אטקין. הלידה התרחשה בבית החולים בגלובוקי, עיר גדולה במרחק של 18 ק"מ מקרולבשצ'יזנה, שם שימשה אמא כאחות.

ילדות בבית אמיד

רבים מאלו שנולדו ברוסיה או במזרח אירופה מתארים ילדות בבית עני, שבו שורה הדלות. לא כך היה הדבר אצלנו. לראשונה נתקלתי במחסור בימי המלחמה. בימי ילדותי, עד גיל 7, ידענו רק שפע ועושר. כשאני ואחי התאום הגחנו לאוויר העולם כבר היה אבי, אז בחור צעיר בן 23 בסך הכל, סוחר מבוסס שיחד עם אביו ואחיו ניהל טחנת קמח גדולה, מנסרה לעצי בניין ונגריה משגשגת לרהיטים.

בנוסף לכל אלו, היה טרוד אבא מעל לראשו בקניה ובמכירה של מגרשים לאיכרים ולבני הסביבה - בעזרת דודי. כיוון שעסקיו היו מסועפים עד מאוד, היה רותם ביום ראשון בבוקר את הסוס לכרכרתו, ויוצא לדרכו. בתחילת השבוע יצא לפרנסתו, וביום חמישי או שישי חזר לביתנו כדי לעשות בו את השבת ואת סוף השבוע. למרות שבמשך השבוע שהינו עם אמא, וסבא וסבתא, היה חסרונו של אבא מורגש מאוד.

התאומים: מיכאל אטקין (משמאל)
וחיים-שבתאי בגיל 3

התאומים בגיל 10 חודשים
אוקטובר 1933

תרומות לקרובים ורחוקים

היו לו, לאבא, תכונות תרומיות נשגבות. הוא היה אדם שגילגל כספים, ועדיין זכורה לי התמונה הבאה: אבא יורד מהעגלה, ובידיו שקיקים מלאים בשטרות כסף - פרי העיסקאות של ימי השבוע. אבל אבא ידע גם לתת. הוא הירבה לתרום כספים לאיכרים העניים שבאזור שלנו.

כשהיה עושה את דרכו מעיסקה לעיסקה היה עוצר פה, חונה שם, ונותן לאיכר זה או אחר סכום כסף כדי שיוכל לכלכל טוב יותר את ביתו. האיכרים הכירו לו הרבה טובה על כך ואני משער שאותן מתנות נדיבות, מאוד לא מקובלות, הפכו אותו לדמות מוכרת וידועה באזור מגורינו ובתוך קרולבשצ'יזנה עצמה.

עושרו של אבא בא לו מעיסוקו, וגם ממשפחת אביו שאול-רפאל אטקין, בית ידוע של סוחרים. העושר ניכר היטב במשפחת אטקין. ראשית - היה הבית. כאשר מסתכלים בתצלומים המצהיבים של ימי ילדותי הרחוקים, אני רואה באחת התמונות את אבי - איש חסון, בעל קלסתר פנים שאומר כולו נינוחות, ביטחון, והכרה במעמדו.

לא רחוק מאיתנו התאומים (אני מיכאל, ואחי חיים שבתאי), נשענת על עץ הלבנה (בריוזה) אימי, מביטה אל המצלמה ומחייכת אליה בחיוכה הפוטוגני. אמא היתה יפהפיה. היא חוזרה במשך ימי רווקותה על ידי צעירים רבים, היתה מודעת היטב ליופיה, ולסקס-אפיל שהקרינה.

ברקע, ניצב בית גדול - ובתוכו רהיטי עץ יפים, כלי כסף, מרבדים, תמונות - וכל אותם כלים יקרים שכסף היה יכול לקנותם. סביב הבית גדר, וברקע של התמונה הישנה נראית החצר הגדולה ובה עצי פרי ולבנה, דובדבנים, שיחי שושנים, עצי איזדרכת ופרחים רבים.

משפחת אטקין,
בחזית הבית
בעיירה קרולבשצ'יזנה
(על יד גלובוקי)
בשנת 1936
מימין לשמאל:
אבא (מנחם-מנדל),
אחי התאום (חיים)
ואני (מיכאל),
אמא (חוה)

(זמן קצר אחרי שהחלה מלחמה, ואמא הבינה את העתיד להתרחש, חילקה רהיטים, כלי כסף וזהב בין משפחות איכרים שהיו מהימנים עליה. היא ביקשה שישמרו עליהם עד לתום המלחמה. ואכן, בשנת 1945, כשחזרתי לקרולבשצ'יזנה וחיפשתי אחר חפצי הערך, באו אלי האיכרים - ואני אז ילד בן 12 - והפצירו בי שאקח חזרה את הרכוש המשפחתי).

אבא בונה לנו בית

בהתחלה היה שם רק בית אחד - של סבא שאול רפאל. בהמשך, צמוד לו, נבנה בית אבי. שלוש שנים אחרי שנולדנו, בנה אבא מעין בית קטן נוסף שנועד רק לי ולאחי. כשהיו מתקיימות בבית פגישות עסקיות, והן התקיימו לרוב, אסר עלינו אבא להפריע לו ולאורחיו. היה עלינו להמתין בסבלנות עד לסיומן של הפגישות הללו, ורק אז הותר לנו לשוב לביתם של הורי הצמוד, כאמור, לאגף שלנו, הבית שלנו.

כאן עלי להדגיש:

בביתנו לא שררה אווירה של משטר חמור ונוקשה. ההיפך הוא הנכון. בכל ביקור עיסקי כזה, כאשר נתבקשנו להכנס לאגף האחורי, היתה אמא מביאה לנו משקה טעים, עוגות ופירות. בהמשך היתה מסמנת לנו מתי יכולים אנו לחזור לבית ההורים.

בית משפחת אטקין היה מוקף אהבה, אבל היו בו גם גבולות ברורים מאוד של מותר ואסור. לא הייתי מעלה בדעתי כי אורחים שישבו בסלון, נהנים מהכיבוד, יופרעו על ידי שני פרחחים קטנים החוטפים מהשולחן המרכזי עוגות או משקה. הדבר היה בבחינת בל יעשה. סמכותו של אבא, ויראת הכבוד שחשנו כלפי ההורים היו כה גדולים, עד כי לא היינו מעלים כלל על דל מחשבתנו לעשות דברים שכאלו.

אבא, כפי שכבר הובן בוודאי, היה מחנך מהדרגה הראשונה. הוא מעולם לא הרים עלינו יד, אבל די היה בכך שאמא תזקוף אצבע קטנה, תביט בנו חמורות, ותאמר: "שניכם, אם לא תתנהגו יפה, אספר זאת לאבא". די היה בכך, כי מייד היינו שנינו (ובמיוחד אני, השובב מבין התאומים) הופכים לשתי כבשים תמימות. השפעתו של אבא עלינו היתה כה גדולה, גם כשהיה רחוק מאיתנו ומהבית עשרות קילומטרים.

אלא שיותר משהיה איש של סדר ומשמעת, היה אבא איש של חינוך - ודברים שאמר ועשה אז ניכרים בי עדיין עכשיו, 61 שנים לאחר שכבר אינו יותר בין החיים. ביתנו היה עמוס לא רק בכלי כסף ובכלי סכו"ם נאים, אלא גדוש גם בקלסיקה רוסית (טורגנייב, פושקין, דוסטויבסקי) וכמובן בספרי ילדים, מצרך נדיר למדי באותה תקופה רחוקה. אבא עודד אותנו להתעניין במוסיקה, ולעשות ספורט - עיסוקים שלא אפיינו כלל את יהדות אירופה בשנים שלפני מלחמת העולם השנייה.

נעימות ושירים רוסיים

מצד אחד היה זה אבי - איש של חינוך, משמעת, והשלטת סדר. ומצד שני היתה אימי חוה - אישה יפה, נעימת סבר, שבמשך כל שעות היום לא פסקה מלזמר לעצמה שירים ברוסית. כל כך יפה שרה, עד כי רציתי להיות לצידה שעות רבות, לשיר ממש כמוה (הדבר משפיע עלי עד עצם היום הזה, שכן אני מכור לשירים רוסיים, ומשמיע אותם לעצמי בביתי, פעמים תכופות). אמא היתה לא רק יפה. היתה לה הופעה אסתטית מרשימה, והיא הרבתה ללבוש בגדים אלגנטיים לפי צו האופנה של אותם ימים.

כבר בשנות העשרים, ידעה אמא לעשות את השילוב הנכון - לעיתים הבלתי אפשרי - של אשת מקצוע העובדת כאחות בבית החולים בגלובוקי (עיר מולדתה), ושל אם לשני ילדים קטנים, רעיה מסורה. למרות שהיו לה דיעות מוצקות משלה, נטתה לוותר לאבא בעיניינים עקרוניים אלו ואחרים, למען שלום בית. היא לא הפגינה נטייה להלחם ולהאבק על דברים שלא נשאו חן בעיניה. היא ויתרה על שלה, אבל העניקה לנו בית חמים ושקט.

אמא היתה אמנם אחות רפואית-רחמניה, אבל בראש ובראשונה, עקרת בית למופת. בימים שבהם אנו קונים הכל מן המוכן, אני אוהב לצלול לאחור אל אותם ימים רחוקים, אל התקופה שבה אמי היתה עומדת במטבח, מחמיצה, מבשלת, עושה לנו ריבות ומיני מרקחת (וארעניאס) וחמוצים שהיו גודשים אחר כך את המדפים (פוליצעס) במסדרון שבין בית הורינו ואגף הילדים.

התחלה בשומר-הצעיר

אמי ואבי, היו כמדומני אחד הזוגות היפים בגלובוקי ומאוחר יותר בקרולבשצ'יזנה. כפי שכבר ציינתי, נולד אבא בדוקשיץ. בוילנה סיים בהצטיינות את הגמנסיה והוא בן 16 בלבד, תלמיד מחונן. אמא גדלה בגלובוקי ושניהם היו חניכי תנועת הנוער השומר הצעיר, שם נפגשו לראשונה. אמא היתה צעירה יפה, מוקפת תדירות במחזרים רבים. לימים, סיפרה לנו אמא שהעדיפה את מנחם מנדל על פניהם של האחרים לא רק משום שהיה נאה אלא משום שהיה אדם טוב, חביב, וידע תמיד כיצד להצחיק אותה. בהמשך, הפכה יד ימינו - הן בתחום המסחר, והם בתחום חינוכם וגידולם של הילדים.

בתנועת הנוער, היתה אמא מספרת אחרי מותו, "היה אבא שלכם מסמר המסיבות, איש מרכזי, מרבה להתיידד עם צעירים בגילו". עובדה זו, אגב, עזרה לו מאוד בעיסוקיו. מעולם לא התנשא מעל איש, למרות שבא ממעמד רם. בשפתנו היום ניתן בהחלט לומר כי אבא הביט לאנשים בגובה העיניים - תכונה נוספת שהפכה אותו לטיפוס אהוב ופופולארי כל כך.

משפחה גדולה ואוהבת

לא רק אמא ואבא היוו את תמונות נוף ילדותנו. משפחה גדולה ניצבה תמיד ברקע ולמעשה שנינו גודלנו גם על ידי סבא וסבתא, הורי אבא, שהיו בשנות השמונים שלהם.

סבתא חיה-ליבע אטקין
(לבית קבקוב)

אני זוכר היטב את אביו של אבא, שאול-רפאל ואת סבתי, חיה ליבע לבית קבקוב. זכורים לי בני משפחה נוספים ובן דוד בשם אברהם (בומה) קבקוב שעלה ארצה כחלוץ לפני המלחמה, והפך ברבות הימים לנהג "דן" ותושב תל-אביב. הוא זה שאיתר אותי במוסד חינוכי חקלאי במגדיאל - שאליו נשלחתי מיד אחרי עלייתי ארצה.

דמות משמעותית נוספת בחיי היתה סבתא, אמא של אבא, שהביאה לאוויר העולם שמונה ילדים (שישה אחים ושתי אחיות). אני זוכר אותה לא רק משום שהיתה מכבסת, מנהצת, ודואגת ללא הרף לתחזוקה השוטפת של בית המשפחה (סבא וסבתא גרו כאמור, בסמוך לנו, בבית פרטי, יפה לא פחות). כילד, אני זוכר במיוחד את מטעמי הצ'ולנט, הקוגל והדגים שהיתה מכינה לקראת יום השבת, את הריח המטריף הנישא באוויר, ואת המשפחה המורחבת המתכנסת בשבתות, לבושה לבן, לשמחת כולם.

אבא קמינסקי אח של אמא
נסע לארגנטינה בשנת 1930

חגים, בית כנסת ומלמד עצבני

נחשבנו לדתיים ובימי שבת היינו הולכים כולם לבית הכנסת שהיה ממוקם בביתנו של סבא - אחד משני בתי כנסת שהיו מצויים בקרולבשצ'יזנה. בית הכנסת היה בסלון. חדרון זעיר צמוד לסלון הפך בעת התפילה לעזרת נשים מאולתרת. זוכר אני את אמא עומדת ומדליקה את נרות השבת - סמל משפחתי עד עצם היום הזה.

פרק בלתי נשכח בחיי התרבות שלנו היו החגים. ראש השנה עבר עלינו בבית הכנסת, ובהמשך זכורים לי בני המשפחה - לבושים לבן - המברכים זה את זה בשנה-טובה ובחתימה טובה.

אבל החגיגי והאהוב מכולם היה חג הסוכות. כמה ימים קודם לכן, אני נזכר בגעגוע, היה אבא אוסף את אחיו, ויחד הולכים כולם אל חצרו הגדולה של סבא שאול-רפאל.

כל בני המשפחה השתתפו בבניית הסוכה. ביחד היו מעמידים את הקרשים שהוכנו מבעוד מועד ומקימים סוכה לתפארת. אחרי שהכינו את השלד היו עוטפים את הסוכה בסדינים צהורים. אחריהם, היו הנשים תולות קישוטים ססגוניים - חלקם חדשים, חלקם משנים עברו, כאלו שכבר הכרנו. אחרי הסכך הגיע תורם של הרימונים והפירות.

אגב תפילה ודת, נזכר אני כי בגיל שלוש שנים - כמקובל אז-התחלתי ללכת לחידע המוקמי (כיתת לימוד, שם למדו ילדים לקרוא עברית, יידיש, ולימודי קודש) ושם גם למדתי קרוא וכתוב, תורה ומעט יהדות. הרבה מאותו חידער אינני זוכר. גם שמו של המלמד נשכח זה מכבר, שלא כמו נחת שוטו. המלמד נהג לעיתים להצליף בנו, על שלא זכרנו לשון את הפסוקים שלימד.

ואף על פי כן, אינני יכול לומר שהיה אדם רע. הוא היה גבר גבוה, חייכני ועטור זקן. המשמעת שניסה להטיל בנו היתה יותר נוהג מקובל. כך או כך, כיוון שהייתי תלמיד מצטיין שלומד היטב וזוכר את תלמודו, כמעט שלא סבלתי מנחת זרועו (את כישרון הלימוד שלי אני מייחס ל"ירושה" שקיבלתי מאבא, סטודנט מצטיין בגמנסיה תרבות בוילנה - שם גם למד עברית בשנים שאחרי מלחמת העולם הראשונה).

(אז כמובן לא ידעתי, אבל המעט שלמדתי בלימודי בחדר היה הבסיס למשך חמש השנים הבאות. רק אחרי המלחמה, ואני ילד כבן 13, חזרתי לכיתה ג', להמשיך היכן שהפסקתי שנים קודם לכן. הכישרון ללמוד במהירות סייע לי גם הפעם. תוך זמן קצר הדבקתי את הפיגור הרב בלימודים).

החיים נראו אז רצופי שמחה ונטולי דאגות. זכור לי כי בקיץ היינו מחכים תמיד ליציאה לחופשה השנתית, שהתקיימה בבקתת נופש (דאצ'ה) לא רחוקה מביתנו, כנראה ליד העיר דוקשיץ, על קרקע שהיתה שייכת למשפחתו של אבא. הנופש לא ארך יומיים שלושה, אלא חודש או חודשיים. היינו מעמיסים על העגלה כלי בית, מצעים, ומצרכי מזון, ונוסעים אל הדאצ'ה לבלות בה את רוב ימי הקיץ.

עיריית קרולבשצ'יזנה

כשאני מסתכל עכשיו לאחור, עולות בי תמונות יפות לא רק של הורי ושל משפחתי, אלא גם של עיריית קרולבשצ'יזנה (קרולבשינע ביידיש) כולה - על אנשיה, בתיה, חנויותיה וחיי המסחר שלה.

קרולבשצ'יזנה החלה את קיומה כתחנת רכבת מרכזית, אליה התנקזו רכבות מכל רחבי רוסיה הלבנה. בגלל היותה צומת מרכזי של מסילות ברזל נבנו סביבה מחסנים רבים. היה זה אך טבעי שסמוך לאותם מחסנים הקימו את ביתם עובדי תחנת הרכבת, הפועלים ואחר כך בני משפחותיהם.

זו היתה גם הסיבה שאבא וסבא שאול-רפאל תקעו יתד באותה עיירה קטנה. בהיותם אנשי מסחר ממולחים, זיהו מראש את הפוטנציאל העיסקי הטמון בקרולבשצ'יזנה והחליטו להקים במקום את המטה של עסקיהם הרבים. זמן קצר אחר כך בנו במקום את בתייהם הגדולים. מאוחר יותר הגיעו למקום גם שאר בני המשפחה. בהמשך, התגוררו בעיירה שלנו 80 משפחות יהודיות, רובם בעלי עסקים קטנים.

קרולבשצ'יזנה עצמה היתה עיירה קטנה, עם רחוב מרכזי סלול מאבנים (סולינג) וסביב הרחובות הנקיים המסודרים נבנו בתי עץ רבים. ליד הישוב הקטן זרם נהר רחב ידיים, ובסמוך - חוות איכרים ציוריות ובהם בעלי חיים שונים (כמו פרות, כבשים, סוסים וחזירים), שדות חיטה גדולים, מטעים של עצי פרי ועשב ירוק ורענן בכל חלקה פנויה.

למרות שאני מספר לכם על שנות השלושים (של המאה ה-20), הרי שעל אבני הרחוב קיפצו כבר מכוניות חדשות, לצד העגלות והכרכרות. בשני צידי הרחוב היו ממוקמות חנויות, ביניהם האטליז הכשר, שם היתה אימי קונה את הבשר לקראת השבת ושאר ימי השבוע.

הקשר עם האוכלוסיה המקומית התנהל בלא קשר לאמונה או דת. גויים ויהודים גרו בקרולבשצ'יזנה בכפיפה אחת, מנהלים זה עם זה חיי מסחר ערים, מרבים בעזרה הדדית. הילדים שיחקו זה עם זה ברחובות. המבוגרים קנו מאבא מגרשים, מכרו לו דירות, וחלק משגשוגה של העיירה בא לה בשל קשריה עם משפחת אטקין.

לא פלא, שהשם אטקין היה מפורסם מאוד באזור. הבית המה מאנשים ללא הרף, כאלו שבאו לעשות עיסקאות שונות עם אבא, אבל לא רק. כבר אז, התחלתי להפנים את מידת הכנסת האורחים של בני המשפחה כולה. יהודי המזדמן לאזור, הולך אורח, קבצן או סתם נווד - כל כולם התקבצו ובאו אל תוך ביתנו, ולבית סבא או לבית אחד הדודים. לאמא ואבא היה חלק נכבד ביצירת האווירה הנעימה בבית.

קושקע-יקוטיאל אטקין
אח של אבי מנחם/מנדל אטקין

כאן מצאו תמיד בית חם, מזון, ואוזן קשבת. בדרך כלל, אם היו נזקקים, גם יצאו מהבית ומטבעות מצלצלות בכיסם. זכור לי בית הומה מאדם, מלא שמחת חיים, שהצחוק והשירה אינם חדלים בו לעולם. היה נפלא להיות לא רק במקום מעין זה, אלא לגדול כבן להורים נהדרים ויפים כל כך. נהנינו להיות במחיצתם של אבא ואמא, היה לנו נעים איתם, וחשנו שממש יום חג הוא עברנו בהיותנו עם הורינו היקרים חוה ומנחם-מנדל אטקין וכל בני המשפחה. הזכרון הטוב ממשפחת אטקין נשאר לנצח לכל הידידים.

(השם אטקין היה מטבע קשה, וגם אחרי המלחמה הרבו אנשים להפציר בי שאבוא ואתארח בביתם, שאוכל ואתחזק, שאלון במקום, עד שאתאושש מאימי המלחמה).

צירקה גורדון שפירא (במרכז התמונה), החלוצה, נוסעת מגלובוקי לארץ-ישראל בדצמבר 1933 היא באה להפריד מהדוד שלה, שאול-רפאל אטקין, (יושב לצידה) שהיה אח של אמא שלה: בת-שבע אטקין.
בצד ימין: אנחנו התאומים (חיים ומיכאל אטקין) על ברכי אמא, חוה אטקין (קמינסקי).
לידנו יושבת סבתא חיה-ליבע אטקין (קבוקב), זליג (מייק) חודוש, הירשל (גרגורי) חודוש ואמם גיטל חודוש (אטקין) עומדת מאחורי צירקה.

הרעלת דם קטלנית

אבא היה "גבר אמיתי", חסון, נאה מראה, אהוב ואוהב. לחוזק הפיזי שלו יצאו מוניטין. מכל האמור עד כאן, נקל להבין כי מותו בא עלינו כהפתעה גמורה.

אבא מנחם-מנדל אטקין ז"ל
בשנות ה-20 לחייו

אבא מנחם-מנדל אטקין כסטודנט
בסיום התיכון-בהצטיינות

עד גיל 32 הרבה אבא להתרוצץ בכל רחבי האזור לרגל עניני המסחר שלו. בשלב מסוים, בעקבות עקירה שגריתית של שן, לקה בהרעלת דם. היו אלו שנים מועטות לפני פיתוח תרופת הפניצילין. אנטיביוטיקה לא היתה אז עדיין בנמצא.

ממון, כפי שכבר מובן מכאן, לא היווה כל בעיה. וכיוון שסבא וסבתא - וכל בני המשפחה - היו נחושים להציל את חיי בנם, פתחו במסע בכל רחבי אירופה המזרחית בחיפוש אחר רופאים מעולים. באמצעות מכוניות, ורכבות, נסעו לז'נבה, ורשה, קרקוב, פולוצק, ויטבסק, ומולודצ'נה. במשך שבועות ארוכים נטל אבא תרופות, ביקר אצל רופאים וקיווה למצא מזרז לאותה הרעלת דם שאימה על חייו. למרות שהייתי אז בן שבע שנים בלבד, אני זוכר היטב את חודשי חייו האחרונים. אינני זוכר אבא ששוכב במיטה, חיוור, או חולה. ואם זכרונני איננו מטעה אותי, המשיך אבא בעסקיו, גם אם בקצב איטי יותר. הוא המשיך בנסיונות ההבראה שלו. אני זוכר אותו עומד בחדר האמבטיה, מגרגר בגרונו תרופה כלשהי שנתן לו רופא מקומי. אבל לפחות לי - כילד קטן - לא נראה אז כאדם חולה מאוד.

במשך זמן מה, היו כולם אופטימיים. כי אחרי ששב אבא ממסעותיו אצל אותם רופאים, התחזק מעט. עקבות לאותה תקווה שנכזבה אני מוצא מאחורי תמונה ישנה ששלחה אימי לאחיה, אבא קמינסקי שבארגנטינה (לשם היגר ב - 1930). בתמונה נכתב בידיש, בשוליים: "כשיבריא מנחם-מנדל, אכתוב לכם מכתב מפורט יותר".

ימיו האחרונים של אבא עברו עליו בבית החולים בגלובוקי, שם עבדה אמא כאחות. אינני זוכר בדיוק מה קרה, שכן סרבו לומר לנו - הקטנים - במפורש כי אבא חולה מאוד. היום אני יודע כי בימים האחרונים לחייו הדרדר מצבו במהירות והוא נפטר, לצערנו הרב.

דבר אחד אני זוכר בבהירות רבה: בקשתי לצעוד ברגל אחרי ארונו של אבא, הנישא על עגלה רתומה לסוס. כך, לאורך של 18 קלומטרים, עד שהגענו לבית העלמין היהודי בגלובוקי. הייתי אז ילד בן שמונה וחצי, ומותו הכאיב לי מאוד (אבא היה נשוי לאמא תשע שנים בלבד, ולי היתה תמיד תחושה כי זכינו לשהות במחיצתו זמן קצר מדי).

אני זוכר היטב את אותם ימים בהקשר של חג הפסח. במרץ 1941 נפטר אבא ושבוע או שבועיים אחר כך ניהלנו, לראשונה, את ליל הסדר ומקומו הקבוע ריק ומכאיב.

מותו של אבא, כפי שכבר ציינתי כאן, היה אחד האירועים המרכזיים בחיי ולא רק בגלל אובדן אב לילד כה קטן, אלא לא פחות - בשל אישיותו המיוחדת והדומיננטית של אבי בחיי, ובחיי המשפחה כולה. מנחם מנדל היה עמוד תווך. איש יציב, חזק, שאפשר תמיד להשען עליו. לא בכדי בחר בו סבא, מבין כל שמונת ילדיו, להיות יד ימינו בעסקיו הרבים והמסועפים.

מנחם מנדל היה לא רק אבא טוב, ובן אוהב, כי אם גם בעל למופת. אני שומע עד היום את הדי צחוקם של אבי ואימי, את טון הדיבור הרך והאוהב שלהם. אין לי ספק בכך: אבא היה בעל, שכל נערה יהודיה היתה מאחלת לעצמה.

אבא יקר: גם היום חש אני בחסרונך, כל כך אהבנו אותך וכל כך מעט זמן היינו במחיצתך. רק שמונה וחצי שנים היית לנו לאבא אהוב.

בשנת 1938 הגיע בומה קבקוב (במרכז), הבן-דוד, לביקור מארץ-ישראל לקרולבשצ'יזנה

עוני סערה באופק

אבא היה אדם חזק, אבל רק אחרי מותו התגלתה באמא עוצמתה האמיתית. למרות האבל הכבד, לא הרשתה לעצמה לבכות בנוכחותנו על אף שמשער אני שהזילה דמעות רבות על מיטתה בכל לילה. כדי לסייע לה, ביקשה מאחותה לאה לבא לגור בביתנו. לאה היתה אז כבר רווקה "זקנה" וכיוון שהיה ברור לכל כי לא תינשא, היה זה סידור נוח לכולנו. אמא הרוויחה עזרה ולאה לא נאלצה להתמודד שוב עם בדידותה.

כלפי חוץ, המשיך בית אטקין לתפקד כרגיל. חוסנה הפיננסי של המשפחה היה יתרון. גם עתה, לא חסרנו דבר. אבל הרחק באופק, החלו להראות ענני סערה.

בהתחלה היו אלו שמועות בלבד. עוברי אורח שעברו בעיירה סיפרו על התנכלויות ליהודים. כשהייתי מתגנב אל מתחת לשולחן, חוסה בצל המפה הכבדה, הייתי שומע על גלי אנטישמיות מתפרצת, יהודים מוכים, ועל אנשים שנעלמים מביתם ונשלחים לעבר הבלתי נודע. היו דיבורים על יהודים שנרצחו, דבר שהיה קשה להאמין בו באותם ימים.

הדברים נפלו על אוזן קשבת. ממקום המסתור שלי מתחת לשולחן האוכל התחלתי לקלוט ויכוחים הולכים ומתעצמים: האם לעזוב את קרולבשצ'יזנה

ולנדוד צפונה לכיוון סיביר, או שמא עלינו לדבוק במקומנו, בעסקים, ולחכות - כפי שקרה בעבר - שהסערה תחלוף מעל ראשנו? הכל היה מבולבל ואיש לא ידע מה כדאי לעשות בעירה שלנו.

כמה תמימים היינו. אחרי ויכוחים וחילוקי דעות, הצליחו בני משפחת אטקין לשכנע עצמם כי עסקיהם והאינטרסים הכלכליים שלהם כמוהם כפוליסות של ביטוח שיעמדו להם בעת צרה. ההחלטה היתה: נשארים בקרולבשצ'יזנה, ומחכים לראות מה יקרה.

לא נאלצנו לחכות זמן רב. במרץ 1941 נפטר אבא מאותה הרעלת דם. שלושה חודשים אחר כך, ואנו עדיין שרויים באבלנו, הפרו הגרמנים את הסכם מולוטוב-ריבנטרופ ופלשו בבליץ מהיר ואכזרי לרוסיה, מממשים את תוכניות מבצע ברברוסה.

הגרמנים הלכו והתקרבו. אנחנו נשארו עדיין בביתנו. ביוני 41 הגיעו לרוסיה הלבנה וכמה שבועות אחר כך, לקראת אוקטובר '41, נשלחנו כולנו לגיטו - 20 המשפחות היהודיות, על 80 מאנשיהם. פרק הילדות שלי תם ונשלם, עשר שנים לפני המועד שנקבע לו. מעתה ואילך אני עתיד לסבול.

משמאל מאחור, אמא ואבא, חוה ומנחם אטקין ז"ל.
בנופש בדצ'ה של המשפחה ליד דוקשיץ ביער עם סבתא וסבא,
והדודה רחל ובעלה חנן פיריבוסקין.
קיץ 1934

מיכאל אטקין/למרות הכל...ניצחתי

פרק 2

המלחמה פורצת

פרק 2: המלחמה פורצת!

את פרק מס' 2 בספרי ברצוני לפתוח דווקא באחד מאמצעי הטכנולוגיה המתקדמים של אותה תקופה. מקלט הרדיו. הרדיו היה זה שבישר לנו על פתיחתה של המלחמה בין גרמניה הנאצית לבין רוסיה הסובייטית, שמנהיגה היה אז יוסף ויסארינוביץ סטאלין. אנחנו, כזכור, התגוררנו בקרולבשצ'יזנה. קרובי משפחה אחרים התגוררו בגלובוקי, דוקשיץ וערים אחרות ברוסיה הלבנה - שטח רחב ידיים, אליו סופחה ביילורוסיה (לבריה"מ) בשנת 1940.

אפרט רק במספר משפטים, לחלק מבני הדור הצעיר, לאלו שאינם מכירים הסטוריה זו על בוריה. ב - 1 בספטמבר שנת 1939 פלש היטלר לפולין, ובכך החל למעשה את מלחמת העולם השנייה. קודם לאותה פלישה חתמו שני שרי החוץ של גרמניה ורוסיה - ריבנטרופ ומולוטוב - על הסכם של שיתוף פעולה, לפיו אף אחת משתי המדינות לא תתקוף זו את זו. כן סוכם כי שטחה של פולין הכבושה יחולק לשתיים - החצי האחד לגרמניה, והחצי השני לרוסיה.

רוסיה נותרה שאננה. מנהיגה בטוח היה כי הוא מוגן מפני הסכנה הגרמנית. והוא טעה. ב - 22 ביוני 1941 הפר היטלר את ההסכם ובמהלך מפתיע ומהיר (בליץ-קריג) פלש לברית המועצות הנדהמת וההמומה. חשתי שעם פתיחת המלחמה לא יהיו חיים שקטים.

אנחנו שמענו על הפלישה באמצעות מכשיר הרדיו. הייתי אז ילד כבן שמונה וחצי, ובמשך הימים הבאים היינו עסוקים - אני ואחי חיים - שבתאי, בשיחותיהם של המבוגרים על המלחמה הממשמשת ובאה. הרגשנו שדבר רע הולך ומתקרב. אמנם ידענו שמלחמה משתוללת מזה כשנה וחצי באירופה אך כל עוד לא נשמעו הדי התותחים בקרבתנו, דבר לא הפר את שלוותנו. אז כבר החלו פוגרומים ונשמעו הדי הפצצות והיה הרס רב.

פה ושם הגיעו אלינו ידיעות מבשרות רע. יהודים שהצליחו להמלט סיפרו על מקרי רצח, על מעשי טבח, על חיילים גרמנים שתופסים ברחוב יהודים מבוגרים וגוזזים את זקנם. כן הגיעו ידיעות על הרס בתי יהודים.

היו גם ידיעות על שריפת בתי כנסת וספרי תורה. קודם לכן שמענו על ליל הבדולח, שהתרחש בשנת 1938. אז נשמעו הדברים נורא, ומצד שני - רחוקים, כמעט בלתי מושגים. בוודאי שלא מאיימים. כאילו אין הם לחלוטין שייכים לעולמנו השקט, המוגן, השלו.

חדשות הרדיו מאותו בוקר ואילך הפרו לראשונה את אותה שלוה בטוחה ומוגנת. היינו אז בני שמונה וחצי, וכבר יכולנו לחוש באווירת הבהלה המשתלטת אט אט על קרולבשצ'יזנה ועל בני המשפחה המורחבת בערים הקרובות. ואם לא די בכך, החלו צבאות פולין ורוסיה לגייס כוחות מילואים - ביניהם קרובי משפחה שלנו.

לעזוב או להישאר בביתנו?

הויכוחים, שהסתיימו אחרי פרוץ המלחמה בספטמבר שנת 1939, התחדשו עתה ביתר שאת. היו שטענו בתוקף כי עלינו לקום, למכור את כל רכושנו – כל עוד הדבר ניתן – ולעקור צפונה, אולי אפילו עד סיביר. לשם אפילו הגרמנים לא יגיעו – טענו אלו המצדדים בעזיבתה של קרולבשצ'יזנה. אני עצמי התערבתי לא פעם בשיחות המבוגרים. למרות גילי הצעיר טענתי שעלינו לנסוע רחוק ככל האפשר מאזורי הקרבות.

אבל היו רבים מבני משפחתנו שטענו שאל לנו לעזוב. המבוגרים שביננו זכרו היטב את מוראות מלחמת העולם הראשונה, שהסתיימה 23 שנים קודם לכן. גם אז היה ליהודים קשה, הם סיפרו לנו, וגם אז – כמו תמיד – התגברנו על הצרות, שיקמנו את העסקים והחיים חזרו לסדרם. יהודים תמיד נהרגו פה ושם, אמרו לנו אז. העם היהודי ידע סבל במשך דורות רבים.

לבסוף, כמה נורא, הכריעו קולותיהם של אלו שהחליטו להישאר. כנראה שהיה קשה לחזות את הנולד, להאמין שדברים נוראיים כל כך כמו רצח יכולים להתרחש באירופה של מחצית המאה ה-20. היו מתי מעט שהחליטו לעזוב. כמו דודה רחל, אחותו של אבא. זכור לי שהיתה אשה מאוד פרקטית, והיא הבינה שיש לעזוב מיד את האזור. במשפחה היו רבים השותפים לדעתה, אבל לצערי – להחלטה סופית הם לא הגיעו.

כך או כך, גם אם ביוני פרצה המלחמה, עדיין ניתן לנו פסק זמן של שלושה חדשים. חלון הזדמנויות שלצערי הרב לא נוצל. התחושה היתה שיש להמשיך בחיים כרגיל, ולחכות להתפתחויות (גם אז, אמרתי – שוב – שאין מה להמתין יותר ועלינו לעזוב).

וכך אמנם היה. את מקומו של אבא בעסקים תפסו אחיו. הם המשיכו להפעיל את טחנת הקמח, המנסרה, הנגריה, ולעסוק במכירה ובקנייה של מגרשים. מעל פני השטח החיים התנהלו כסדרם. ואם זרמו מתחת לקרקעית מים רעים, איש לא רצה להודות בקיומם.

ההתנהלות היום יומית השגרתית המשיכה גם אצל השכנים. שכנו סקורווחוד (הולך מהר) המשיך לחייך אלינו כרגיל. גם עיסקי המסחר לא עצרו מלכת. הדי המלחמה הלכו והתקרבו, ואנחנו סרבנו לראות את הכתובת הברורה – האדומה – על הקיר שמולנו.

הצבא האדום נסוג, הנאצים מגיעים לקרולבשצ'יזנה

באוקטובר 1941 – ואולי אף קודם לכן – הגיע פרק הילדות שלי לסופו. אני לא יכולתי עדיין לדעת זאת, אבל הדבר קרה עם פלישתו של הצבא הנאצי לאזורינו.

קודם לכן ראינו את נסיגתו של הצבא האדום. הם עברו דרך עירתנו, עם הטנקים, התותחים, והחילים המותשים והעיפים מחודשים של קרבות קשים ומפללות. זמן קצר אחר כך שטף הצבא הנאצי את אותו אזור בו התגוררנו.

וכמה מפתיע, הם לא עוללו דבר ליהודים. ההיפך. עד כמה שהדבר ישמע כיום בלתי יאומן, אספר לכם כאן כי אותם חיילים גרמנים אפילו חילקו בדרכם למזרח רוסיה סיגריות למבוגרים וחפיסות שוקולד מתוק לילדים הקטנים שצפו בצדי הדרכים בטורי המשוריינים והטנקים.

אבל אני לא האמנתי להם. זכרתי היטב את הסיפורים על אכזריותם של הגרמנים. שמעתי גם את שירי החיילים שלהם, המספרים כיצד הם נוסעים למוסקבה כדי לשתות קפה ברחובות הבירה הרוסית. ראיתי את הטנקים והתותחים המשוכללים שלהם, וחיכיתי בחד לבאות.

אבל רוב היהודים חשו שהרע ביותר כבר מאחורינו. כולם חיכו שהצבא יעבור, וחזרו במהירות לעסקיהם, לשגרת היום יום הרגילה שלנו. אפילו הילדים חזרו למשחקיהם הרגילים ואני – לשובבויות הגדולות שלי, למעשי הקונדס, לתעלולים שהפכו לסמל המסחרי שלי.

היום אני מבין עד כמה היו אז הנאצים מתוחכמים – שקרים ועורמה נאצית. המטרה שלהם היתה כפולה: להגיע מה שיותר מהר ללנינגרד, סטאלינגרד והבירה מוסקבה, ול"הרדים" את היהודים. כך קרה שהצבא חלף על פני קרולבשצ'יזנה ולא חזר אליה במשך כמה שבועות. החיים, כאמור, המשיכו להתנהל במסלולם הרגיל ובמשפחתנו – מן הסתם – אמרו אנשים לעצמם: הנה, צדקנו שוב. מלחמה יש, אך ליהודים לא יאונה גם הפעם כל רע (רציתי רק שלמשפחה לא יאונה כל רע).

את מעטה השלווה הפרו מדי פעם ידיעות פסימיות. חנוונים וסוחרים שסבבו בדרכים, או פליטים, המשיכו לספר על זוועות שמעולל הצבא הגרמני, ופלוגות הסער שלו. פתאום החל הכל להראות שליו פחות. אנחנו, הילדים, הוזהרנו מפני החיילים, אלו שזמן קצר לפני כן חילקו לנו שוקולד טעים וחום (היום אני חושב: מי היה צריך את השוקולד שלהם, האם לא היו יכולים פשוט להניח לנו לנפשנו?).

ענני סערה החלו להופיע מעל ראשנו. משהו באווירה נעשה מאיים יותר ויותר. היתה תחושה שאנחנו חיים מעטה ואילך על זמן שאול.

וכשחזר הצבא, עם פקודות אחרות, היינו מופתעים פחות, גם אם היו כאלו שניחשו: כל מה שהיה עד היום, שוב לא יחזור.

כבר עם שובם הוציאו הגרמנים פקודה ראשונה: על היהודים באזור לצאת מביתם, כשסרט לבן על שרוול בגדם.

פינוי קרולבשצ'יזנה מיהודים

לא חלמנו שנאלץ לעזוב את ביתנו הנאה. הנאצים לא הותירו לנו זמן, או מקום למחשבה. ביום שחזרו, הוציאו לאוכלוסייה הודעה חד משמעית: על כל היהודים לארוז מספר חפצים, ולעלות על משאיות שיובילו אותנו לעיר אחרת. ההודעה היתה כל כך פתאומית, כל כך משתקת, שלא היה זמן להרהר, להתנגד, לחשוב על מרד או על בריחה ליערות. קשה היה להאמין למתרחש. האנרגיה כולה התמקדה במאמצי ההישרדות, בניסיון להציל עד כמה שניתן בנסיבות הקשות שנוצרו (עד אז, לא תארנו לעצמנו שבנסיבות כלשהן נאלץ לעזוב את ביתנו הגדול והנאה).

יותר מכניסתם של הגרמנים, והפקודה הפתאומית, אני זוכר היטב את הבהלה. החלו צעקות רמות. יהודים התחילו להתרוצץ ממקום למקום, מדברים ביאוש, מתיעצים זה עם זה, מנסים לתכנן תוכניות. אמא וסבתא החלו לתכנן מה לוקחים – ומה משאירים. ושאלה חמורה יותר: האם עלינו להפרד, או להשאר כולם ביחד?

היה ברור שעל רהיטים אין כלל על מה לדבר, גם לא על חפצי ערך גדולים. אלו הופקדו במהירות למשמרת אצל שכנים נאמנים (וכבר כתבתי בפרק מס' 1, כיצד שמרו הללו על חפצינו במשך שנים, עד תום המלחמה). הנשים לקחו את המינימום ההכרחי – מצעים וכלי מיטה, לבנים, בגדי חורף חמים, מעט כלי בית, תכשיטים ודברי ערך, וכן כסף מזומן (שהטמינו על גופן).

זה היה יום שלא אשכח לעולם. בבת אחת נעקרנו מחיינו השקטים – מהבית היפה והנעים, מהשכנים החייכנים, מעסקינו המסועפים, ויותר מכל – מתחושות הביטחון והשלווה שאיפינו עד אז את חיינו השקטים והנעימים (סבא והדודה גיטל ואבא כבר לא היו איתנו. הם נפטרו).

אבל רעה יותר מכל היתה תחושת אי הוודאות. היו כאלו שחשו בתוכם פנימה כי העזיבה היא לתמיד. היו כאלו שניסו להרגיע, לומר שנשוב עוד כמה שבועות, כפי שהבטיחו הגרמנים. אלו ואלו לא ידעו לומר לאן מועדות פינו, וכמה זמן תאריך הדרך.

לאחדים מאיתנו, ולי בתוכם, היה נדמה שמדובר בניתוק זמני בלבד. הרי כך הבטיחו לנו הגרמנים. "רק נגמור לטפל באזור, ואתם תוכלו לחזור

לבתיכם" (מה פירוש "לטפל באזור", הבנו רק מאוחר יותר). הניתוק החד היה כל כך בלתי נתפס. וכך גם פקודותיהם המהירות והאכזריות של הגרמנים. הם הפרידו בני משפחה, נשים מבעלים, ילדים מאבות, ואנו התקשינו - בכל המהומה - לעקוב אחרי הצעקות שלהם. המבוגרים, שהיו מבוהלים בעצמם, ניסו להרגיע את הילדים, שהיו מבוהלים עוד יותר מהם.

אז לא ידענו עדיין, אבל באותו יום, שאת התאריך המדויק שלו שוב אינני זוכר, החלה הפרידה שלנו לא רק מקרולבשצ'יזנה אלא גם משכנים, מכרים, חברים וקרובי משפחה. רק שנים מאוחר יותר ראיתי את פניהם - מעל גבי תמונות ישנות ששלחו לי קרובי משפחה טובים מאמריקה, ארגנטינה (אח של אמא), או דרום אפריקה.

הכל היה פתאומי - מהיר. כשהגיעה המשאית לביתנו מיהרו אמא, ודודה לאה, להעמיס עליה את חפצינו. חיילים גרמנים עזרו לנו לעלות על כלי הרכב הגדול ואנחנו הפלגנו לדרכנו. הסתכלתי לאחור על הבית שבו עברו שנות ילדותי - החצר, העצים, שביל האבנים הסלול. לא הבנתי אז את מה שידעתי מאוחר יותר: באותו יום, ראיתי את בית הורי - כפי שהוא - בפעם האחרונה בחיי.

גלובוקי

הנסיעה היתה איטית מאוד, לא נוחה, ואני זוכר שסבלתי מכאב בטן בלתי פוסק – כנראה בגלל הקפיצות של המשאית הרוסית הישנה – שבארגז המטען שלה הובלנו. למזלנו, הדרך לא היתה ארוכה. 18 קילומטר סך הכל, ואחרי זמן לא רב הגענו כולנו למקום מוכר יחסית. גלובוקי, עיר הולדתה של אמא. לנו הקצו מקום משלנו.

המלה "מקום" אולי מוגזמת. אחרי שהתגוררנו במשך שנים בבית גדול ומרווח, מרובה חדרים, נאלצנו לפתע להצטופף בחדר זעיר מימדים. חדר אחד לכולנו! צמוד לאותו חדרון היה מטבחון קטן. השירותים היו בחצר.

נדמה לי שבהתחלה היינו בשוק. לא הבנו איך התגלגלנו תוך שעות מהאחוזה שלנו בקרולבשצ'יזנה לחדרון צר בלי תנאים, לחצר משותפת לנו ולמגורשים אחרים. אז עדיין לא ידענו שיום יבוא ועוד נתגעגע לאותו חדרון, שבו לפחות איש לא רדף אותנו ולא איים על חיינו; מקום שבו היה לנו קצת מזון ומים, ואפילו מקום לילדים לשחק בו.

מעתה ואילך, השינויים הלכו ותכפו. כי כשהגענו לגלובוקי, החלה אמא שלנו להעדר מהבית – במקביל לעבודתה בבית החולים בגלובוקי, שם הכירו אותה מזה שנים. היתה יוצאת בבוקר, וחוזרת בערב. החודשים חלפו, והיא החלה להעדר לימים שלמים. לפעמים היתה יוצאת ביום ראשון וחוזרת רק בסוף השבוע. דודה לאה (אחותה של אמא) היא זו שנשארה לשמור עלינו.

רק מאוחר יותר התברר לנו כי היתה חומקת כביכול לכנסיה, אך היתה שותפה לפעילות הפרטיזנים באזור. לנו זה לא עזר. היינו רגילים לנוכחותה של אמא, לקולה ושיריה, לארוחותיה, לחיוכיה ולספוריה היפים. היינו שואלים ללא הרף, מאמה ליובמאיה, גדיע טי? (מרוסית: אמא אהובה, היכן את?)

ניצולי גטו גלובוקי על קברי האחים בעיר

אמא מתגייסת למאבק בנאצים

המהלך הבא של הנאצים לא איחר לבוא. הם גדרו את כל האזור שברובו התגוררנו ולמעשה הפכו אותו לגטו. אין יוצא ואין נכנס ללא אישור. מי שנתפס מחוץ לגטו הסתכן במאסר או בהוצאה להורג.

רק אחרי המלחמה התחלתי לחבר קטעי סיפורים, שמועות, ואת השאר השלמתי בעצמי. אמא, שכוונתה בשם ברייה (ביידיש - אמיצה) לא הסכימה לכיבוש הנאצי, עם השפלת היהודים, עם נסיגתו של הצבא הסובייטי צפונה. היא החליטה לפעול - מבלי להסס, כפי שתמיד פעלה.

עד היום, לא ברור לי איך, יצרה קשר עם הפרטיזנים ביערות. ומצד שני, איתרה יהודים שעבדו במפקדות הגרמנים. אלו היו גוברים בקביעות תחמושת וכלי נשק, מעבירים בחשאי לאמא (ולצעירים יהודים נוספים), והיא היתה יוצאת ליער ומוסרת את הציווד יקר הערך לאדם שיצא ליער, אל לוחמי החופש הרוסים (ותמיד כלי נשק אחד, וכמה כדורים, כדי שהגרמנים לא יחושו בחסרונם).

היום אני מבין שנטלה על עצמה סיכון רב. אדם שנתפס על גניבת נשק היה מוצא מיד להורג. באותם ימים, אנשים הוצאו להורג על עבירות קלות מכך. נענשו גם קרובי המשפחה, כך שגם חיינו באותם ימים היו מצויים בסכנה מתמדת.

מדי פעם, כשהיתה חוזרת הביתה, הביאה אמא ידיעות, סיפורה שגרמניה ורוסיה מנהלות מלחמה קשה. היא גם גילתה לנו שגרמנים עוצרים יהודים והורגים אותם. "עליכם להיזהר מאוד ילדים", שיננה לנו השכם והערב, "אנחנו מצויים בזמנים קשים ועליכם להזהר מפני החיילים. אם אתם רוצים שלא יקרו לכם דברים רעים, אל תשחקו רחוק מהבית ומהחצר" (כילדים אהבנו לשחק, גם כדי לשכוח את הצרות שניחתו עלינו).

ועוד הזהירה אותנו אמא: "אם יבואו לכאן חיילים גרמנים, וישאלו היכן אני, אמרו להם שאמא לא בבית, שגם אתם מחכים לה, ואינכם יודעים לאן הלכה. לא לספר להם דבר". גם הדודה לאה דאגה לכך שלא נפטפט.

האזהרה לא היתה לשווא. מדי כמה ימים היו חיילים נכנסים הביתה. חשדו בה, בחוה אטקין, שהא מסיעת לפרטיזנים. כנראה שהיינו ילדים אמיצים. כי למרות המדים, והרובים המפחידים, לא איבדנו את עשתונותינו. היינו אומרים שאמא איננה, שאיננו יודעים לאן הלכה. אינני יודע אם האמינו לנו, אבל תמיד הניחו לנו לנפשנו. לא חקרו. גם לא איימו.

החינוך של אמא ואבא החל להוכיח את עצמו. למרות שהיינו במשך שנים משפחה בעלת אמצעים, לימדו אותנו הורינו להסתפק במועט, להיות שמחים במה שיש. כבר בגיל צעיר ניסו לחשל אותנו, שנדע לעמוד איתנים

בזמנים קשים. וזה עבד. אני חושב שלמרות הזמנים הקשים, היינו ילדים מאושרים יחסית.

אח של אמא: אבא קמינסקי ואשתו לואה בארגוטינה,
לשם נסע ב-1930 לפני נישואי הורי.
הוא היה מוזיקאי וניגן בתזמורת של בואנוס-איירס.

חיים במשטר של צנע

החיים בגלובוקי, שאליה הגיעו מגורשים רבים אחרים מכל העיירות בסביבה, המשיכו במן שגרה חדשה שהלכה והתחזקה במהלך השנתיים שחיינו באותה עיר (אוקטובר 41 - אוגוסט 43). בגלובוקי שרר אז מעין משטר צנע. חולקו תלושים ונקודות וניתן היה לקנות באמצעותם מצרכי יסוד כמו קמח, סוכר, שמן, לחם, גבינה וביצים בכמות קטנה ומוקצבת.

פירות, ירקות או בשר לא נמצאו. מי שרצה לרכוש אותם הפעיל קשרים בשוק השחור. האוכל בתלושים היה, אך מעולם לא הספיק. הגרמנים דאגו לכך, במתכוון, שנחיה תמיד ברעב ובמחסור. לא פלא שהיו כאלו שחמקו בלילה אל אזור הגויים, או אל הכפרים שבסביבה, כדי להשיג לילדים פירות וירקות - לשפר את תזונתם של הקטנים ולשבור במעט את הרעב התמידי.

היציאה מגלובוקי היה כרוכה בסכנה. מי שנתפס הושלך מייד אל בית הסוהר ולא תמיד שוחרר. אבל איכשהו, החיים בגלובוקי היו עדיין נסבלים. אוכל היה בנמצא - גם אם מועט ודל. מדי פעם, אסף מלמד זה או אחר חבורה קטנה של ילדים שהתרוצצה תדיר ברחובות והושיב אותם לשעתיים או שלוש של לימוד. כמובן שבית ספר מסודר לא היה ומדי פעם למדו הילדים ב"בית ספר פרטי" זה או אחר.

משמאל - אמה: חוה אטקין, התאומים: מיכאל וחיים אטקין, הדודה (אחותה של אמה) לאה קמינסקי

מחלת הסקרלטינה

שלושה אירועים שברו את אותה שגרה באביב 1942. ראשית, מחלת הסקרלטינה (שנית) שבה לקיתי (זוהי מחלה שגורמת לקילוף העור מהידיים והרגליים, לחום ולכאבים, ולגירודים נוראים). אני משער שהיה לי מזל רב. כיוון שאמא עבדה עדיין בבית החולים המרכזי בעיר, אושפזתי בו עד שהבראתי. אינני מעז לחשוב מה היה מתרחש, לולא הייתי מקבל טיפול רפואי הולם. אבל אני החלמתי, ואחרי מספר שבועות שבתי הביתה.

לא אל השגרה הרגילה. באותם ימים החלו הגרמנים באקציות הראשונות שלהם. היו להם רשימות מסודרות של כל היהודים בגלובוקי, ביניהם יהודים שנחשדו בקומוניזם והוצאו להורג – בלא ידיעת קרוביהם.

אחד מהם היה ד"ר יהושע גלר (שייעה), קרוב משפחתנו (דוד), שהיה רופא ילדים מצטיין. יום אחד נעלם יהושע ולא חזר יותר הביתה, אל אשתו זינה (לבני הזוג גלר לא היו ילדים). מי שידע, סיפר שהגרמנים אספו 200 יהודים, הובילו אותם אל היער הקרוב ושם רצחו אותם. עכשיו הבנו שהזוועה הגיעה גם אלינו. החכמים שבינינו ידעו שעכשיו הכל הוא ענין של זמן. וכמה שהם צדקו.

במהלך השבועות הבאים נודע לנו על מעשי הרג רבים בעיירות הסמוכות לגלובוקי. איכרים מהאזור סיפרו על יהודים שנרצחו ועל קברי אחים אליהם הושלכו גופותיהם של חמישה ועשרה אנשים, ואף יותר. כבר עתה עוררו סיפורים אלו בגטו זעם רב, והיו יהודים שחיפשו דרך כיצד לנקום בנאצים.

המהלך הבא של הנאצים לא איחר לבא. הם גידרו את כל האזור שבו התגוררנו ולמעשה הפכו אותו לגיטו. אין יוצא ואין נכנס. מי שנתפס מחוץ לגטו הסתכן בהוצאה להורג. מעתה ואילך, סבלנו יותר ויותר ממחסור במזון ובגדים ומצרכים בסיסיים אחרים. כל אלו הגבירו את הדיכאון והייאוש בקרב אוכלוסיית הגטו.

מעתה ואילך הלכו ותכפו החיפושים אחרי היהודים. כמה מפחיד זה היה. מיד כשהיינו שומעים את צעדי המגפיים ברחובות היינו חומקים במהירות אל עליית הגג. שם, לפחות, הרגשנו מוגנים. היינו אז ילדים בני תשע. מבוגרים יחסים, במושגים של הגיטו היהודי. היה רעב, דיכאון, וחוסר במזון ובגדים. על קירות הבתים נכתב ביידיש: יידן, נקמה!

תחילת ההתקוממות

כאן ברצוני להבהיר, להדגיש, לומר שוב ושוב: הטענה לפיה הלכנו כצאן לטבח אינה נכונה. לפחות לא בגלובוקי (ואני יודע שגם לא במקומות אחרים). על אמא והברחות הנשק שלה כבר סיפרתי כאן. אבל היא לא היתה היחידה. כי עם גירושנו לגלובוקי התארגנו בחשאי חניכי תנועות הנוער – השומר הצעיר, החלוץ, הדרור, ועוד, והיוו את הגרעין העיקרי של תנועת המרד בגרמנים הארורים.

ההתקוממות כללה לא רק הברחות של כלי נשק. תוך זמן קצר, החלו חבורות צעירים מאורגנות לארוב לחיילים גרמנים שסובבו ברחובות העיר – במיוחד בלילה, באפילה, כשהיה קשה להבחין בהם. הם היו מתנפלים על אותם חיילים, מרביצים להם, חוטפים את כלי נשקם ומעבירים אותם אל הפרטיזנים. המתקוממים הצעירים הרגו עשרות גרמנים בסביבה כולה.

במקביל, החלה תנועה ערה של בריחה מהגטו. כאן עלי לציין כי למרות הדייקנות הגרמנית, הרי שבגטו גלובוקי הם גילו התרשלות בלתי מצויה. הגדר לא היתה אלא שורה של לוחות עץ דקים לבנים, שבבעיטה אחת היה ניתן לפרוץ אותה ולהמלט דרכה. בניגוד למקומות אחרים, לא הותקנה סביב הגטו גדר תייל מחושמלת שקשה היה לעובריה.

וזה מה שעשו יהודים רבים – הם ברחו מהגטו. ביניהם היה הדוד תנא חודוש, זה שהיה נשוי לגיטל אחותו של אבא. הוא נמלט באישון ליל מהגטו, עם שני ילדיו הקטנים, זעליג והרשל (אל משפחת חודוש הגעתי עם סיום המלחמה ואף חייתי איתם שנה וחצי. מאוחר יותר הגיעו החודושים לאמריקה, ועברו לחיות בעיר לוס-אנג'לס. רק לפני זמן מה נודע לי כי המשפחה נמלטה מהגטו ב – 22.7.43, שבועות לפני חיסול הגטו. הם הצטרפו לבריגדות שלכטנוב, שלחמו ביערות העד בפושצ'וט ברוסיה הלבנה. מידע חשוב זה הביא לידיעתי בני מנחם, שביקר בארצות הברית ב – 30.10.02 ופגש באנתוני, נכדו של תנא חודוש).

ועם זאת, רבים מאוד נשארו בגטו. הסיבה לא היתה פחד. היום, במבט של 60 שנים אחורה, אני מבין שלו ידעו היהודים את הצפוי להם, היו נמלטים מהגטו כבר בימים הראשונים אחרי שהוקף באותה חומת עץ. אנחנו עדיין לא האמנו שהגרוע יותר אכן יכול להתרחש. שררה בגטו מעין תחושה של ארעיות. כאילו בעוד מספר שבועות יכריזו הגרמנים כי הדרך הביתה פתוחה וכולנו נוכל לחזור לקרולבסצ'יזנה. היו שמועות על מעללי ההרג של הנאצים.

הייתי אז ילד בן תשע, אבל כבר הבנתי דברים. ידעתי שעלינו לעשות דבר מה – ומיד. לא פעם אמרתי לדודתי לאה, ששמרה עלינו: "דודה, בואי נברח גם אנחנו. הגדר כבר פרוצה בכמה מקומות. אין שום בעיה לצאת".

תשובתה של דודה לאה היתה קבועה: "אנחנו לא הולכים לשום מקום. נשארים כאן. כאן נחיה ואם צריך – נמות. כולנו ביחד". אז הרגשתי שאני צריך לעשות משהו.

אני מתאר לעצמי שיהודים, כמו אנשים אחרים, מסתגלים להכל. יתכן שהדודה לאה פחדה, וגם חסרת הבנה למתרחש. כאמור, מציאות החיים עדיין היתה איכשהו נסבלת. יהודים הלכו לעבוד בבסיסי הצבא הגרמני, ניקו נשק, תיקנו, ומיינו כדורים. גם האקציות המפחידות לא היו תכופות. נכון, מדי פעם נעלמו יהודים. שמענו שנרצחו אבל עדיין, הרעה, אלינו הביתה, לא הגיעה. עדיין, היו כאלו שלא הבינו עד כמה חמור המצב.

האקציות מגיעות!

שעת האמת הלכה וקרבה, והיא הגיעה בתאריך ז' ניסן תש"ב. היתה זו אקציה נרחבת ראשונה (אקציה – פעולה לחיסול יהודים). הגרמנים החלו בחיפושים מבית לבית, מוציאים החוצה אנשים שנחשדו בשיתוף פעולה עם הפרטיזנים. היו להם רשימות מדויקות, מבוססות על הלשונות של מקומיים. אלו שהוצאו מבתיהם לא חזרו יותר. אז כבר הבנו שרוצחים את היהודים שנלקחו מבתיהם.

אקציה גדולה שניה נערכה חודשיים אחר כך, ב – ד' בתמוז. עכשיו הלכו הדברים והתבהרו. הגרמנים הפסיקו כמעט לטשטש, לחפות. היה ברור שהם מתכוונים לחסל את הגיטו. ועם זאת, הם עדיין ניסו להטעות, אמרו שיהודים שישלמו להם כופר נפש גבוה יהיו בטוחים. השלטונות הוציאו הודעה, כי כל היהודים שיש ברשותם דברי ערך, כסף או זהב, יוכלו למסור אותם לגרמנים ובתמורה יהיה שלומם הפיזי מובטח. נלקחו שישה ק"ג זהב ותכשיטים שהועברו לבנק הלטבי בריגה – על קופסת המטען היה כתוב FISH (דגים).

בשלב זה כבר היה הכל ברור, במיוחד אחרי האקציה הראשונה, בה הושמדו 2000 יהודים. הגרמנים העמידו את היהודים מול בור ענק ביער בארוק, וירו בהם גלים גלים. אבל היו כמה מהם שהצליחו להנצל, או פצועים קל. הם הסתתרו מתחת לגופות ואחרי הכל נמלטו – בחסות החשיכה – אל היערות ואל הפרטיזנים, שם קיבלו עזרה וטיפול רפואי.

הנמלטים היו כל כך מפוחדים, שלא העלו על דעתם כי עליהם לשוב לגלובוקי, לספר לנו את שאירע. אני מניח כיום שחשבו אז על דבר אחד בלבד: איך להחלץ מהתופת. אבל היה יהודי אחד שבדרך ליערות חלף דרך גלובוקי. הוא זה שסיפר לנו על הזוועה.

ועדיין, לפרק זמן קצר ביותר, החיים בגטו נמשכו – גם אם הפכו להיות קשים מאוד, ומדכאים. חנויות מכרו סחורות, ילדים שיחקו בבתים, גברים עבדו בבסיסי הצבא ומלמדים הרביצו מפעם לפעם שיעור תורה. לשגרת החיים הזו תרם היודנראט ובראשו לדרמן. היודנראט אירגן תפילות, התכנסויות, הצגות תאטרון וחוגים שונים. ברחובות עדיין פטרלו שוטרים יהודים עם סרט לבן על זרועם. הכל – כדי לשמור בציפורניים על אורח חיים נורמלי כלשהו.

עדיין, היו כאלו שהאמינו שלא רחוק היום שבו נראה שוב את קרולבשצ'יזנה. התוחלת, האשליה הזו, באה סופית אל קיצה ב – 20 לאוגוסט שנת 1943. היתה זו האקציה הגדולה מכולם, שחיסלה סופית את הגטו. על חיסול הגטו, ועל ההתקוממות היהודית האמיצה שהחלה שבוע קודם לכן אספר בפרק הבא, בו אתאר גם כיצד ניצלו חיי, ואיך הצטרפתי – כילד בן עשר – לשורותיהם של הפרטיזנים ביערות רוסיה הלבנה.

מיכאל אטקין/למרות הכל...ניצחתי

פרק 3

הפרטיזן הצעיר

הפרטיזן הצעיר

60 שנים אחרי חיסולו של הגטו, ומותם של יקירי, אני מביט לאחור בגאווה ואומר: לא. אנחנו לא הלכנו כצאן לטבח. נלחמנו, נאבקנו, ובתוך אותם קרבות - שנמשכו כשבוע ימים - לקחנו אל מותם עשרות חיילים גרמניים.

כפי שכבר סיפרתי מעט קודם, אנשי גטו גלובוקי החליטו להאבק. הסיבה: ידיעות מודיעיניות שהגיעו אל הנהגת הגיטו, על חיסולו הקרוב. ניתן לומר כי מבחינה מסוימת היה לנו מזל. בעוד שמסביב משתוללת תופת, ומכל רחבי אירופה נשלחים יהודים להשמדה ברכבות גדושות (דבר שלא ידענו אז), הגיטאות גלובוקי ומיר היו האחרונים שיועדו לחיסול.

האימה השתוללה גם ברוסיה הלבנה. הגרמנים הלכו וחיסלו גיטאות שהיו לא רחוקים מאיתנו כמו דוקשיץ, דיסנה וביאליסטוק. רוב היהודים שם לא הועלו אפילו על רכבות. ילדים, נשים וגברים רוכזו בכיכר העיר, הובלו במצעד משפיל אל היער הקרוב ושם - לאחר שכרו לעצמם בור ענק - נורו ונקצרו למוות. דקות אחר כך כוסה הבור. עוד קהילה יהודית מפוארת נעלמה כלא היתה (בקהילות רבות, אחרות, ניצלו יהודים ממותם, ממש ברגע האחרון לאחר שהצליחו להסתתר בין גוויות ההרוגים).

ידענו כי דברים רעים קורים ליהודים, אבל לא שיערנו עד כמה אכזרים יכולים להיות הגרמנים. כיוון שהתמחו בתעמולה ובשקר, נתנו לנו את הרושם כי שובנו לקרולבשצ'יזנה הוא באמת רק עניין של זמן. קיווינו שבקרוב תסתיים לה המלחמה, ואנחנו נוכל לשוב בשלום אל בתינו ואל חיינו הקודמים. היו שאמרו לעצמם: "יידן, נקמה, נקום ונהרוג את הנאצים, נהלום בהם ונגן על כבודנו".

מרד גיטו גלובוקי

באוגוסט 1943 באה אשלייה זו אל קיצה המר. הנהגת הגטו הודיעה בחשאי לתושבים כי חיסולו קרוב, וכי יש להערך למאבק. אל לנו לוותר. בגטו, כאמור, נאספו מזה חודשים ארוכים כלי נשק רבים, תחמושת, ונשק קר שחלק ממנו הוצנח אל הגטו וסביבתו על ידי מטוסים של הצבא האדום (הדבר נודע לי מאוחר יותר, מפי אנשים מבוגרים). במקביל, עברו צעירי תנועות הנוער אימונים צבאיים למחצה. היה ברור כי הגטו לא יחזיק מעמד, אך היה גם ברור כי לא נלך אל מותנו בלא מאבק, וכי נלחם על כבודנו.

כל המסופר כאן, הוא תוצאה של קריאת ספרים שנים אחר כך, ושיחות ממושכות עם חברים וניצולים. אז, כילד קטן בן עשר, לא ידענו - אני ואחי חיים - על מה כל המהומה. הבחנו בהמולה רבה, ראינו צעירים רצים, מתרסים מוקמים, אבל איש לא טרח ליידע אותנו במתרחש ולא אמר לנו

מה עתיד להתרחש ומה עלינו לעשות. דודה לאה, גם אם ידעה דבר או שניים, לא גילתה לנו מאומה. אנחנו חיכינו בפחד לבאות ורק בלילה, לפני השינה, היינו קוראים לאמא: "היכן את אמאל'ה? אנחנו מתגעגעים אלייך, רוצים אותך מאוד..."

ואכן, באותם ימים חסרה לנו אמא מאוד - כושר ההחלטה שלה, האומץ, הנחישות, קור הרוח ושיקול הדעת. היום אני מבין שלא היה בידה להגיע אלינו מהיערות, מיחידת הפרטיזנים שבה לחמה. היינו שלושתנו לנפשנו - אני, חיים אחי ודודה לאה (אחותה של אמא).

שבוע לפני האקציה הסופית פרץ המרד, בצורת זריקת רימונים לעבר החיילים הגרמנים, וירי לעבר הטנקים וכלי הרכב הצבאיים. הגרמנים הגיבו מיד. הם כיתרו בטנקים את הגטו משלושת עבריו. את הצד הפונה ליער השאירו פנוי. הפחד הישן מפני הפרטיזנים עשה את שלו. יותר מאוחר הבנתי כי דבר זה הציל את חיי.

שבוע ימים נמשך המרד. צעירים יהודים היו מתנפלים על חיילים גרמנים וחוטפים אותם. צלפים משלנו לא הפסיקו לירות ולהרוג חיילים. גם פרטיזנים שהסתננו מהיער אל הגטו עשו את שלהם ולחמו נגדם. הנאצים מצידם לא נשארו חייבים. הם הפגזו באכזריות את הבתים בהם הסתתרו יהודים, השליכו פצצות, הרסו ושרפו עד היסוד. חשנו כי "לכבוד" הוא לנו שהגרמנים נלחמים בנו, היהודים, שעד היום נחשבו חלשים וחסרי אונים.

שלושתנו התחבאנו בבית, יודעים ולא יודעים מה מתרחש. מדי פעם הייתי מגיח אל הרחוב, אוסף מעט מידע וחוזר הביתה. חלק מהסיורים היו אל בתי הקרובים שהתגוררו במרחק של דקות הליכה מאיתנו. הייתי מגיע, משוחח עימם, מוסר ברכת שלום, וחוזר אל הבית שלנו.

יום אחד, במו עיניי, ראיתי כיצד חיילים רודפים אחרי שני בניו של לדרמן, יושב ראש היודנראט. בניו של לדרמן רצו רגלית. החיילים דלקו אחריהם באמצעות אופנוע עם סירה. ראשונים רצו מוטקה וירוחם, אחריהם האופנוע והחיילים ואחרון אחרון אני - ילד קטן בן עשר - שלא יכול לכבוש את סקרנותו ומכניס את ראשו לגוב האריות, ושואל עצמו: למה רודפים אחרי שני הגיבורים?

סוף הסיפור: הגרמנים הרגו את אחד האחים. אח שני הגיע בשלום אל עליית הגג בה הסתתר, והמשיך לצלוף בגרמנים בדייקנות, עד שאזלה התחמושת שברשותו. האח שניצל הצטרף לפרטיזנים ביערות.

שבוע ימים נמשכה ההתקוממות. בשלב מסוים נמאס כנראה לגרמנים. הם החליטו לחסל סופית את הגטו ובאמצעות טנקים החלו לירות פצצות תבערה. עתה, בער הגטו כולו. זה היה ב' - 20.8.43. כך עד ל' - 28.8.43. עכשיו היה ברור לי: אסור לנו להישאר כאן, לחכות לגרמנים. עלינו להמלט!

שיר הפרטיזנים

אל נא תאמר הנה דרכי האחרונה
את אור היום הסתירו שמי העננה
הן יום נכספנו לו עוד יעל ויבוא
ומצעדנו עוד ירעים אנחנו פה.

מארץ התמר עד ירכתי כפורים
אנחנו פה במכאובות וייסורים
אך באשר טיפת דמנו שם ניגרה
הלא ינוב עוד עוז רוחנו בגבורה.

ניצולי גטו "גלובוקי", על רקע האנדרטה לזכר קורבנות השואה, שניספו בגטו. בין הניצולים תושב הקריות, המורה והעיתונאי, מיכאל אטקין.

לזכרם

אני נמלט ונשאר בחיים!

נשארנו עוד יום בבית, עד ליום שישי, ה - 20.8.43, ואז יצאנו החוצה, לעבר גדר העץ שכבר היתה פרוצה בכמה נקודות. לא רק אנחנו יצאנו לשטח הפתוח. הגטו כולו נערך ליציאה. הבריחה הגדולה החלה. חלק מהיהודים החליטו לברוח אל היער, או לכיוון הנהר. היתה לנו ברירה אחת: להשרף בחיים בגטו, או לנסות לברוח! אני עצמי לא רציתי למות, חשתי שעלינו לברוח!

אבל אז, גילינו שהגרמנים אורבים לנו, ממתנינים שנצא מהבתים המוגנים יחסית אל השדות הפתוחים והחשופים. אז גם ראיתי לראשונה את המוות, פנים אל פנים: יהודים נמלטים, גרמנים עומדים מרחוק, עם מכוונת יריה רועמות, ודמויות רצות במהירות, מדי פעם נופלות וקורסות באמצע השדה, לאחר שמטר הכדורים מדביק אותן. זו היתה רולטת מוות במלא מובן המילה.

הרגע ההוא קפא בזכרוני, ואני רואה אותו כאילו התרחש רק תמול שלשום: לאה עומדת בתווך. משני הצדדים מחזיקים בה בחוזקה חיים אחי, ואני. 20 מטרים מהגדר. "אנחנו צריכים לרוץ מייד!", אני צועק לה, מבין שהזמן היקר הולך ואוזל. אבל לאה, קפואה מפחד, נותרת עומדת על מקומה. "אנחנו לא הולכים לשום מקום", הוא פוקדת בחרדה. "כאן נישאר ואם צריך, אז כאן נמות".

"את לא רואה שהם הורגים אנשים", אני לא מוותר לה, מרגיש לפתע כמו בחור מבוגר בן 18. "בואי נרוץ".

"לא", היא מתעקשת במן אטימות, "תחזיק חזק ביד שלי ואל תזוז".

באותו רגע הבנתי שעלי לפעול לפי האינסטינקט שמנחה אותי, שאסור לי לוותר לדודה לאה. מבלי לחשוב הרבה ניתקתי את עצמי בכוח מידה האוחזת בי. אינני זוכר אם דודה לאה ניסתה לתפוס אותי, אם צעקה אחרי. לא הבטתי לאחור. באותו רגע פרצתי בריצה מטורפת - דרך הפרצה בגדר, מתחת לקני הטנקים, לעבר היער הרחוק, הסיכוי היחיד לחיים. כל הרצים רצו לברוח ולהנצל. החיים היו יקרים לנו מאוד.

זה היה מירוץ לחיים, פשוטו כמשמעו, ועד היום אינני מבין כיצד סיימתי אותו בחיים. ייתכן כי עצה ששמעתי מדודי היא שסייעה לי. "כשירים עליך", אמרו לי פעם, "עליך לרוץ בעקלתון (זיג-זג). ככה לא ישיגו אותך הכדורים". המידע הזה נתקע בזכרוני. עכשיו, בריצה על רגבי השדה החרוש, עטוף במעיל עבה ונעליים מכבדות, עשיתי כמצוותם. וכשחשתי שהמעיל והנעליים מאיטים את קצב ריצתי, הורדתי אותם והמשכתי לרוץ במהירות.

הפציעה, אנחנו מגיעים ליער

אינני יודע כמה זמן רצתי. אני זוכר, כמו בסרט, את המנוסה ההמונית, את הכדורים ששרקו סביבי, את היהודים שרצים וכושלים, רצים ונופלים כאשר כדור ממכונת יריה משיג למוות חלק מהם. לי עצמי היה מזל. כיוון שהייתי כבר ילד אתלטי, ידעתי לרוץ מהר. הבנתי שאסור לי לעצור, אלא בחסותם של העצים ההולכים ומתקרבים, היער שאליו חששו הגרמנים להתקרב.

לרגע לא עצרתי, גם כאשר חשתי דקירה חזקה בכף רגלי וראיתי את הדם. המשכתי להתקדם. אחי חיים ודודה לאה נותרו אי שם מאחור, בגטו הבוער, עם עוד 8000 יהודים. יותר לא ראיתי אותם, ולמען האמת – לא חשבתי עליהם באותו רגע. מחשבה אחת הדריכה אותי באותו בוקר של יום שישי: להגיע חי אל עצי היער שהיו רחוקים ממני עתה מרחק של 500 מטרים.

אלא שכוחי לא עמד לי יותר. נראה כי הפציעה היתה חמורה ממה שחשבתי והכדור שחלף את כף הרגל ריסק עצמות ובשר. הגרמנים אמנם לא רדפו אחרינו, מפחד הפרטיזנים, אך היה ברור כי לא אוכל להישאר שם לאורך זמן. חיפשתי בעיני אחר מושיע, שיבוא ויעמיסני על כתפיו לכיוון עצי המסתור. כאשר חלפתי בערוץ נחל קטן הבחנתי בדם ניגר מרגלי.

המושיע לא איחר לבוא. היה זה מוטקה קראוט, שמאחר יותר נפגשתי עימו בארץ והוא הפך להיות בן בית אצלנו. בלי אומר לקחני על גבו ובריצה קלה נכנס אל תוך מסתור היער המוגן והבטוח. ידענו כי לכאן לא ייכנסו הגרמנים. עצרנו, מספר יהודים, כדי להרגע קמעא מהריצה המטורפת וכדי להחליט מה עלינו לעשות, לאן נמשיך את דרכנו כשאנו מצויים בתוך הפושצ'וט, יער עד גדול. לא ספרתי כמה יהודים נמלטו, אך הם לא היו רבים.

ראשית דבר, הציץ מוטקה בפצעי. ולמרות שלא התמצא בכגון אלו הסיר את חולצתו, עשה מעין חוסם עורקים מאולתר וחבש את הרגל הפגועה. איני זוכר כמה זמן עמדנו שם. חיכינו למשהו שיקרה. מרחוק נשמעו הדי מכונות הירייה ופגזי הטנקים, המחסלים בשיטתיות את הגטו היהודי בגלובוקי. היינו בני מזל. אלו שנשארו בחיים באותו יום הוצאו מאוחר יותר להורג. אלו שלא חצו את השדה נשארו למות במקום. (ברצוני לציין כי במשך שנים הייתי בקשרים עם מצילי מוטק'ה, שנפטר לפני כמה שנים בביתו בחולון).

חייבים להמשיך להתקיים!

אחרי מספר שעות נרגעו כולם. לא היה לנו שמץ של מושג היכן אנחנו נמצאים. כאן המקום לציין כי פושצ'ה היא לא חורשה של עצי אקליפטוס. המדובר ביער המשתרע על שטח עשרות קלומטרים רבועים, ובו נהרות, נחלים ופה ושם גם כמה כפרים קטנים. ובזמן שהמבוגרים ישבו לטכס עצה, פרשתי אני הצידה. עצוב, מדוכא, פורץ בבכי.

היתה זו פעם ראשונה שבה פרצתי בבכי, בכל אותם חודשים קשים. עתה הרשיתי לעצמי לפרוק מעל ליבי את כל המועקה הקשה שהצטברה בתוך תוכי במשך זמן כה רב. באותו רגע של ייאוש לא ידעתי מה קרה לאחי חיים ודודתי לאה, אם כי שיערתי כבר אז שלא אראה אותם יותר בחיים. לא ידעתי מה קרה לבני המשפחה, לחברים, לקרובים, לכל עולמי, מדוע ירו דווקא עלי, אבל ידעתי שעלי להיות מעתה חזק, לא עוד ילד קטן....

אבל יותר מכל, התגעגעתי לאמא. ידעתי שהיא בחיים, אי שם ביער שבו יושב גם אני. ציפיתי למלותיה המרגיעות, למגע ידה המנחם, לעצותיה, לבטחון שהיתה תמיד מעניקה לנו. נראה שגם הפצע התחיל להכאיב. שאלתי את עצמי איך אבריא ואתגבר על אותה פציעה חמורה. עתה גם התחלתי לייסר את עצמי על שעזבתי את דודתי ואחי.

החשיכה הלכה וירדה על היער. המבוגרים שסביבי החליטו כי החבורה תישאר במקומה, בעוד ששניים שלושה גברים ייגשו לכפר הסמוך שנראה מרחוק, ויבקשו מהאיכרים דבר מה לאכול. הגברים הגיעו לכפר. הם התחזו לפרטיזנים ובבקשות ואיומים השיגו מעט כלי אוכל, גזר, סלק בהמות ודברי מזון שלקחו מבתי איכרים.

האיומים עזרו. עכשיו, היה לנו אוכל ליום יומיים הקרובים ואני רוצה לספר שמעולם לא ערב כל כך לחיכי טעמו של המזון. היתה זו ארוחה משביעה ומיד אחריה חשתי בעייפות. למזלנו, היו אלו ימי קייץ חמים (חודש אוגוסט), כך שלא היתה לנו כל בעיה לישון תחת כיפת השמיים, על מזרונים מאולתרים של מוך, עשב יער. במובן מסויים, היה נעים יותר להיות ביער, בטבע, ללא חשש מהגרמנים. אך הייתי ללא הורים, בית או קרובים.

הילד של אטקין נשלח ל"מקום מרפא"

כמה זמן שהינו אז ביער? את מספר הימים המדוייק שוב אינני זוכר, אך אני משער שבין שבועיים לשלושה. הינו בטוחים מפני הגרמנים, משום שידענו שלא יתקרבו אל מעוזי הפרטיזנים. גם אוכל נמצא לנו. בעיה אחרת הלכה והחמירה. הפצע ברגל שלי, שהלך והזדהם. מוטקה קראוט ידע שעלינו לעשות משהו, אחרת אני עלול חס וחלילה לאבד את רגלי.

באחד הבקרים בא מוטק'ה ואמר לי: "אנחנו הולכים אל הכפר, שם מצאתי לך מקום מחסה". כשהגענו לאחד הבתים דפק מוטקה בדלת, זו נפתחה ואנחנו הוכנסנו פנימה. "מדוע באתם, מה רצונכם ומה שמו של הילד?" שאל בעל הבית. "אטקין", ענה מוטקה, "ואנו ברחנו מגטו גלובוקי". "אהה", אורו פניו של הגבר הרוסי. "אם זה הבן של מנחם-מנדל, אין שום בעיה. הוא יקבל את הטיפול הטוב ביותר".

כשאני נזכר באותם ימים רחוקים, עולה בראשי הפתגם: שלח לחמך על פני המים, כי ברבות הימים תמצאנו. אינני יודע אם אבא נתן לאותו איכר כסף, סייע לו, או עשה עבורו עיסקת נדל"ן משתלמת. כך או כך, יותר משנתיים אחרי מותו של אבי, זכרו אותו איכרי האזור היטב. אחד מהם, כאמור, הציל את חיי.

בגלל הזמן הרב שחלף, שוב אינני יכול להזכר בשמו של האיכר או בשם משפחתו. גם שמות ילדיו פרחו מראשי. דבר אחד אני זוכר: קיבלתי מהם טיפול רפואי מסור, והרבה חום. הם חבשו את הרגל, מרחו סביב הפצע - בוקר וערב - משחה מיוחדת נגד זיהומים ודלקות. בהמשך נלקחתי אל סנדלר הכפר. הוא תפר לי זוג מגפיים - מגף בגודל רגיל לרגל הבריאה, ומגף גדול יותר, שיכיל בתוכו את התחבושת העבה שסביב הפצע. חשתי כי מטפלים בי היטב.

היכן ישנתי? בני הזוג החביבים סידרו לי מיטה קטנה, מאחורי הדלת, ומאחריה פרגוד. שם הייתי נח. מדי פעם הייתי יורד מהמיטה ומסתובב בין מבני המשק, מביט בתרנגולות, בפרות, בעבודת המשק - בה גם סייעתי במידת יכולתי וכוחותי פה ושם. פתאום היו לי "הורים", אבל לא הפסקתי להתעגעע לאמא, לאחי, לדודה לאה.

כשלושה חודשים, לערך, שהיתי באותו כפר, מנותק לגמרי מכל עולמי הקודם, וממוטקה קראוט. לא ידעתי דבר על המתרחש סביבי. המלחמה כאילו לא היתה קיימת כלל. להורי המאמצים קראתי דוד ודודה (אחרי שנים רציתי לשוב לאותו כפר ביילורוסי טיפוסי ליד גלובוקי, להודות לאותו זוג מקסים, אך לא זכרתי את שם המקום וכמובן שלא ידעתי כיצד לאתר אותו).

הגרמנים באים לכפר. אני ניצל פעם נוספת

בדרך כלל, לא הייתי מוטרד מפחד הגרמנים. הם באו לעיתים רחוקות, ביצעו את המינימום שהטילו עליהם מפקדיהם ומיהרו לחזור לבסיסהם הבטוחים. עם זאת, הבהירו לי הורי המאמצים – עליהם סמכתי – כי אסור שהגרמנים, או משהו מבני הכפר, ידעו את זהותי האמיתית. עוד סוכם כי במקרה של חיפוש, אשכב במיטה ואתחזה לחולה. דאגתי שלא ידעו מי אני, מאין באתי, וסמכתי על "הורי".

וכך אמנם היה. בבוקר אחד דפקו חיילים גרמנים על דלת הבית. אני מיהרתי להכנס למיטה, להתכסות, ולסגור את הפרגוד. הגרמנים נכנסו, חיפשו בבית ולא מצאו דבר. לפני שיצאו, הבחינו במיטה שמאחורי הדלת. "מי זה?", שמעתי את אחד החיילים שואל. נבהלתי קצת.

היה זה רגע מפחיד. כפשע הבדיל ביני לבין הגירוש מהבית, והליכה לעבר הבלתי נודע. אז, כבר ידעתי היטב מה מסוגלים החיילים הנאצים לעולל ליהודים ולילדים.

אבל פחדי היה לשווא. "דודי" לא איבד את עשתונותיו. "זהו בננו, הוא חולה, עם חום גבוה, ונמצא במצב לא טוב. הרופא אמר שיישאר במיטה, ושאיש לא ייגש אליו".

החייל הגרמני חשב לרגע, ואחר כך אמר רק מילה אחת: "גוט". אמר, ויצא עם חבריו מהבית. חיי ניתנו לי במתנה פעם נוספת.

כאן עלי לומר מילה טובה על האוכלוסיה ועל האיכרים שבאזור גלובוקי. בניגוד לתושבי פולין, או לאוקראינים הרצחניים, הרי שבביילורוסיה נתקלו היהודים ביחס אוהד. לא פעם ופעמיים הורשו להסתתר – למשך מספר ימים – בערימות קש, ברפתות, או בין מבני המשק. ותמיד קיבלו גם מים ומזון, כדי שיוכלו להמשיך הלאה. לכך יש להוסיף את העובדה שרוב התושבים הכירו את משפחת אטקין עוד לפני המלחמה. וגם אם היו כאלו שהסגירו יהודים, הרי שבאזור שלנו לא זכור לי מקרה אחד של הלשנה או הסגרה.

אני מגיע אל הפרטיזנים

חשתי טוב אצל "הורי", אבל יותר מכל רציתי לפגוש את אימי וקרובי, להם דאגתי מאוד. החורף של שנת 1943 הלך והתקרב. וכמה חודשים אחרי שהחלמתי באותו כפר, הגיע מוטקה כדי לראות מה שלומי, לבדוק האם ניתן לקחתני חזרה אל היער, אל מעוזי הפרטיזנים. מוטקה הודה ל"דודי" בקול נרגש, הודיע להם כי מעתה יגנו עליהם הפרטיזנים, ולא יקחו ממשקם מזון, או סוסים ובהמות. אחר כך בכינו כולנו ואנו, שנינו, יצאנו ברגל אל תוך מעבה היער. פחדתי מאוד. לא היה ברור לי לאן מועדות פנינו.

אל גדודו של מוטקה לא הגענו. אולי בגלל המרחק הרב. אולי בגלל חששו של מוטקה כי ההליכה הארוכה תתיש אותי ותעכב את דרכו ותסכן אותו. הוא שם את פניו אל הגדוד הקרוב, ותוך זמן קצר הגענו לגדר ולשער, עליו שמר פרטיזן. השומר בשער סרב לתת לנו להכנס. אולי חשב שאנחנו מרגלים. לא ידעתי באיזה גדוד מדובר, ומה מעשיהם של אותם פרטיזנים.

מוטקה לא ויתר. "אתה רואה את הילד?" אמר לו ברוסית. "הוא ברח מהגיטו, נפצע ברגלו, החלים, ועתה הוא רוצה להצטרף כחניך לגדוד שלכם". השומר היסס, ואחר כך צלצל במכשיר הקשר אל מפקדו שבתוך המחנה. המפקד הגיע. הוא חקר אותי, שאל מהיכן אני, מה תכניותי, ומדוע אני רוצה להצטרף אליהם.

עכשיו האמנתי שאשאר שם. שוב נפרדתי ממוטקה, שהמשיך הלאה. נאמר לי, על ידי המפקדים, כי מעתה ואילך אהיה חניך של פרטיזן בשם קולקה, וכי עלי לעשות כל מה שיאמר לי. למזלי היה בגדוד חניך נוסף. היה זה ילד גוי בן 14. למרות הפרש השנים, מיהרנו להתחבר זה אל זה. אני משער שגם הוא היה יתום מאב ואם, וגם הוא מצא מחסה בין חיילי הגדוד. היינו, אם כן, מעין אחים לצרה, מתגעגעים ללא הרף למשפחותינו והורינו, ילדים אבודים במלחמה. עם זאת, מזון לא חסר לנו, וגם מעט בגדים היו – בהחלט לא די לחורף רוסי קשה.

טבילת אש וקור רוחו של קולקה

קולקה היה חונך אידיאלי. בחור חמד, קר רוח, עם אומץ לב מדהים. זכורה לי פעם אחת, שנסעתי איתו על מזחלת הנגררת מאחורי סוס, בדרך מושלגת. לפתע, כאילו משום מקום, פתחו עלינו הגרמנים ביריות. הסוס נבהל והמזחלת, על כל ציודה, התהפכה.

קולקה לא איבד את קור רוחו. הוא דרך את הרובה האוטומטי שלו, בעל

המחסנית העגולה, התחיל להמטיר אש וצעק לעברי: "החזר את המזחלת למקומה, והעמס עליה את החפצים. אל דאגה. אני מחפה עליך". תוך דקות ספורות נגמר הכל. המזחלת אורגנה, ואנחנו מיהרנו להסתלק מהמקום. בריאים ושלמים. היתה זו טבילת האש השניה שלי, עוד אחת מיני רבות שתבאנה בהמשך.

שבעה חודשים חייתי ביערות, בבריגדת רוקוסובסקי (על שם מפקד החזית באוקראינה). נכון שהייתי מנותק מכל בני משפחתי וחברי, ולא הפסקתי להתגעגע אל אימי האהובה, אבל באיזשהו אופן היה לי שם טוב. היתה בגדוד אווירה טובה של אחוות לוחמים, ואני הייתי חלק ממנה, על אף שהייתי חניך בלבד, ולמרות שרובה הקרבין המקולקל, עם מחסנית 10 הכדורים שניתן לי לא ירה אפילו כדור אחד. כמה שבועות אחר כך ניתן הרובה לאדם אחר. (זכור לי שפעם אחת אף הורשה לי להשתתף במטווח. פרטיזן אחד תמך בגבי, שלא אפול מהדף הירי, ואני יריתי מספר כדורים ברובה תקין).

כחניך, הוטלו עלי משימות מוגדרות. על אף שבגדוד היו גם נשים לוחמות, הוטלו עלי עבודות כמו קילוף תפוחי אדמה, נקוי, סידור המחנה, כיבוס בגדי הפרטיזנים בנהר ועוד ועוד. המחנה לא היה אלא אוסף של עמדות ובונקרים חפורים באדמה (בזמליאנקות), שם התגוררנו. בתוך הבונקרים, שנתמכו בסמוכות, הותקנו דרגשים עשויים מעץ. עשב יערות בשם מוך היה לנו כמזרונים. שמיכות ישנות הגנו עלינו מפני הקור. בגדים, שמיכות ואוכל קיבלנו מאיכרי הסביבה.

בבקרים היו חוליות הסיור יוצאות אל דרכן, מנסות לברר היכן מצויות יחידות של הצבא הגרמני. אחרים נשארו במחנה כדי לשמור עליו מפני חדירות לא צפויות. אנו, הילדים, ומספר נשים, עסקנו בעבודות אחזקה. התנאים היו קשים, אבל הסתדרנו היטב. דווקא שם, לא הפסקתי לחשוב כיצד התארגנה אמא כאישה - היכן מצויים השרותים שלהם, האם לא קר לה, היכן היא מחליפה את בגדיה. הנחתי כי היא מסתדרת היטב, שכן גם בגדוד שלה היו לוחמות, חובשות ורופאות, אבל בכל זאת דאגתי לה ללא הרף, למרות שהיינו רחוקים מאוד זה מזו.

גדודנו אורב לרכבת גרמנית

מדי פעם, הופרה שגרת החיים ביציאה לפאתי היער, אליה צורפתי גם אני. זכור לי היטב אותו בוקר, שבו יצאנו כדי למקש רכבת גרמנית - עם הגדוד שלנו. אני עצמי שכבתי באחת השורות הפנימיות של הלוחמים, מאחור, וחיכיתי לבאות.

הפרטיזנים ידעו מראש מתי תעבור הרכבת במקום, מתחו פתיל השהייה ארוך, הטמינו את מטען החבלה על הגשר - וציפו בסבלנות. נראה שחוליית תצפית קדמית דיווחה על בוא הרכבת, ואז הדליק אחד החבלנים את הפתיל. האש החלה לרוץ לכיוון המטען.

המטען התפוצץ בדיוק בו ברגע שהרכבת עלתה על הגשר. היה זה מאוחר מדי. הקטר, ואחריו הקרונות, קרסו אל תוך התהום העמוקה. אלו מהחיילים שנותרו בחיים וזחלו פצועים מתוך הקרונות נורו בירי אוטומטי מרובי הפרטיזנים. היו כאלו שעוד הספיקו לירות לעברנו, אך אלו נהרגו מיד באש נגדית חזקה ונמרצת. נדמה לי כי הייתי שותף פסיבי לעוד פשיטה כזו, אך אינני בטוח בדבר לחלוטין.

עלי לציין כי בכל הפשיטות הללו היו ידם של הפרטיזנים על העליונה. הם הכירו את האזור ככף ידם, הסתתרו בין העצים, בעוד שהגרמנים היו חשופים לאש.

מכתב מאמא!

שגרת חיי הופרה פעם נוספת כאשר קיבלתי באחד הימים מתנה יקרה מפז. היה זה מכתב קצר מאמא. יותר מאוחר נודע לי כי אמא שמעה מאחד הפרטיזנים, שראה ילד אדום שיער באחד הבסיסים. היא לא ידעה אם מדובר בי או באחי, כי הניחה שאחד מאיתנו בין החיים. המכתב היה כתוב על גבי שקית נייר חומה, ומילותיו היו: "בן יקר שלי. נודע לי שאתה ביער, לא הרחק מכאן. היה ילד טוב. תתנהג יפה. אנחנו עוד נראה וניפגש. אוהבת אותך - אמא שלך". מייד רציתי לרוץ לאימי ליער השני.

המכתב היה כתוב ביידיש, ותרגם לי את תוכנו אחד הלוחמים היהודים. הוא היה כתוב בשפה לא ברורה על גבי ניר מלוכלך, ואף על פי כן החזקתי צמוד אלי, במשך חודשים רבים. היה זה אות חיים יחיד מאמא שלי, סימן של אהבה, משהו שעזר לי רבות באותם ימים לא קלים.

המכתב חיזק אותי מאוד, הפיח בי תקווה מחודשת. לפתע היה נדמה לי כי פגישה עם אמי האהובה והקרובה הוא עניין של זמן בלבד. הפכתי להיות חסר סבלנות, ובוקר אחד הודעתי לקולקה: "זהו, אין לי סבלנות, אני יוצא היום אל היער, כדי לחפש את האמא שלי ולחיות איתה שוב. אני מתגעגע אליה מאוד".

קולקה הביט בי בהבנה, ושאל: "ילד, זהו יער ענק, לאן אתה הולך? אתה לא חושב שתלך לאיבוד?"

אבל אני לא ויתרתי. "אחפש אותה עד שאמצא", עמדתי על שלי. "איפה את אמא שלי", שאלתי את עצמי.

קולקה רק חייך. וכשהתחלתי לצעוד בנחישות אל תוך היער הגדול הרים אותי על ידיו וסגר אותי במחנה. אז התנגדתי, כעסתי. היום אני מבין שהציל את חיי. אין ספק שבמהלך החיפושים אחרי אימי הייתי מאבד את דרכי ואולי אף נופל לידי של פטרול גרמני.

סופה של אמא

באיזשהו מקום, לא הפסקתי לחפש אותה עד היום. למרות פניותי החוזרות ונשנות לאתר את קברה, לא קיבלתי עד היום תשובה חיובית. ידוע לי רק כי ב - 3.6.44 תפסו הגרמנים את אנשי יחידת הרפואה שבמסגרתה שירתה אמא. הם הובילו את הפרטיזנים לכיכר העיר של דוקשיץ, ושם תלו אותם. אמא היתה ביניהם, רק בת שלושים במותה.

אינני יודע דבר על נסיבות מותה של אווה קמינסקי-אטקין, אבל כפי שהכרתי אותה, ברור לי שהתנגדה לשוביה, שירקה בהם, בעטה, ולא הפסיקה להאבק בם עד רגע חייה האחרון. אחד החלומות, שילווה אותי כנראה עד סוף חיי, הוא למצוא את מקום קברה, להגיע אליו, להניח זר פרחים על המצבה ולספר לה שככלות הכול, בדרכנו, ניצחנו את הגרמנים השנואים עלינו.

מיכאל אטקין/למרות הכל...ניצחתי

פרק 4

אני מחפש את אימי

אני מחפש את אימי

את חיפושי אחר אימי היקרה, חוה אטקין, התחלתי ביולי 1944 (למעשה, שאפתי לראות אותה מאז שנמלטתי מהגטו). מלחמת העולם השנייה עדיין המשיכה להשתולל בחזיתות שונות אבל עבורנו – הפרטיזנים ברוסיה – תם המאבק. סוף סוף היינו יכולים לצאת מהיערות. האיום הנאצי הוסר. יכולנו עתה לנסוע בחופשיות ברכבות ומשאיות, מבלי לחשוש שחייל גרמני שהסתנן ליער יפתח עלינו באש אוטומטית. זאת, למרות שידענו מאז ומתמיד לארגן את חיינו היטב, ולשרוד. החלטתי לחפש את אימי והאמנתי שאמצא אותה.

תמה לה תקופת הפחד. שוב לא היינו צריכים לנדוד מדי פעם 15 או 20 קילומטרים, להחליף את מיקום המחנה שלנו. לא היה עלינו לחפור בונקרים חדשים באדמה (זמליאנקות), להתקין שוב ושוב את דרגשי העץ, למלא מזרונים ממוך ועשב יער, להכין מחדש את סדרי השמירה. עתה יכולים היינו להתרווח, להרפות מהעירנות. היתה זו חווייה חדשה. השינוי, שהיה חיובי ומשמח, לא היה תמיד קל. החיים ביער היו בטוחים וארגנו אותם כך שנוכל ללחום היטב ולשרוד.

מפלתם של הגרמנים לא באה עלינו במפתיע. היו אלו יחידות הסיור שלנו שידעו לדווח על נסיגה של הגרמנים. הסיירים שלנו (רזבדיצ'קים), ואולי לא הרחבתי ולא הדגשתי את חשיבותם, היו אנשים ללא חת – כוח לוחם משמעותי ביותר. בחורף היו לובשים מדים לבנים, לשם הסוואה, ובקיץ בגדים בגווני חום ירקרק – כצבעי היער שבו התחבאנו.

אותם סיירים ידעו בדיוק רב מתי עוברים גדודי צבא מחוץ ליער, מתי תחצה רכבת עם חיילים גרמנים את אזורנו (וניתן למקשה). הם גם ידעו את לוחות הזמנים של הפטרולים הממונעים, מלווים באופנועי סירה שעליהם חיילים עם קסדות מאיימות ומעילי עור ארוכים ושחורים (אגב, חיילים גרמנים רבים נהרגו, או נפלו בשבי). הם ידעו הכל – וידעו לספר כי בקרוב יעזוב הצבא הגרמני השנוא את גבולה של מדינתנו האהובה ביילורוסיה שבברית המועצות. החייל הרוסי והפרטיזן היו לוחמים אמיצים בעלי יכולת רבה.

הצבא הגרמני קורס ונמלט

היו גם מקורות נוספים של מידע. כבר ציינתי כאן כי הצבא הסובייטי הצניח לשטחנו לא רק אספקה חיונית ובה מזון בסיסי, וכלי נשק. יחד עימם הגיעו ליחידה שלנו מפקדים כמו רומנוב, דורמינייב ונגמאייב. המפקדים – ממקימי הבריגדה – היו מצויידים במכשירי קשר משוכללים יחסית, ועמדו במגעים מתמידים עם מפקדת הבריגדה "רוקוסובסקי" שעליה נמנו שלושה או ארבעה גדודים.

הידיעות היו עקביות ורצופות, וגרמו לשמחה רבה באותו אביב של שנת 1944. "אנחנו מנצחים את הנאצים בכל הקרבות", אמרו השדרים, "הצבא הגרמני נסוג לאט לאט, ואנחנו אחריו".

"נתראה כולנו בברלין" הלהיב שדר אחר. שמחתי יחד עימם. למרות היותי נער צעיר, חשתי שאני לוחם שווה ערך לחיילים הרוסיים, שהפגינו מעשי גבורה רבים.

האופטימיות של אותם שדרים חלחלה גם לשורות הלוחמים שלנו ונסכה אומץ, נתנה כוח להמשיך הלאה, אל סופה של אותה תקופה. את השדרים מהמפקדות הסובייטיות אישרו הידיעות מעיתוני "פרבדה" (אמת).

נכון, העיתון היה מפלגתי, בלתי אמין לפעמים, אבל מי שידע לסנן את האמת מבין השורות רוויות התעמולה הבין כי הפעם, אומר העיתון את האמת. אנחנו מנצחים, ובקרוב נוכל כולנו לחזור בריאים ושלמים הביתה. אני עצמי קיוויתי שנפגוש לא רק את אמא, אלא נוכל גם לשוב לביתנו. עניין אותי לדעת האם הבית קיים, ואם משהו מבני המשפחה נותר בחיים.

אדמה חרוכה

שנים אחר כך, כשאני מדבר עם אנשים, וקורא ספרי היסטוריה, תהיתי מה גרם לצבא הגרמני האדיר לתבוסה מוחצת כל כך. איך ייתכן שמה שהחל כבליץ-קריג (מלחמת בזק) שסחף להרס וחורבן את כל אירופה, וגם למותם של מיליוני אנשים – ושישה מיליון יהודים – איבד לבסוף את תנופתו? כיצד הצבא האדום הרס את כל המערך המלחמתי הגרמני?

המסקנה שלי, ולא רק שלי, שהגרמנים עשו מספר טעויות פשוטות. ראשית, הם לא פעלו ממניעים צבאיים טהורים אלא מטעמים של אגו, מדחפים לא שפויים וכל מטרתם – להרוג, להשמיד, לכבוש שטחים נרחבים מהעולם. לו היו חושבים פעמיים, היו נמנעים מאותן טעויות בסיסיות. המנהיג המטורף שלהם הביא עליהם אסון, וטוב שכך.

כמו למשל כניסתם של הגרמנים עמוק לרוסיה, מבלי להתחשב בחורף האכזר העומד מאחורי הפתח. הגרמנים לא היו מוכנים לקראת הקור הנורא, שאת עוצמתו לא היו יכולים לשער ביוני שנת 1941. הבגדים שלהם היו דקים מדי לחורף הקשה, הרובים והנשק הרב שברשותם התקלקלו ללא הרף בגלל תנאי השטח הקשים והלכלוך. ליוו אותם תקלות מכניות בלתי פוסקות ובוצ שהקשה על תנועתם.

תקלות מכניות בלתי פוסקות אירעו גם לחוד המחץ של הצבא – הטנקים הגרמנים המהירים, שהכריעו קרבות רבים, אך התקשו עתה לחצות בוצ,

נהרות ואגמים. אותם טנקים שבקו חיים וננטשו לבסוף בשדה הקרב. אין ספק: המנהיג הנאצי המטורף שלהם הביא עליהם את סופם, במפלה סופית, קשה ומוחצת.

מנגד, החזיק הצבא הרוסי מעמד, למרות נחיתותו. מעבר לכך שחיילינו הכירו היטב את השטח, וקיבלו גיבוי מהאוכלוסיה המקומית, היו הלוחמים הרוסיים קשוחים יותר. הם יכלו לישון על גבי אדמה, להסתפק במעט מזון ולשרוד בתנאים קשים. לא כך החייל הגרמני, שהיה אולי לוחם טוב אבל התקשה להסתגל לתנאים הפיזיים הקשים של צפון אירופה.

אמת, הם שרדו בצורה זו או אחרת את חורף שנת 1942, אבל למיטב ידיעתי, הכוחות שלהם הלכו ונחלשו. לו היו מסיקים מסקנות, היו מבינים ויודעים שהחיילים לא יוכלו לעבור חורף נוסף. לו היו חושבים בהיגיון, היו מסיגים קמעא את צבאותיהם כדי להעריך נכונה לבאות. ברוב טיפשותם, סמכו על הציוד הצבאי הרב שברשותם, ועל הטנקים והתותחים - אך הם נכשלו בכל החזיתות.

אבל הגרמנים לא עשו זאת, ועתה גם לא יכלו להסתמך על אספקה מקומית של מזון ודלק. הם אמנם העמיקו בבליץ קריג אלפי קילומטרים לתוך רוסיה, אבל החדירה העמוקה היתה בעוכריהם. כי אם סמכו הגנרלים שלהם על תצרוכת מזון מהכפרים, הרי שהתבדו. מה שנודע כמדיניות "האדמה החרוכה" עשתה את שלה. הרוסים, בנסיגתם, שרפו הכל ולא הותירו להם שום מקורות מזון, דלק, בגדים או כל משאב אחר. היה ברור שמפקדי הצבא האדום תכננו הכל בתבונה.

קווי האספקה הארוכים של הגרמנים החלו להתמוטט, ואם ניקח בחשבון את החזית השנייה שנפתחה ביוני שנת 1944 בנורמנדי שבצרפת, נקל להבין מדוע החל צבא היטלר לקרוס, ונסוג במהירות לכיוונה של גרמניה.

עתה היתה זו שעתו הגדולה של הצבא האדום ולוחמיו עזי הנפש. זה לא הסתפק ברדיפה אחרי הגדודים הגרמניים. הוא טמן להם מארבים, ירה בהם מכל עבר, והפעיל מוקשים סמויים שהתפוצצו ללא אזהרה. אני עצמי זוכר שפעם אחת, כשהגענו לכפר מסויים ומצאנו בו מזווה מפתה של בשר באחד הבתים, הוזהרנו שאל לנו לגעת בו. יכול להיות שהבשר ממולכד, מחכה לגרמנים, אמר לנו המפקד (מראש מוקשו צירי מעבר רבים, דבר שגרם אבידות רבות לגרמנים).

אז היכן אמא?

המלחמה שלנו הסתיימה, אך בלבי היה רצון אחד בלבד: למצא את אימי היקרה והאהובה. המכתב שלה אלי היה עדיין נתון בכיסי, אות חיים ממנה. ובאמת, לא היה לי שום ספק. ידעתי בוודאות שאמא שלי בחיים, והיא מחכה לילד שלה באחת העיירות, באחד הכפרים. במשך כל המלחמה התגעגעתי אליה ואל בני משפחתי, ועכשיו החלטתי ללכת ולמוצאם.

עתה, משהוסר הפחד, משיכולנו להתרווח, היה זה אך טבעי שכל אחד מאיתנו ישוב להרהר ביתר שאת בבני משפחתו וחבריו שנותרו מאחור. עכשיו חשבתי לא רק על אמא. קיוויתי בסתר ליבי שאולי אחי חיים שבתאי, דודתי לאה, וחלק מבני משפחתי נותרו עדיין בחיים, מצפים לשובי.

אם הייתי מציאותי יותר אז, יכול הייתי לנחש כי כולם כנראה הושמדו. הלא ראיתי את הגטו נשרף עד ליסוד, שמעתי את שריקות הכדורים המפילים את הנמלטים בשדות לעבר היער. אבל באותו חודש אוגוסט של שנת 1943 לא רציתי להיות מציאותי. ילד בן 11 רוצה לחלום, לקוות, לייחל לשובם של יקיריו ואימו - וזה בדיוק מה שעשיתי באותם ימים. במיוחד לאימי היקרה חוה והקרובים.

וכיוון שהייתי תמיד טיפוס אקטיבי ויוזם, החלטתי להקדיש מעתה את זמני לחיפושים אחרי אמא שלי. באותם ימים החלו הפרטיזנים ביערות להתארגן. הם ארזו את כל חפציהם, העמיסו אותם על גבי עגלות רתומות לסוסים והחלו לנוע לכיוונה של עיירה בשם ויליקה, המצויה גם היא בתחומי רוסיה הלבנה (בקרב דוקשיץ, גלובוקי, ועיירת מולדתי קרולבשצ'ינה).

עדיין לא נפרדנו זה מזה. הכל התנהל, למזלי הרב, בצורה הדרגתית (יש לזכור כי באותם חודשים לא היה לי, כילד קטן, חבר או בן משפחה בעולם. קולקה, ובריגדת הפרטיזנים על שם רוקוסובסקי, היו אותה עת משפחתי היחידה). מהצבא התקבלה פקודה כי על הפרטיזנים לחנות בויליקה ולחכות לבאות. היום אני מבין כי הצבא הסובייטי רצה להבטיח כי הגרמנים, אולי במתקפת ייאוש אחרונה, לא ינסו לפרוץ את החזית במקום זה או אחר תוך נצול התרופפות עירנותו של האויב (למרות מפלותיו הרבות).

אני יוצא למסע, לחפש את אמא

השהות בויליקה היתה נעימה. מעבר למסדרים יומיים ספורים, ושמירות על המחנה שלנו, לא עשינו כמעט דבר. את רוב היום העברנו בטיולים קצרים באזור, ובאכילה. לזאת דאגו תושבי המקום אסירי התודה, שלא פסקו להביא לנו פירות, ירקות, לחם, ביצים טריות ואפילו בשר. הייתי מאושר שאכן הסתיימה המלחמה ואמא תבוא אלי.

כיוון שנמנית על כוחות הפרטיזנים של בריגדת "רוקוסובסקי" הייתי אף אני במחנה, אבל תוך זמן קצר פקעה סבלנותי. אם אמא עדיין בחיים, אמרתי לעצמי, היא מחכה לי ועלי לצאת מיד כדי לחפשה ולמצוא אותה.

אבל ראשית, כחייל, היה עלי לקבל לשם כך את רשותו של מפקדי. פניתי לסגן אלוף רומנוב, מפקד הגדוד שלי. רומנוב האזין ברצינות לדברי, וענה: "בין אם תמצא את אמא שלך, ובין אם לא, אני רוצה שתבטיח לי - אחרי שתסיים את חובותיך המשפחתיות, עליך לחזור לכאן, לויליקה, אל הבסיס שלנו". לא הססתי ונעניתי לבקשתו. הרגשתי שגם אמא רוצה למצוא את בנה שניצל מהגטו. התחבורה עדיין לא היתה סדירה ורק רכבות יחידות נסעו באזור, ללא לוח זמנים.

דווקא המשפט הלכאורה קשוח שלו, הפקודה, נתנה לי תחושה נעימה. ידעתי שאני שייך לגוף מסויים בעולם הזה של מלחמות גדולות ואכזריות, עקובות מדם. סגן אלוף רומנוב העניק לי תחושה טובה של שייכות, של אכפתיות. ידעתי שגם אם אקלע למצבים קשים, לצרות, לבעיות, תמיד אוכל לחזור אל מקומי הבטוח בקרב הפרטיזנים. הבטחתי לו כי שוב אשוב. הייתי קשור אליהם מאוד.

עתה, החלטתי לנסוע לגלובוקי, המרוחקת מאיתנו כ - 80 קילומטרים. הרכבות עדיין לא חזרו למהלכן הסדיר, ואני עליתי בתחנה בויליקה על הרכבת שהיתה - כך האמנתי בכל ליבי - אמורה להביא אותי אל אמי האצילה המחכה לי.

היתה לי רק בעיה אחת. לא היה בכיסי אפילו רובל אחד. ניסיתי להצניע את עצמי על ספסל עץ באחד הקרונות. הרכבת שרקה, החלה לנוע, ואני חיכיתי לבאות. אז, ידעתי בוודאות שאני עומד לפגוש את אמא שלי, אותה לא ראיתי מזה שנה וחצי, מאז סתיו שנת 1943.

אבל לפני כן היה עלי לפגוש אדם אחר. הכרטיסן. הוא הלך והתקרב ואני הבטתי בחשש במספריים הקטנים שבהן הוא ניקב בהחלטיות את כרטיסי הנסיעה. שאלתי את עצמי מה יקרה כשיגיע אלי, והחלטתי בו במקום כי בכל מקרה, לא ארד מהרכבת ואומר לו כי אני מחפש את אימי. לבסוף הוא הגיע אלי. "כרטיס בבקשה", פקד עלי. הבטתי בו במבט חסר ישע. החלטתי לומר את האמת. "אדוני, אין לי כסף, ולכן גם אין לי כרטיס, אבל אני מוכרח להגיע לגלובוקי כדי לראות את אמא שלי". הכרטיסן הביט בי, חשב לרגע, ואחר כך חיך. "טוב ילד קטן", ענה, אומד את קומתי הנמוכה, מעריך לא נכון את גילי האמיתי. "אתה יכול לנסוע ללא כרטיס" (הכרטיסן חשב שאני בן שמונה, למרות שהייתי בן 11.5, עם ניסיון חיים של אדם מבוגר).

נשמתי לרווחה. גם ככה היה המסע לגלובוקי לא קל. נסיעה ברכבת, לבד, ללא אדם מבוגר, היתה יכולה להתגלות כעניין מסוכן. כנופיות של עבריינים חסרי כל נהגו להיטפל לנוסעים, לשדוד מהם את כל רכושם. במו עיני ראיתי

חוליגן כזה תופס מזוודה לא שלו. אחרי כמה דקות השליך אותה מהרכבת, שם המתין לו - ליד המסילה - חברו שקלט את הרכוש הגנוב. הייתי המום ונפחד ממה שראיתי זה עתה. רציתי רק להגיע לאימי. התחושה היתה מפחידה, אבל משחשבתי בהגיון, הגעתי למסקנה: לי לא צפוי כל רע. לא היה בידי אפילו תרמיל צד קטן, כך שלא ניתן היה לגנוב ממני דבר. לעוני היה חיסרון, אבל מתברר שהיה לו גם יתרון לא מבוטל. להיותך ילד היה יתרון נוסף. ילדים, יתומים, קיבלו בדרך כלל עזרה בכל מקום אליו הגיעו. הייתי זהיר. החלטתי שאם אותקף אצעק לעזרה ואתגונן.

האכזבה

הנסיעה האיטית ארכה שעות. הרכבת עצרה בכל תחנה, ודומה שלא מיהרה כלל לפגישה שלי עם אימי. אבל לבסוף הגענו. אחרי ששאלתי אנשים בעיר היכן גרים יהודים, הגעתי ברגל אל ביתו של אחד מהם. "אמא שלך היא חוה אטקין", הרהר בקול, בעוד ליבי פועם בהתרגשות, "כן, נדמה לי שהיא חיה. לך ליהודים בבית הכנסת, שמעתי שקרובי המשפחה שלך עדיין בחיים, ואולי גם היא ביניהם".

הגעתי בריצה מהירה לבית הכנסת. ידעתי שמיד יסתיים המסע שלי, שתוך דקות אני עתיד לפגוש את אמא. אבל גם כאן נכונה לי אכזבה מרה. "איננו יודעים דבר על חוה אטקין", אמרו, "אבל ידוע לנו שקרוביך, הדוד ובני משפחת חודוש, מצויים בעיירה קורניניץ, לא רחוק משם, אולי שעתיים של נסיעה ברכבת. משהו בוודאי תמצא שם מכל בני משפחתך". לא התעכבתי, למרות עייפותי הרבה, ומיהרתי לעלות על הרכבת לקורניניץ.

"אתה בנה של חוה אטקין?"

במהלך נסיעתי לקורניניץ ניגש אלי חייל רוסי שלא ראיתי מעולם. יכול להיות שהבחין בי, והבין שאין בידי אוכל ואני רעב. מהתרמיל שלו הוציא כריכים, בשר, ונתן לי. אבל ההפתעה האמיתית עדיין חיכתה לי. "אמור", פנה אלי שוב, "אתה לא הבן של חוה אטקין?" הייתי המום. כיצד יכול היה לדעת ואיך זיהה אותי? האם ייתכן שהכיר את אמי וזיהה אותי לפי התיאור שנתנה לו? ואולי בלבד ביני ובין אחי התאום?

מאוחר יותר התברר שכן. הוא לחם יחד עם אמא בפרטיזנים. אמא, מתברר, לא פסקה מלדבר על שני תאומיה אדומי השיער - סימן בולט שניתן בקלות להבחין בו. הוא גם ידע כי אחד הילדים נמלט מהגיטו, לכיוון היערות. התרגשתי ורעדתי בצורה קשה לתאר. "אתה הכרת אותה", שאלתי בקול רועד. "כן ילד", הוא ענה, "אמא שלך היתה לוחמת מצטיינת, היתה אשה נהדרת". אני סרבתי לעכל שהלוחם מדבר על אמא שלי בלשון עבר.

"איפה היא?", התחלתי לצעוק בהתרגשות ורעד באמצע הקרון, "אם אתה יודע היכן היא, בא ניסע ביחד לחפש אותה!" דיברתי אליו ברעד והתרגשות, וציפיה לבאות. רציתי את אמא.

החייל הביט בי ושתיק. כנראה שלא מצא אומץ בליבו כדי לבשר לי, כאן, במהלך חיפושי, את הבשורה המרה. בהמשך נפרד ממני וירד מהרכבת, שומר בליבו את הסוד. אני נשארת שם. עצוב מאוד. הלא כל כך רציתי את אמא שלי. היא מאוד חסרה לי אז, חשתי שבלעדיה לא אוכל להמשיך הלאה, לא אוכל לחיות יותר. היא כה חסרה לי במלחמה, חסרה לי בגטו, בפציעה, ביער. היא היתה הדבר היחיד שבעצם נותר לי אחרי אבא. קראתי בצעקה לחייל - איפה אמא? הוא נופך לשלום והלך.

פגישה מחודשת עם בני משפחה

בקורנייץ היה לי יותר מזל. יהודי שאיתרתי ידע לספר לי שיש לי קרובי משפחה בעיר: דודי תנא חודוש, ובניו. תנא היה גיסו של אבא, מנחם מנדל, ובעלה של אחותו גיטל. כמעט מיותר להגיד: תנא היה מופתע מאוד כשראה אותי בפתח ביתו. כנראה שלא חשב שמישהו מבני המשפחה שלו נותר בחיים אחרי השואה. אני לא ידעתי דבר על תנא לפני פגישתנו. הוא קיבל אותי בחום, האזין לסיפורי המרגש, ואחרי ששמע שאני מחפש את אמא הציע שאשאר בביתו כמה ימים. "מה יש לך למהר, ילד?", אמר. "תהיה פה, תתקלח, תאכל טוב, נכבס את הבגדים שלך. אחר כך תאסוף כוחות, ויהיה לך כוח להמשיך בחיפושים".

אבל לי לא היתה סבלנות. אמא הרי חיכתה לי. היום אני מבין שהייתי נואש, שפעלתי בחוסר הגיון של ילד המחפש את אימו האובדת. וכך, נפרדתי לשלום מהדוד תנא וחזרתי ברכבת לגלובוקי. אולי חזרה לשם אמא בנתיים? אבל היא לא חזרה, ואני התמלאתי עצב עמוק עוד יותר. כל רצוני היה למצוא אותה.

אבל לא איבדתי תקווה. כמו תמיד, גם בגיל צעיר מאוד, תמיד מצאתי מוצא. גם הפעם, סרבתי לוותר. אימצתי את מוחי, נעזרתי בזכרוני הטוב, ולפתע נזכרתי כי בכפר מסויים השאירה אמא חלק מרכושה. החלטתי להגיע אל אותו מקום, אולי שם ידעו דבר מה, אולי אוכל להסתייע ברכוש בצורה כלשהי. עדיין לא ידעתי כמה רכוש נותר, והיכן הוא מוסתר.

טרמפ לצידו של נהג הקטר

ושוב, פניתי לרכבת וכיוון שלא היה בידי כרטיס החלטתי הפעם - באומץ רב - לפנות לנהג הקטר ולספר לו את האמת. "ראה", אמרתי לו אחרי שטיפסתי לקטר הברזל הענק, "אני מחפש את אמא שלי ואין בידי כסף. אני יכול להיות פה איתך?" נהג הקטר חייך בטוב לב והרשה לי להשאר לידו. כך גם יכולתי להצביע על הכפר שאליו התקרבנו אחרי זמן מה. היה לי זכרון טוב וזכרתי את שם הכפר והמשפחה ששמרה על רכושנו.

הנהג עצר את הרכבת במיוחד לכבודי והוריד אותי ליד תעלת מים. בחוץ ירד מבול. ביני לבין בתי הכפר הפריד שדה חרוש, קילומטר אורכו, רווי במים. ידעתי שבמצב זה לא אוכל לחצות את השדה הבוצי, וכי אני מסתכן בשקיעה. שוב, צצה התלבטות נוספת, וחייב הייתי לקחת החלטה מתי ללכת, לאן לפנות?

גם כאן לא אמרתי נואש. סקרתי את האזור, והחלטתי למצוא מחסה מתחת לגשר של מסילת הברזל. מחר מוקדם בבוקר, אמרתי לעצמי בעוז של ילד שעוד לא מלאו לו 12, אבל כבר ראה הרבה בחייו, אגיע לכפר.

מה עושים ברכוש?

וכך היה. ישנתי בלילה מתחת לגשר ולמחרת התעוררתי, ומצאתי בכפר את חבריה של אמא, אחרי צעידה ארוכה בבוץ בשדות החרושים. האנשים שמחו מאוד לקראתי. אחרי שהחליפו את בגדי, ונתנו לי אוכל, הראו לי חדר סגור. "כאן", אמרה לי בעלת הבית בחמימות, "מצוי חלק מהרכוש שלכם ואתה יכול לקבלו בחזרה". אמרה, ופתחה את הדלת, מצביעה על רהיטים משובחים, שטיחים, וכלי כסף יקרים.

הסתכלתי, התלבטתי קשות, ולא ידעתי מה לעשות בו. הייתי ילד קטן, בלא כלום, וידעתי שבנדודי לא אוכל לשאת עימי את המשא. לו ידעתי, הייתי מוכר את הרכוש, לוקח עימי את הכסף. ייתכן שמצבי היה אז אחר. אבל הייתי אז עדיין ילד, וויתרתי על הרכוש לטובתם של ידידים.

לא הבנתי כיצד להמיר את הרכוש בכסף. אמרתי לחבריה של אמא שכרגע אינני לוקח דבר וכי עלי להמשיך בחיפושים אחרי חוה אטקין. אני משער שכמה שנים אחר כך מכרו החברים את הרכוש, ואת הכסף - בדרך טבעית -לקחו לעצמם. קיבלתי מזון לפרטיזנים. לקחו אותי להסתפר, וקיבלתי בגדים ומגפים חדשים.

ושוב, היה עלי לחשב את דרכי. המוצא ההגייוני: לחזור לקורנייץ, לביתו ומשפחתו החמה של הדוד תנא חודוש, ולטכס עצה. שוב עליתי לרכבת - ללא כרטיס, בהרשאת המבקר - והגעתי לבית חודוש. כאן התברר כי הוא כועס עלי מאוד. "איפה אתה מתרוצץ כל הזמן", שאל בכעס. "אתה יודע כמה מסוכנות הדרכים לילד יהודי קטן בימים כאלו? אתה יודע שעבריינים

רוסיים יכולים להורגך בגלל כלום? מה אתה חושב שאתה עושה?". לי לא היה ספק, כי עלי להמשיך בחיפושים.

דוד תנא היה אולי אדם טוב, אבל לא ידע מה לעשות עם ילד שובב ועצמאי כמוני. היום ברור לי שחוסר יכולתו להשתלט עלי גרם לו לתיסכול רב. מעבר לכך, הוא תכנן לעזוב את רוסיה, לשים פעמיו לאמריקה או לארץ ישראל. אולי חשש כי אכביד עליו. אני מניח שבגלל דוחק הזמנים, שהיו לו גם בעיות אישיות משל עצמו, למרות שאהב אותי כמו את בניו, הרשל וזליג. אני רציתי, בכל מקרה, להישאר עימו. הוא היה קרובי היחיד.

אני נמלט מבית היתומים

אולי חשב תנא שהוא עושה את הטוב ביותר עבורי ויום אחד קנה לשנינו כרטיס רכבת לוילנה הרחוקה. עבורי היה זה מסע ארוך של שעות נסיעה רבות. בוילנה נסענו יחד לבית ענק, שם התבקשתי להשאר. רק מאוחר יותר הבנתי שהגעתי לבית יתומים יהודי, המיועד לילדים שהוריהם נספו במלחמה. והיו רבים רבים כאלו, שנזקקו להשגחת מבוגר.

אבל אוי לאותה השגחה. בית היתומים של וילנה התגלה כמוסד קר, חסר לב, שצוות המדריכים לא הרעיף אהבה וחום על היתומים היהודים ששהו בו. יותר נכון יהיה לומר כי קיבלנו שם מעט מאוד מזון, והרבה מאוד מכות. המדריכים - צעירים, וחסרי ניסיון, לא מחונכים ולא מלומדים - היכו אותנו על דברים של מה בכך. אולי בדרך זו רצו להשליט סדר ומשמעת. היה ברור כי עלי להמלט משם בהזדמנות ראשונה.

ושוב הצילה אותי התושייה שלי. אני מניח שלו הייתי ילד שונה, חלש יותר, פסיבי, הייתי נותר במקום, אומלל, חסר שמחה. לא אני. עוד באותו יום גמרתי אומר: שם אינני נשאר יותר. למחרת, בשעה חמש בבוקר, עם זריחת החמה, קמתי ממיטתי. הבטתי סביב. איש לא היה באולם השינה, גדוש המיטות. הרגשתי חלש, עייף, אבל נחוש בדעתי ללכת - לא ברור לאן.

יצאתי החוצה. גם כאן, לא היה איש - למעט השומר - ששאל לאן הולך ילד קטן כמוני בשעה כה מוקדמת בבוקר. "אה", אמרתי לו מבלי להתבלבל, "אחד המדריכים שלח אותי לקנות משהו, ואמר שאשוב מיד. זה מה שאעשה. אתה יכול לתת לי לעבור?"

השומר היסס, הניח לי, ואני חמקתי החוצה, אל רחובותיה המנומנמים של וילנה. אכן, בריחה נאה. הייתי בעיר בלתי מוכרת לחלוטין, מבלי לדעת לאן אני הולך, ללא קופיקה (אגורה) בכיסי וכמובן בלי מים או מזון, עצוב ומדוכא. התנחמתי במחשבה שלבית היתומים הנורא, שבו מרעיבים ומכים, שוב אינני חוזר. היה ברור כי גם לביתו של תנא חודש אינני חוזר. הוא הלא יקח אותי חזרה לוילנה. מה אעשה בכל זאת? הייתי מבולבל ומדוכא.

חזרה לפרטיזנים

לאן, אם כן, אסע עכשיו?
שאלה טובה. ביתו של תנא חודש שוב לא בא בחשבון. אמא לא היתה לא בגלובוקי, לא בקוריניץ, ולא היה לי שמץ של מושג היכן היא אמורה להיות. אבל היה עלי להחליט. לא יכולתי להשאר סתם כך ברחובות וילנה, בעבר עיר עם קהילה יהודית מפוארת.

לפתע פתאום נזכרתי בפרטיזנים. הלא רומנוב מפקד הגדוד אמר לי בפירוש: "אחרי שתסיים את חיפושיך, אני פוקד עליך לחזור לויליקה, אלינו למחנה". שמחה גדולה הציפה אותי אז. בלב וילנה הרחוקה והזרה חשתי שאינני לבד בעולם. בפעם המי יודע כמה עליתי על רכבת, ללא כרטיס, ותוך זמן לא רב הגעתי למטה הפרטיזנים בויליקה עיר המחוז.

רומנוב וחבריו שמחו מאוד לראותני. "ידענו שאפשר לסמוך עליך", אמרו לי בחיבה וטפחו על כתפי. "אמרת שתחזור, וקיימת את הבטחתך". אחרי שהקצו לי מקום ומיטה, מצאתי במטה ילד כבן גילי ויחד יצאנו אל מחוץ לעיר, לשדות, כדי לקטוף לעצמנו תותים. אמנם לא מצאתי עדיין את אמא אך עכשיו, במקום מוכר לי, חשתי שוב טוב, מוגן ובטוח. ידעתי כי כשאנוח, אמשך בחיפושי אחר אמא. קשה היה לי שוב להיות לבד.

פרידה מחברים פרטיזנים

חזרתי לחיי השגרה של חברי הפרטיזנים. פה ושם נשברה השגרה כשהגיעו למכלאות שהקמנו שבויים גרמניים. כמה עלובים נראו, וכמה רעבים, רזים וחסרי אונים – ניגוד מוחלט לצבא הגרמני הגא והמפואר שחלף על פני קרולבשצ'יזנה שלוש שנים קודם לכן. החיילים נראו כה מסכנים, עד כי כמה משומריהם התייחסו אליהם בעדינות יחסית. אחרים, ששנאו גרמנים, הפליאו בהם מדי פעם את מכותיהם – ונקמו בהם.

חלפו להם עוד חודשיים של חיי שגרה חייליים, ואז הגיעה הפקודה ממטה הצבא האדום ממוסקבה: על יחידות הפרטיזנים להתפזר. האנשים יכולים לשוב עתה לבתיהם. תפקידם הסתיים. שאלתי עצמי לאן אלך? הרי אין לי איש? אבל היו לי תכניות שונות והאמנתי שאצליח.

שמחת הפרידה היתה מהולה בעצב. אלו שמשפחותיהם נשאו בחיים, ובתיהם שלמים, שמחו לחזור למקומם, למשקם, לעבודתם. אחרים, כמוני למשל, היו עצובים. לא זו בלבד שהם עתידים לאבד את חבריהם הקרובים, אליהם התקשרו במשך שנים ארוכות של מלחמה ואחוות נשק, הרי שעכשיו אין להם כל בית חם של ממש לחזור אליו. התרגשתי מהמצב בו הייתי.

אבל ברירה לא היתה לי. ועם פירוק מטה היחידה עליתי על רכבת ועשיתי

דרכי לקורנייץ, לתנא חודוש, מקווה שהדוד שלי לא יזרקני שוב לבית יתומים או מוסד יהודי זה או אחר. בסך הכל, אהבתי אותם מאוד.

אבל דוד חודוש התרגל כנראה לקיומי העצמאי ועד מהרה הפכתי לאחד מבני ביתו. ניתנה לי שם מיטה, מזון בשפע, ואפילו, קשה להאמין, חזרתי ללמוד בכיתה ג' - במקביל למעבר של חודוש ובני משפחתו מקורנייץ לגלובוקי, שם ניתנה לנו דירה מאת השלטונות. החזרה ללימודים, לכיתה ג' בגלובוקי, נעמה לי מאוד. מאז ומתמיד הייתי ילד שאהב ללמוד, להוסיף השכלה. ואהבה זו ליוותה אותי גם בהמשך בבגרותי. הייתי אמנם יהודי, אבל הציונים שלי היו מהגבוהים בכיתה ותלמיד מצטיין.

קשה להאמין עד כמה גברה האנטישמיות באירופה המזרחית עם תום מלחמת העולם השנייה. גם אחרי שהיטלר נותר רק סיוט נורא, לא היססו פולנים, רוסים או אוקראינים להרוג יהודים ולבזוז את רכושם בהזדמנויות אלו ואחרות.

לא פעם הציקו לנו בני כיתתנו. אבל אני, שלא ידעתי פחד והייתי גדול מהם בשנתיים או שלוש, הזהרתי: מי שיעז להתנכל פה לילד יהודי, יחטוף ממני מכות נאמנות ועוד יצטער על כך.

האיומים שלי עזרו. מאז ואילך כמעט ולא התנכלו לי, שלא לדבר על כך שגם ההצקות לילדים היהודים בכתתי פחתו בהרבה.

במקביל ללימודים, מצאנו לעצמנו מקור פרנסה. תנא חודוש ניצל את כשרונותיו המסחריים, קנה יש מאין בגדים ונעליים, ומכר אותם - יחד עימנו - בדוכן מאולתר שהקים בשוק של גלובוקי. לראשונה מזה זמן רב ראינו קצת כסף למחייה. השפע היה מצוי בבית. לזמן קצר, יכולנו מעט להתרווח, להרגיש שוב "בעלי ממון". מכרנו בגדים, נעליים ומזון.

להשאר עם הדוד, או להמשיך לבד לארץ ישראל?

כמעט שנה אחרי שחרור רוסיה הלבנה, ב- 9.5.45, הסתיימה המלחמה. השלום חזר לאירופה וזמן קצר אחר כך - לעולם כולו. את סיום המלחמה, הלא הוא יום הניצחון, חגגו ברחובות בשירה וריקודים. עכשיו יכלו יהודים רבים להתחיל להרהר בגורלם, לשאול עצמם את השאלה הבלתי נמנעת: לאן הלאה?

תנא חודוש רצה לחזור לפולין. שם, אמר לנו בבטחה, יהיו תנאי החיים טובים יותר. בחיפוש אחר מקום ברכבות בכל רחבי פולין. גם בשלב מסוים גנבנו את (דרך אוסטריה עקורים גדול רחובותיו כשמות יורק, טקסס, אוהיו בחברת יהודים, קיווה כיוון חדש לחייו. לו - חשנו שם בחופש מלא.

טובים יותר. בחיפוש אחר מקום ברכבות בכל רחבי פולין. גם בשלב מסוים גנבנו את (דרך אוסטריה עקורים גדול רחובותיו כשמות יורק, טקסס, אוהיו בחברת יהודים, קיווה כיוון חדש לחייו. לו - חשנו שם בחופש מלא.

טוב להשתקע בו התחלנו לנדוד בצ'כיה ובאוסטריה היינו. הגבול ונכנסנו לגרמניה והאלפים), למחנה (פרנוואלד) ששמות מדינות באמריקה: ניו ומינסוטה. שם, תנא חודוש למצא ולבני משפחתו. אנחנו

מיכאל "על העץ" בפרנוואלד
עירת המעבר אחרי המלחמה-1946

במחנה המעבר בפרנוואלד, גרמניה-1946
מימין לשמאל: מייק חודוש, תנא חודוש, מיכאל אטקין, גרגורי חודוש

באותה תקופה חשתי כי מצד אחד אני חלק ממשפחתו של הדוד תנא חודוש, ומצד שני - קיינה בי כל הזמן תחושה עמומה כי החודושים ימשיכו את דרכם לבדם, מותירים אותי מאחור.

בינתיים, המשכנו את לימודינו במחנה. משב רוח רענן הפיחה בנו עליזה, מורה צעירה מארץ ישראל. היא סיפרה לנו על הארץ המובטחת, אבל כשהקרנו בפנינו סרטים על המקום, שאלתי את עצמי: לשם הם רוצים שאסע, אל המקום היבש והצהוב ההוא? ומה אעשה באותו מדבר שומם? לכן, כשהציע לי הדוד להצטרף לאניית נוסעים שתעשה את דרכה ארצה, סרבתי. למרות שהוצע לי סרטיפיקט (תעודת עולה). ראשית, לא רציתי לנסוע ארצה. המקום נראה לי מדכא. ועוד: היה לי קשה לעזוב את חודוש ומשפחתו. הם הרי היו קרובי המשפחה היחידים שנותרו לי מאותה שואה נוראה ואיומה.

אבל חודוש כבר הכין את עצמו להפרד ממני. אני, עם עשרות יתומים נוספים, עליתי אז על רכבת שתעשה את דרכה לצרפת, שם חיכתה לנו בנמל מרסיי אניית תיירים מפוארת (על שם מפענח כתב החרטומים) בשם שמפוליון - זו שתוביל אותי במהירות ובקלות יחסית אל השלב הבא של חיי - ארץ ישראל.

עם גום התאמתה עדיין לא ידעתי, אבל אמא כבר לא היגה בגייס מצה באורזשיים ימים. לא ידעתי, וטוב שכך. אורזשים ארוכים יגלפו, עד לאזין, סופיג, כי אמא נהרגה. כי היא לא גאטור אלי אפזום. אמעלה, עד היום לא עיכלתי סופיג אגמוג. בגיל 72, אני עדיין מגעעע אליה. אפמוג פעם בשבוע הנני מאזין לשירים הרוסיים שהיגה משמיעה. עדיין קשה לי אקבל כי אמרוג כל געזשטי, היא לא גשז.

ברצוני אספר שזו ושוז כי אימי, אוה אטקין לזין קמינסקי (יולדגה - 1913.1.15), גמייכאלה וישראל, נולדה למשפגמרפאים (פולשים) ורופאים, היגה נערה יפה, גלמדה מוכשרה, ופעילה בזאטג בעמוגה הנולד וזמאנוג הקיפיל של עמוגה האופי.

זהמשך סיימה אמא זהצלה אג זיג הספר לאמיוג בזילנה (אטא זירושליים), כאמוג מוסמכג, לאאג שולש שנוג לימוד. היא עזרה במסירוג רזה עזיג האולים בגלוצוקי ואף הגפנעה אטפא רזוג זי - שהייתי ילד קטן, גולש ואולני.

היא היגה דמוג בלתי נשכגה. אהוצה לא רך עיל בעלה, אזי, אלא עיל כל גמרה, גמרוגיה וזני משפגמה. היא הגמרה להם אהצה, ואיגה אומג גמיה סמזר פנים יפה עזיגה הנאה. עמבוגה האיר הזיג, הקרין אווירה של גרזוג (גלל ספריו הרבים) ומוסיקה. אמא, כבר אמרתי כאן, לא הפסיקה לשיר שירים רוסיים ואידיים, עזיג ועזינה הגמרה בגופי. אג השירים הללו, ואג דמוגה, אני נוצר בליבי עד עצם היום הזה.

מיכאל אטקין/למרות הכל...ניצחתי

פרק 5

עולים לארץ ישראל,

או נוסעים לאמריקה?

עולים לארץ ישראל, או נוסעים לאמריקה?

היום, כשאני נזכר באותם דברים, אני מגיע למסקנה שתנא חודוש אולי לא רצה ממש לנטוש אותי, אבל כנראה שהיה לו נוח יותר עם שני ילדיו. אני הייתי תוספת. ילד עצמאי שלא ממש מקבל הוראות, עושה דברים כפי שנראה לו. תנא אהב אותי, אבל לא כל כך הסתדר איתי. ההצעה שלו שאסע יחד איתם לאמריקה, ומצד שני - ההצעה להצטרף לאניית הילדים לארץ-ישראל - שיקפה כנראה את היחס שלו אלי (אני חייב לומר שבסך הכל התנהגתי יפה והשתדלתי להיות ילד טוב וממושמע).

בכל הנוגע אלי, אני יכול לומר שחששתי מהנסיעה. לא הזכרתי את הארץ. אבל מהסרטים שראינו בלטו נופיה היבשים - שלא מצאו חן בעיני. עוד הייתי רגיל ליערות הגדולים של רוסיה, לנהרות הרחבים שלה, לשלג, למים, לצבע הירוק.

היו כמובן החששות מפני הבלתי נודע. לא ידעתי לאן מובילה אותנו הרכבת, איזו אניה מחכה לנו בנמל, וגרוע מכל - מי מצפה לנו באותה ארץ זרה ומה יעשה בי שם? האם יתכן שקרובי משפחה שאיני יודע על קיומם ימצאו אותי שם, או שמא אהיה באותו מקום ילד יתום בן 13, יחיד לבדו בעולם, שמתגעגע אל בני משפחתו וחסר אותם?

בתחושות קשות אלו עליתי לרכבת לצרפת, וכבר בשעות הראשונות לנסיעה התחלתי להתחבר אל ילדים נוספים. היינו כולנו יתומים מאב ואם. זו גם היתה הסיבה שקיבלנו את הסרטיפיקטים (אישורי העלייה) שלנו משלטונות הוד מלכותה. ההורים שלנו נרצחו כולם בשואה. ברכבת, ומאוחר יותר במחנה המעבר, או במוסד, היינו מעתה ואילך משפחה חדשה.

הנסיעה למרסיי באותם ימים ארכה כיומיים שלושה. אינני זוכר בדיוק כמה ימים נסענו, אך אני כן זוכר שהגענו לנמל לפנות ערב. תיכף ומיד הופנינו אל מחנה המעבר - מקום מסודר ומאורגן להפליא. היה במחנה הזה, למרות הצריפים הגדולים והאחידים, משהו מרגיע. הרגשנו שיש מי שדואג לנו. חשנו שסדר ומופת שולטים בכל. בחורים ובחורות ארצישראליות - וכן חיילים מהבריגדה - הסתובבו בין צריפי השינה, חדר האוכל ובית הכנסת, ודאגו שהכל יתנהל כפי שצריך היה הכל להתנהל וכן ארגנו במקום ערבי שירה וריקודים. האווירה הכללית במחנה היתה נעימה.

באופק חיכה לי עתיד חדש, אבל אני התקשיתי לחשוב על הנסיעה. גם בגלל אי הודאות שעליה כבר דיברתי פה, וגם בגלל אמא וקרובי המשפחה. אז עוד לא ידעתי שרוב רובם של היקרים שלי כבר לא היו בין החיים.

באיזשהו מקום, עדיין ציפיתי לאמא. חשתי בתוך תוכי כי היא חיה וקיימת. בכל יום, חיכיתי למכתב או לאות חיים ממנה. ידעתי כי אם אעלה עתה לארץ-ישראל אתרחק ממנה. שאם תצוץ פתאום ממקום כלשהו, לא אהיה שם כדי לפגוש אותה. אימי האהובה היתה בראש מחשבתי כל הימים.

השיחות על ההורים שאינם, היו נושא שיחה נפוץ בין ילדי המחנה. ילדים וילדות בני תשע ועשר סיפרו זה לזה על הוריהם, מה עשה אבא, במה עבד, איך היתה אמא. הזיכרון היה עדיין טרי.

ביום הרבינו לדבר ולהזכיר את ההורים והאחים שניספו, ובלילה נשמעו צעקות בגלל סיוטי הלילה שלא הירפו מרבים מאיתנו. אבל הבעיה האמיתית היתה עם הילדים הקטנים יותר – זאטוטים בני חמש, שש ושבע, בלי הורים, לבדם בעולם. הם לא הפסיקו לבכות, והבכי שלהם נשמע במחנה במשך כל שעות היום. הם סבלו מאוד, והסבל של אותם קטנים ממש קרע לנו את הלב. רצינו מאוד לעזור להם, אך לא ידענו כיצד.

עולים לאניה

מוזר איך התחלתי להתאקלם במחנה, שבו כנראה שהינו פרק זמן קצר, לא יותר משבוע ימים. יותר מזה לא יכולנו להיות במקום. המחנה חיכה לגלי העולים החדשים שהגיעו מכל רחבי אירופה. מי שנקלט והתארגן היה צריך לפנות את מקומו לבאים אחריו. לנו כבר חיכתה ה"שמפוליון", אניה צרפתית מפוארת (במושגים של אותם ימים) שהפליגה בימים כתיקונם על הקו מרסיי-ביירות (שלושה חודשים בלבד אחרי שהביאה אותנו לארץ, עלתה השמפוליון על שרטון, וטבעה).

ממרסיי יצאנו עם רכוש. לכל ילד ניתנו שני בקבוקי יין ו- 300 פרנקים צרפתיים. היתה זו הפעם הראשונה בחיי שבה החזקתי בידי סכום כסף כלשהו. את בקבוקי היין מכרתי וזמן קצר אחר כך כבר עליתי על סיפון האניה. אינני זוכר מדוע, אבל אני וכמה ילדים נוספים שוכנו על הסיפון, לא בתוך התאים. אולי היה זה בגלל הדוחק, אולי בגלל מזג האויר החם. כילדים, נהנינו דווקא לישון על גבי הסיפון.

עבורי, ההפלגה לארץ היתה קלה, למרות שנמשכה זמן רב יחסית, כמעט שלושה שבועות. הים לא סער, אך ילדים רבים חלו במחלת ים ולא פסקו מלהקיא עד שהגענו לנמל חיפה. הרגשתי טוב יחסית בכל ההפלגה.

ההפלגה החלה כנראה ב- 10 באפריל שנת 1946. העצירה הראשונה היתה בבזרטה בטוניס. העצירה השניה היתה באלכסנדריה שבמצרים. במהלך הנסיעה הרבינו לטייל על סיפוני הענק, לנסות לקשור שיחה עם אנשי הצוות, נהנינו להשקיף על אניות וספינות אחרות שחלפו לידינו. השיט בחברתם של עוד כ- 2000 ילדים היה חוויה בלתי נשכחת.

חיטוי בנמל חיפה

לנמל חיפה הגענו לקראת שעות הצהריים. אני זוכר שהיה אור יום מלא, ושזמן מה קודם לכן כבר ניצבנו כולנו ליד מעקה הספינה, מצפים לראות את חופי הארץ שלנו.

מרחוק, נראתה אז חיפה עיר גדולה ויפה. האניה נקשרה לרציף, אבל אנחנו לא הורשינו לרדת. על הסיפון עלתה קבוצה של פקידי סוכנות, פקחים וחיילים. הם בדקו את רשיונות העלייה שלנו, את התנאים הסניטריים, וידאו כי הילדים לא נדבקו במחלות שונות ורק מספר שעות אחר כך התירו לנו לרדת לחוף – שם עברנו תהליך לא נעים של חיטוי ומתן זריקות. היה קשה, לא נעים, אבל התגברנו גם על הזריקות.

בידו של כל אחד מאיתנו היתה חבילה קטנה ובה מעט בגדים וחפצים אישיים. מעבר לבגדים, היו עימי מספר תמונות מהמחנה במרסיי. צלם נודד שהיה עובר במקום אחראי לכך שלפחות מהמחנה, יש לי כבר תמונות מעודכנות (את השאר, השלמתי מקרובי משפחה מארצות-הברית וארגנטינה, אליהם נשלחו תמונות שלנו עוד לפני המלחמה).

מנמל חיפה העלו אותנו על אוטובוסים. איש לא אמר לנו לאן מועדות פנינו, אבל אחרי נסיעה קצרה הגענו למחנה הקרוי "שער עליה" – שם שהינו במשך חודש ימים. אי הודאות הפכה להיות עכשיו יותר מציקה – מי יקח אותנו, ולאן נלך? מי זקוק לילדים בני 12, 13 או 14 שעדיין צריכים השגחה צמודה?

למרות הפעילות המאורגנת, התחלתי לחוש געגועים הולכים וגוברים לאירופה ולרוסיה, לפרטיזנים, לתנא חודש שהיה לי כמשפחה. הייתי לא פה ולא שם. בין לבין. כבר ניתקתי קשר מהעולם הישן שלי, ועדיין לא בניתי לעצמי עולם חדש משל עצמי. גם חברים של ממש עוד לא היו. היום אני מבין שחבלי הקליטה שלי בארץ החדשה לא היו אמנם ארוכים, אבל קלים בהחלט הם לא היו.

למזלנו, היו המדריכים ב"שער עליה" ערים ומודעים למצבנו הקשה. במחנה התקיימו במשך כל שעות היום שיעורים לחינוך גופני, היסטוריה, ולימודי עברית. היה לי מזל. דיברתי עברית טובה למדי, אותה למדתי לפני המלחמה בבית ספר "תרבות" ובמחנה העקורים "פרנוואלד" שבגרמניה. המדריכים כאן עזרו לנו להקלט בארץ.

השלב הבא היה עתלית, אותו מחנה מפורסם שאותו חצו בדרכם עשרות אלפים של מעפילים ועולים חדשים. בשלב זה הוברר לנו כי מצפים לנו שני מסלולי קליטה. האחד – קיבוץ, והדבר תלוי בתנועת הנוער לה היינו שייכים (מישהו חושב שאז לא היתה פוליטיקה מעורבת בכל מקום?). אפשרות שניה – מוסד ילדים לנוער עולה, ניצולי שואה.

בחרתי באפשרות השניה. וכיוון שלא נמנית על אף תנועה הסתפחתי לכמה ילדים שהיו חברים בתנועה ציונית חלוצית עובדת. יום אחד עלינו על אוטובוס שלקח אותנו למוסד הילדים במגדיל, על שם בן-ציון מוסינזון. יחד עימי בקבוצה ג' היו אז חיים נדל ואפרים חירם (פיחוטקה), לימים קצינים בכירים בצבא הגנה לישראל. אנחנו בקשר הדוק עד היום הזה. (פיחוטקה, כידוע, נבחר לאחר שחרורו מהצבא לראש המועצה המקומית רמת השרון. שלושתנו מצויים עד היום בקשר חברי הדוק).

מגדיל

מגדיל נראתה לי אז נווה מדבר קטן. היו אלו ימים חמים, והשדות בארץ הצהיבו. במוסד שלנו, לעומת זאת, השתרעו מדשאות ירוקות רחבות ידיים שהקיפו את צריפי המגורים שלנו. בכל פינה ניצבו אקליפטוסים גבוהים, זכר לנסיונות החלוצים לייבש את ביצות השרון הטובעניות. מעבר לצריפים ניצבו מבני המשק השונים - הרפת, הלולים, המתבן, המכבסה, המתפרה, המטבח וחדר-האוכל, משרדי ההנהלה, ומחסן הבגדים השיתופי.

התנאים הפיזיים היו טובים. בכל חדר שוכנו ארבעה ילדים. על המיטות היו סדינים לבנים נקיים. למרות שלכולנו לא היו הורים, חשו חלק מאיתנו כי הגענו סוף סוף הביתה. ידענו שנישאר במקום יותר משבוע או חודש ימים. חשנו שלא נאלץ עוד לנסוע ולנדוד. ידענו לבטח שאנחנו נשארים כאן. ואכן כך היה. התאקלמנו, התבגרנו, והתחזקנו לקראת החיים החדשים הצפויים לנו.

27 חברי הגרעין של קבוצה ג', במוסד החינוכי-חקלאי ע"ש מוסינזון במגדיל, בכנס שאירגן מיכאל אטקין במוסד בשנת 1950 מיכאל כורע ראשון משמאל.

אבל בינתיים, עוד לפני האימונים ב"מכבי", עבדתי ברפת. אני חושב שהעבודה עם הפרות ריפאה בי משהו. אהבתי לקום מוקדם בבוקר, לצאת אל הרפת, להחזיק את דלי החלב (מי שמע אז על מכוני חליבה אוטומטיים ומודרניים?) ולהנות מסילוני החלב החם שממלאים את הדליים בזה אחר זה.

במוסד

בכלל, החיים במוסד - בשנים 1946 עד 1950 - היו מבריאים, משקמים, מרפא לנפש הפצועה של ניצולי השואה הקטנים. כי המוסד היה לא רק עבודה ולימודים. הוא היה גם מוסיקה קלאסית, ערבי שירה, קבלות ערב שבת חגיגיות, טקסים, חגי ביכורים צבעוניים, וטיולים עם מדריכים צברים שהכירו היטב את הארץ.

באותה תקופה התחלתי לפתח תחביב חדש - ציור. ידעתי שיש לי כישרון לכך, כיוון שאהבתי לצייר עוד בימים הרחוקים של לפני המלחמה. במגדיאל הייתי צמוד לבלוק גדול של ניירות לבנים, וחלק מהציורים שמור איתי עד עצם היום הזה. הרביתי לצייר בהם נופי הרים ואגמים, אנשים, רישומים ודמויות כמו משה שרת, יגאל אלון, סטאלין, ותינוק משחק. אלו שמסתכלים בהם אומרים לי שיש לי כישרון ציור טוב.

החודשים חלפו, ואני חשתי שאני הולך ומתערה בארץ. עכשיו כבר הייתי רפתן מומחה, אתלט, כדורגלן מצטיין, וגם אהבתי ללמוד. כן, בהתחלה נשלחנו לבית ספר דתי המזרחי, שמנהלו היה ד"ר אנגל (מנהל המוסד נקרא ד"ר אלנברג). התחלתי את לימודי שם בכיתה ה', אך חיש קל הקפיצה אותי המורה לכיתה ו'. המקצועות האהובים עלי, בהם הצטיינתי: ספורט, גאוגרפיה, ואנגלית.

פועל חקלאי 1 - 12.5 גרוש לשעה

באותם ימים התחלנו להרוויח כסף משל עצמנו. בלא שנטלנו רשות, היינו חומקים למשקיהם של האיכרים באזור. אחד הילדים ממגדיאל, מנחם פרל שמו, אמר כי אביו ישמח להעסיק אותנו - וכך אמנם היה. בעיקר עסקנו בחפירת גומות לעצים בפרדסים. היתה זו עבודה מפרכת, אך קיבלנו עבורה שכר נאה של 12.5 גרושים לשעה, שכר גבוה מאוד עבור ילדים בגילנו.

הייתי בגיל ההתבגרות, אבל בכל הנוגע לבנות הייתי טירון גמור - ילד צנום וביישן, שלא העז להתקרב אל בנות המין השני. על שתי בנות שמתי אז עין. האחת - בתיה פקטור. השניה - אילנה זפט. היא היתה ילדה רזה וצנומה, ואני חיבבתי אותה מאוד אבל כנראה בגלל ביישנותי, ואולי גם ביישנותה, לא קרה בינו דבר.

הידד, יש לי קרובים חדשים!

במקביל, הלכו "והתגלו" בארץ קרובי משפחה חדשים שעלו ארצה עוד לפני פרוץ המלחמה. אחת מהם היתה צירקה שפירא (אמא של רובי שפירא ז"ל, לשעבר מבעלי "הפועל" חיפה בכדורגל), שהיתה בת-אחותו של סבא שלי. אצלה הייתי לא מעט בחגים ושבתות, והיא זו שנתנה לי תחושה של משפחה (הם גרו אז בדירת חדר וחצי קטנה בהדר ומאוחר יותר עברו לשיכון חיילים משוחררים בבת-גלים, לדירה של סלון ושני חדרי שינה קטנים).

באמצעות המדור לחיפוש קרובים ברדיו שמעה שהגיע ארצה ילד ששם משפחתו אטקין. אחרי שבררה בסוכנות ומצאה כי שמו של הילד מיכאל, הבינה שקרוב משפחה נוסף שלה ניצל אף הוא מהשואה. שניהם, דב ז"ל וצירקה, נתנו לי תחושה של "בית".

קרובים נוספים שגילו אותי כאן היו ממשפחת קבקוב, משפחתה של סבתי. היה זה אברהם (בומה) קבקוב, צעיר בריא גוף שכאן היה נהג של חברת דן והיה מהנהגים הבודדים בארץ שנהג אוטובוס של קומתיים, שנסע על הקו שבין פתח תקווה לבין תל אביב. היו קרובים נוספים, שהתגוררו בכפר חסידים (משפחת בר-מסדה) ושדה יעקב (משפחת דרייזין) - אליהם נסעתי בשבתות וחגים, וגם שם הרגשתי כמו בבית.

לקרובים הללו, אף שלא היו מבני משפחתי שהכרתי מביילורוסיה, היתה חשיבות רבה עבורי. ראשית, היתה לי סוף סוף משפחה. נכון, לא אח, לא הורים או בני דודים, אבל משפחה. והיו כמובן השבתות והחגים. היו ילדים במוסד שבסופי השבוע נשארו תמיד במגדיאל. הם ראו את הילדים האחרים נוסעים למקומות שונים, ולהם פשוט לא היה מקום לנסוע אליו. שמחתי שלי היה לאן לנסוע, מקום ללכת, קרובי משפחה שאפשר לחוש חום וקרבה אליהם.

השבת השחורה

אחד האירועים הזכורים לי היטב מתקופת מגדיאל היתה השבת השחורה. אזכיר לקוראים הצעירים בינו כי ב - 29.6.46 פתחו הבריטים במבצע רחב מימדים של חיפוש נשק בכל הארץ. הם סרקו, בלשו, הפכו וחפרו - ואף מצאו כמויות לא מבוטלות של נשק ותחמושת ואסרו לוחמים ומנהיגי ישוב.

גם על מגדיאל הם לא פסחו. מישוהו כנראה הלשין והעביר ידיעות על נשק החבוי בסליק במוסד - עובדה שהיתה נכונה לחלוטין. באותה שבת של סוף יוני נכנסו חיילים בריטים עם כומתות אדומות ("כלניות") למוסד והתחילו לחפש נשק בכל מקום. החיילים הללו הטילו עלינו מורא ופחד. זו היתה חוויה מפחידה.

לאלו ביננו שעברו את השואה חזרו הפחדים פעם נוספת. הבריטים החליטו לא לוותר. אני זוכר שהתחילו בחפירות קדחתניות בנקודה מסויימת ליד חדר האוכל, כדי לאתר את הנשק. אבל הנשק לא נמצא. הסליק היה מצוי במקום מסויים אי שם בין הרפת לבין הלול ובסופו של דבר חזרו הבריטים לבסיסם מבלי למצא אצלו דבר.

יריות וכדור בקיר חדרי

עכשיו כבר הייתי כמעט בן 15. בסוף נובמבר 1947 התקיים אותו אירוע היסטורי של ההצבעה על ההחלטה להעניק מדינה ליהודים ואני זוכר שבמוסד היה מקלט רדיו אחד בלבד, אליו היו מחוברים מספר רמקולים. עמדנו כולנו, מצטופפים, סופרים את הקולות ואחר כך - משהוכרזה התוצאה הרשמית - יצאנו אל רחובות מגדיאל כדי להצטרף אל הרוקדים ואל השרים. הישוב כולו, על עריו, מושביו וקיבוציו, שמח וצהל על הקמת המדינה - מדינת ישראל.

בכלל, ענייני הביטחון היו תמיד ברקע, תזכורת לשכנים הערבים הנמצאים בסמוך לנו, בכפר ביר-עדס העוין. זמן קצר אחרי ההצבעה באו"ם, בשלהי שנת 1947, החלו הערבים לירות לעבר מגדיאל. באחת הפעמים זה היה ממש קרוב. כדור חדר דרך החלון ונתקע בקיר החדר שלי. מרוב פחד השתטחתי על הרצפה, ומצאתי מחסה מתחת למיטה שלי.

מלחמת השחרור פרצה זמן קצר אחר כך. כיוון שלא היינו כשרים עדיין לגיוס, אבל הגענו לגיל 15 או 16, גוייסנו תחילה ל"הגנה" ואחר כך לגדנ"ע ותרמנו למאמץ המלחמתי כרצים וקשרים בין העמדות - דבר שסייע רבות ללוחמים.

בעידן של מחסור ברכב וקשר, היה לרצים תפקיד חשוב ביותר. היינו רצים ברגל בין העמדות למפקדה, מעבירים פתקים, הוראות, נשק ומזון. לא נלחמנו אמנם, אבל אני זוכר שהיינו כולנו מלאי גאווה על תפקידנו זה אותו, אגב, עשינו שלא על דעת המחנכים שלנו במוסד.

אירוע נוסף שאני זוכר מאותם ימים הוא השלג שירד בפברואר של שנת 1950. זכור לי שהתעוררתי מוקדם בבוקר וראיתי שהאדמה מכוסה מעטה לבן, מוכר היטב עוד מיערותיה של רוסיה. חשתי אל חברי הרפתנים, כי זכרתי שהשארנו את הפרות בחצר הרפת וחששתי לגורלן. מי שסרב להתעורר מצא את מיטתו הפוכה, אבל את הפרות כינסנו תיכף ומיד אל תוך הרפת.

השנים אותן עברתי במגדיאל זכורות לי כשנים מאושרות. אחרי התקופה הקשה באירופה, הרעב, המחסור, הפחד התמידי מהגרמנים וההרגשה

החריפה של העדר בית אמיתי, באה מגדיאל וסיפקה לי - כמעט - את אותם דברים שכה חסרתי. המנהל, וצוות המדריכים המסור, העניקו לנו תחושה של הורים, משפחה ובית במולדת.

הולכים לקיבוץ תלמי יפה

השנים חלפו, ואנחנו כבר ניצבנו בתחילתה של שנת 1950. הייתי כבר בן 17, ובני גילנו התחילו להרהר בקול על עתידם. באותה התקופה, ובסביבה החקלאית שבה "גדלנו", היה ברור כי כמעט לכולם מחכה אותה משימה לאומית שאין חשובה ממנה: ההגשמה, ובמקרה שלנו, הליכה לקיבוץ. היו כאלו שהלכו לחזק קיבוצים קיימים, והיו כאלו שחלמו על הקמתו של קיבוץ חדש, רצוי באזור ספר המרוחק ממרכז הארץ.

שמחתי שנמנינו על הקבוצות שהגיעו לאזורים מרוחקים. היעד שלנו היה קיבוץ קטן בין גברעם, אשקלון ויד מרדכי. תלמי יפה קראו למקום (שבמשך השנים הפך למושב שיתופי, על שם המנהיג הציוני שמואל-לייב יפה). אחרי נסיעה ארוכה הגענו למקום. הקיבוץ היה בחיתוליו אך אנחנו לא היינו הראשונים. קבוצה שהגיעה למקום כמה חודשים קודם לכן כבר דאגה להתחיל לעבד את השדות שמסביב, והקימה בהתיישבות כמה צריפים ומספר אוהלים. אנחנו היינו, מה שנקרא אז "השלמה".

למזלי, לא הייתי טירון בתחום החקלאות. כיון שמוניתי בזמנו כאחראי על הרפת היה לי מושג בפרות, שלא לדבר על המטעים והפלחה. כאן המקום להזכיר כי מדי פעם, כפי שהיה נהוג באותן שנים, היינו יוצאים למחנות עבודה - חוויה נהדרת, שלימדה אותנו מעט על חיי הקיבוץ. קבוצה ג', שלי, יצאה לקיבוץ זיקים, שהשתייך אף הוא לעובד-הציוני.

החיים בקיבוץ היו טובים. לניצול שואה כמוני, לפחות בשנות ההתבגרות, היו המסגרות חשובות. התחושה שיש בחיים סדר וארגון, וכי הכל זורם על מי מנוחות. שלא לדבר על האווירה החלוצית בקיבוץ של אותן שנים. ההרגשה - הנכונה לכשעצמה - שאנחנו גואלים את האדמה, ובונים את המדינה הצעירה. הגשמת החלוציות ביגרה אותנו מאד.

והיו כמוכן החבר'ה - צעירים, נלהבים, מוכנים לעשות הכל למען הצלחתו של הקיבוץ. ביום היינו עובדים קשה ובערב רוקדים, שרים, מנהלים אסיפות חברים סוערות. היינו יחד בנים ובנות, בני 18, 19, 1 - 20. אני הייתי אז ברפת, מקומי הטבעי. יחד אתי עבד בחור רומני בשם קוץ'. בהמשך התחלנו לפתח את גן הירק, את המטעים, ושאר ענפי המשק. אני גאה לומר שהייתי בין מקימי הישוב, ואז - ראש ועדת התרבות והספורט של המקום. היום תלמי יפה הוא מושב עובדים שיתופי העוסק בחקלאות.

מכבי תל אביב

אבל כבר אז, עוד לפני הצבא, התחיל לפעם בי "חיידק" הספורט. בשנת 1950 התקיימה ה"מכביה" ברחובות ולי ניתנה האפשרות לנסוע לעיר הקרובה כדי לחזות בתחרויות המרשימות. ראיתי קבוצות כדורגל מארגנטינה, ברזיל, ואת נבחרת ארצות הברית בכדורסל.

"חיידק" הכדורגל לא הרפה ממני. היה לי חלום: להיות שחקן מפורסם, לעלות על מגרשים, להבקיע שערים, להיות חלק מנבחרת כדורגל ידועה. באחד המשחקים שבהם צפיתי החלטתי להעז. ניגשתי למישהו מההנהלה ואמרתי להם: אני יודע לשחק טוב, ואני רוצה להתאמן אצלכם בקבוצה. הם הביטו עלי, נתנו לי לבעוט ולכדרר, ואחר כך אמרו: טוב, אתה נשאר אצלנו, אבל עדיין לא עולה על שום מגרש. קודם תתאמן, תשתפשף, ואחר כך נראה מה יקרה.

וכך היה. עוד כשהייתי בקיבוץ תלמי יפה, הייתי עולה על אוטובוס פעם בשבוע ומטלטל בנסיעה ארוכה עד תל אביב הרחוקה כדי לשחק במכבי תל אביב. אז היתה זו קבוצה עם שחקנים כמו שייע גלזר, יוסלה מירמוביץ, אלי פוקס, יצחק שניאור (שאחר כך הפך להיות מאמן), השוער איווניר, ועוד ועוד מאותן דמויות ידועות ומפורסמות. היה לא קל להגיע לתל אביב, אך אני שאפתי לשחק בקבוצה.

הגיוס לצה"ל

אני מתאר לעצמי שלו הייתי ממשיך להתאמן בצורה סדירה, הייתי הופך להיות שחקן מהמניין במכבי תל אביב, אבל הגורל רצה אחרת. בתחילת שנת 1951 נקראתי לשרת בצה"ל וב - 11.3.51 התגייסתי לשורותיו של צבא ההגנה לישראל. למזלי, אחד הקצינים בבקו"ם, שניאור, הכיר אותי היטב. "אני פוטר אותך מטירונות", אמר לי. "חבל על הזמן שלך. אני שולח אותך ישר לקורס מדריכי ספורט (מדס"ים)". למרות זאת, לא ויתרו לי ואחרי שנה עברתי קורס הדומה לטירונות.

פחות מזל היה לי עם אורך תקופת השירות. מי שגויס שבועיים שלושה לפנינו עשה שירות צבאי של שנתיים ימים. אנחנו היינו המחזור הראשון ששירותו הוארך לתקופה של שנתיים וחצי.

אבל מעבר לכל אלו, אני יכול לומר שהיתה לי תקופת שירות נהדרת. הייתי אז בכושר פיזי מעולה, והדרכתי ביחידות המובחרות ביותר, ה - 101 של אריק שרון (משם זכור לי שרון כמפקד אמיץ, מסור, שמחזיק "קצר" את החיילים שלו), קורס מגדים, הקומנדו הימי (שייטת 13), קורס קצינים, ועוד ועוד.

במשך הזמן, קניתי לי התמחות בענף של ג'ודו צבאי וקרבות פנים אל פנים. תחום אחר שבו הצטיינתי: מעבר מכשולים.

בכל מקום בו הייתי אהבו אותי. כל כך אהבו אותי, שגם במסדרי נשק, בהם זלזלתי, לא החמירו איתי. פשוט, לא אהבתי לנקות נשק ולא הקפדתי על הסדר הצבאי הטוב.

זכור לי מסדר אחד שאליו הגעתי עם נשק מלוכלך. נאמר לי לנקותו, על ידי המדריך משה רייך מהצנחנים, וכמה דקות אחר כך חזרתי עם נשק נקי. הנשק שלך? שאל המפקד שלי. לא, המפקד, אמרתי בכנות, הוא נקי, כי הוא של חברי. כל חייל אחר היה מקבל עונש בו במקום. לא אני. נאמר לי, בחיוך סלחני, לחזור תוך שעותיים עם נשק מצוחצח, והפעם שלי. עשיתי כפי שאמר לי הסמל רייך, ולא העזתי ל"הפר" יותר את ה"חוק".

במקביל לשירות, המשכתי להתאמן במכבי תל-אביב (אימונים בלבד) אבל הכושר שלי הלך וירד. שוב לא יכולתי להתפנות לאימונים כבעבר ובשלב מסוים נרמז לי שכדאי לי לעבור קבוצה. עברתי למכבי נתניה שהתאמנה בדורה, אבל הקריירה שלי כשחקן כבר היתה בדעיכה (אז, הורשיתי להשתתף רק באימונים). עדיין אהבתי לבא למשחקי כדורגל כצופה. הייתי לובש מדים מגוהצים, מקפל את שרוול החולצה מעל הפס היחיד של הטר"ש (שיחשבו שאני מינימום סמל) ונכנס בגאווה של לוחם אל מגרש הכדורגל. הסדרנים, שהכירו אותנו, הניחו לנו להכנס ללא כרטיס. נהניתי מהמשחקים - אם לא כשחקן מן השורה, לפחות כצופה נלהב מהצד.

מיכאל אטקין/למרות הכל...ניצחתי

פרק 6

מהשירות בצה"ל

ועד להקמת המשפחה

יחידת ה - 101

כדי להעמיד דברים על דיוקם, אדגיש כאן כי רוב שעותי בצבא לא עברו בצפייה במשחקי כדורגל אלא במאמץ אינטנסיבי, שנועד להנחיל את תורת הכושר הגופני (והג'ודו) לחיילי היחידות הנבחרות שאותן זכיתי להדריך בבית ספר לאימון גופני בה"ד 3.

במהלך השירות הדרכתני, למשל, ביחידת ה - 101. אינני זוכר את החיילים שם, אבל אני זוכר היטב את המפקד שלה באותם ימים - רב סרן צעיר בשם אריאל שרון. הוא היה חביב, ידידותי, ועם זאת מפקד קשוח שהחזיק את החיילים שלו "קצר". ביחידה ההיא הסתובבו באותם ימים דמויות ידועות כמו אהרון דוידי, מאיר הרציון, מוישלה סטמפל, דני מט וסופפו - איתו היתה לי היכרות אישית של ממש (סופפו נהרג מאוחר יותר, באחת מפעולות התגמול על העיר עזה). חיילים בולטים אלו הפכו למפקדים מהשורה הראשונה בצה"ל.

הפעילות בצבא היתה מספקת. הרגשנו כי אנו מבצעים את תפקידנו על הצד הטוב ביותר. וכל כך עייפים היינו, עד כי בסופו של כל יום "עבודה" כזה, במקום ללכת ולהתחבר עם חתיכות, היינו נופלים עייפים ושדודים על מיטות הברזל שלנו עד למחרת בבוקר. מדי פעם יצאנו לסרט לנתניה, בה"ד 3, או מקום בילוי אחר.

מיכאל אטקין כחייל בנח"ל - 1952

משפחת שפירא

הצבא הפך להיות באותם ימים בית שני שלי. אבל היה גם בית ראשון. באותה תקופה כבר ניתקתי את קשריי עם קיבוץ תלמי-יפה ובחופשות הייתי נוסע אל משפחת שפירא בבית גלים שבחיפה. צירקה שפירא היתה בת דודה של אבא שלי, אבל נהגה בי כאילו הייתי בנה ממש, לצד רובי שפירא (איש העסקים שמת בדצמבר 2003) ושאר בני המשפחה.

הבית בשכונת בת גלים נמכר למשפחת שפירא במסגרת שיכון לחיילים משוחררים (יוצאי הבריגדה). במונחים של אותם ימים רחוקים, נחשב הבית הקטן לארמון של ממש. במונחים של היום זו היתה דירה קטנטנה: סלון זעיר, ושני חדרי שינה לא גדולים. בבואי לחופשה ישנתי על מיטה צבאית מתקפלת שבעלה דב הביא מהבריגדה. הם טיפלו בי כל כך טוב, שהרגשתי נהדר בביתי החדש. הבנים יוסי ורובי ז"ל נהנו בחברתי, וכך גם להיפך. בערבים שמרתי עליהם.

צירקה שפירא ז"ל (אימו של רובי שפירא ז"ל)
ומאחוריה: רחל שפירא (רעייתו של רובי)

למרות שלא היתה קרובת משפחה מדרגה ראשונה, נהגה בי צירקה שפירא באופן יוצא מן הכלל. לא רק שפתחה בפני את ביתה, היא אף העניקה לי דמי כיס וקנתה לי נעליים ובגדים בעת הצורך. ידעתי כי ביתם איננו משופע בכסף. צירקה עצמה היתה גננת. בעלה (דב שפירא ז"ל) עבד כמנהל חשבונות בנמל חיפה. עם זאת, מעולם לא חסכה ממני דבר, אף שכבר לא הייתי ילד מזה זמן רב.

מדי פעם, נהגתי להתארח בשבתות במקומות נוספים. מדרך הטבע, הגעתי לא פעם אל המוסד במגדיאל, שם שהיתי חמש שנים מאושרות. מעבר לכך, היו קרובי המשפחה במושב הדתי שדה-יעקב וכפר-חסידיים ליד חיפה. אבל, ללא ספק, ביתה של משפחת שפירא היה ונשאר ביתי עד עצם היום הזה.

הפינג-פונג (טניס-שולחן)

בשירות הצבאי, כאמור, חלפתי על פני מספר תחנות: היחידות הנבחרות, פיקוד הנח"ל בירושלים (910) - שם היה מוטה גור מפקדנו; מחנה בית דרס - שם שימש סופפו מפקד (שסרב לשחרר אותי לאירועים ספורטיביים), מחנה הנח"ל 908 בג'וערה, שם שימש רב סרן דוד זהבי כמפקד (זהבי שמח לפגוש אותי, אחרי ששמשתי מדריך הספורט שלו, כאשר היה חניך בקורס מג"דים).

היתה זו תקופה נפלאה. במהלך שירותי הצבאי פיתחתי לעצמי התמחות בענפי ספורט כמו: כדורגל וכדור-עף ולמרות שלא הייתי בין הגבוהים הצטיינתי אפילו בכדורסל.

אבל היה משחק אחד שאהבתי יותר מכל: טניס השולחן. במהלך תקופת השירות הפכתי להיות אלוף הנח"ל בענף זה, ובמשך שנים חלמתי כי אם אנשא, ואקים בית, יהיה בו שולחן פינג פונג משלי - חלום שאכן התגשם שנים מאוחר יותר. במשך השנים השתתפתי בתחרויות צבאיות שונות, וגם בתחרויות ארציות.

צעדים ראשונים באזרחות

השירות הצבאי היה מרגש, מספק, ומהנה אך למרות הפניות שהגיעו אלי מבית הספר לקצינים החלטתי כי אין ברצוני לקשור את גורלי עם שירות הקבע או לעשות קריירה צבאית. ב-11.9.53 השתחררתי לאחר שירות של שנתיים וחצי בצבא הסדיר והחלטתי ללכת ללמוד במכון וינגייט - שכבר באותן שנים יצאו לו מוניטין של מוסד אקדמי משובח. לא הייתי בטוח שיקבלוני, למרות היותי ספורטאי מצוין ומדריך ותיק. שאיפתי הגדולה היתה להיות מורה לחנוך גופני בבית ספר ומאמן ספורט באזור חיפה.

ובינתיים, התחלתי לעבוד כמדריך ספורט בבתי ספר שונים, בין השאר בבית הספר מקוה ישראל ובלוד. במקביל, שכרתי לעצמי דירת חדר בבית החלוצות בגבעת עליה ליד בת-ים. היו אלו הימים הראשונים שלי כאדם עצמאי. הרווחתי יפה במושגים של אותם ימים ולימדתי בבית הספר בלוד, ואף נתתי שיעורים פרטיים באנגלית - שפה אותה למדתי במחנה העקורים בגרמניה, וגם בארץ, והצטיינתי בכך.

היתה זו תקופה יפה. מזה שנים, הפרוטה היתה מצויה בכיסי ואף שעבדתי בהוראה נחשבתי לאדם "בעל אמצעים". חברים רבים חשו שאלי ניתן לפנות בבקשה להלוואה דחופה. רובם החזירו אחרי זמן לא רב, אך היו כאלו "ששכחו" את חובם. עלי לומר כי מעולם לא החמרתי עימם.

היום אני מבין שהייתי בר מזל של ממש. היו אלו שנות החמישים. זמן הצנע. בני המזל היו אלו שהשיגו לעצמם עשרה עד 15 ימי עבודה בחודש. המצליחנים האמיתיים היו בעלי המשרות הקבועות, עם משכורת מסודרת מדי חודש. חברי נהגו לומר שהם "אינם מבינים מה קורה כאן". כיצד זה שאנחנו מחפשים עבודה במשך שבועות ארוכים, ואתה מוצא מיד משרה אחר משרה?"

לשאלה הזו לא היתה לי כל תשובה. ידעתי רק שלי אין בעיה, ושעבודה אמצא תמיד, בכל מצב - אמונה שאכן תמיד הצדיקה את עצמה. ייתכן והמלצות רבות על דרך הוראתי, סייעו לי בהשגת משרה. תמיד קיבלתי המלצות מכובדות בכל מקום במשך 35 שנים.

מכון וינגייט

בכלל, המזל שיחק לי לא רק בתחום הכלכלי, אלא גם בתחומים אחרים. הלימודים, למשל. בזמן שירותי הצבאי התגבשה בי ההחלטה, על המשך דרכי. מכון וינגייט - מדרשה לחינוך גופני. ידעתי כי ברצוני ללמוד במכון כדי להכשיר את עצמי לקראת תואר של מורה לחינוך גופני ומאמן מוסמך בתחום הכדורעף, הכדורסל, טניס שולחן ועוד. לא כולם התקבלו לכך.

היתה רק בעיה "קטנה". הכסף. הלימודים במכון עלו אז סכום לא מבוטל. ידעתי שלא אוכל להעזר באיש. קרובי - כמו כולם אז בארץ - חיו בפשטות רבה בשנים ההן של תקופת הצנע. כמו תמיד, דבר זה לא הרתיע אותי לפנות למפקח ממשד החינוך אותו הכרתי, רפאל פנון, כדי שימליץ עלי בפני הנהלת המכון.

אחרי סדרה של בחינות, חציתי את המכשול הראשון. התקבלתי לשנת הלימודים הפותחת. גייסתי את כל הכסף שיכולתי, והשליש הראשון שולם.

50 שנים חלפו מאז, אבל זכור לי שלא היה אדם מאושר ממני באותם ימים. אני, מיכאל אטקין, חייל משוחרר, אדם שהפרוטה מצויה בכיסו ויש לו עבודה מסודרת במשרד החינוך, מתקבל ללימודים באחד המוסדות האקדמיים היוקרתיים בארץ ישראל. כלום אפשר לדרוש יותר מזה?

במכון וינגייט אירע לי נס קטן. כאמור, שילמתי את השליש הראשון, אך ידעתי כי לא נותר לי כסף לתשלום שאר השנה. חיכיתי בחשש, חיכיתי, וחיכיתי...דבר לא קרה. נראה שהנהלת מכון וינגייט היתה מודעת למצבי ולא דרשה ממני את התשלום עבור שני השלישים הנוותרים. גם בשנה השניה למדתי בוינגייט בלא שהייתי צריך לשלם שכר לימוד. וכך, שנתיים אחרי שהגעתי למקום, סיימתי את לימודי כשאני נושא בכיסי תעודה של מורה מוסמך, ומאמן מוסמך לכמה מקצועות: כדורסל, כדורעף, טניס שולחן, שחייה ואתלטיקה.

הפגישה עם רבקה

כבר בזמן לימודי במכון, עם עבודה קבועה ומסודרת, הרגשתי פנוי יותר לחפש לעצמי חברה. עלי להודות כי עד אז אמנם התראיתי פה ושם עם בחורות, אך חברה של ממש לא היתה לי עד אז. חיפשתי חברה טובה, מיוחדת לחיים, דבר שחסר לי כל הזמן. נקודת המפנה חלה כשנתיים אחרי שחרורי מהצבא. הייתי אז בן 22, והדרכתי חניכי גדנ"ע ויחד עימם צעדתי במצעד של תל אביב בשנת 1954.

עם סיומו של המצעד התחלנו כולנו לרקוד במעגלים בכיכר דיזנגוף, על בגדי החאקי שלנו. יחד ירדנו לחוף הים והתחלנו לשיר. יחד עימי היה חברי צבי, מקיבוץ גן שמואל. כדרכם של בחורים צעירים, התחלנו לסווג את הצעירות: מי נאה יותר, מי נאה פחות. כששאל אותי צבי מי לטעמי היא היפה ביותר, ננעצו עיניי בצעירה מתוקה להפליא.

למרות שלא הייתי בין האמיצים, לפחות בכל הנוגע למין היפה, התקרבותי אל הצעירה הנאה. לידה ישב בחור אחד, שמאוחר יותר התברר כי הוא ידיד או חבר. החלטתי שדבר לא יעמוד בדרכי אל אותה נערה חמודה. אינני יודע מהיכן שאבתי את העוז והחוצפה, אבל בשלב מסוים נגשתי אליה ואמרתי:

"שלום, קוראים לי מיכאל, מה שמך?"

"רבקה לוי, נעים מאוד".

"נעים מאוד, אנחנו איננו מכירים, אבל הייתי רוצה לפגוש בך שוב, כדי להכיר אותך יותר". אורו עיני מול נערה יפה זו. היו שם עוד בנות אבל אני רציתי אותה, ולא טעיתי אז והיום. בחירת ליבי לנצח.

רבקה לוי הפתיעה אותי. לא רק שלא דחתה אותי, אפילו הסכימה להפגש איתי והעמידה אותי במבחן. לקראת הפגישה הראשונה עמדתי נרגש בכיכר (שאינה קיימת היום עוד) בפינת הרחובות אלנבי והמלך גורג' בתל-אביב, במקום בו היתה מצויה אז חנות "נעלי-פיל". אני הגעתי כמה דקות לפני המועד שנקבע. והנה חולפות להן חמש דקות, ועשר דקות, וחצי שעה ורבקה לוי איננה באה.

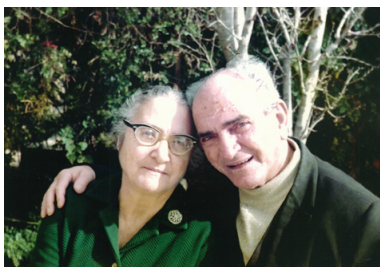
אינני יודע עד היום מה דחף אותי להשאר במקום, אבל אני כן זוכר שאחרי שעתים תמימות של עמידה באותה פינת רחוב הופיעה לפתע רבקה, שואלת: "נו, אתה עדיין כאן?" אני הייתי אז בן 22. רבקה היתה סטודנטית בת 18 בסמינר גבעת השלושה. זה קרה לפני 50 שנים ומאז אנחנו ביחד.

אבל הרומן עם רבקה לוי, והחיזור אחריה, לא היו מהדברים הפשוטים. פעם או פעמיים אחרי שנפגשנו שאלה אותי חברתי החדשה: "אז מה אתה חושב שיגידו עליך בני המשפחה שלי?"

התרגשתי נוכח השאלה ולא היתה לי תשובה.

חשבתי שאין צורך להמתין לתשובה. הזמנתי מונית ויחד נסענו שנינו לביתה של רבקה לוי בשכונת פרדס רוזנבלום בגבעת שמואל.

המשפחה קיבלה אותי יפה. החשדנית ביניהם היתה הסבתא. אחרי שהצגתי את עצמי ויצאנו לשבת במרפסת, הצטרפה אלינו הזקנה ובעיני נץ הביטה בי ללא הרף, משגיחה היטב שלא "אשלח ידיים" אל נכדתה האהובה (עלי לציין כי בהמשך השתפרו יחסי עם אותה סבתא והפכו ל"סיפור אהבה"). היא כל כך אהבה אותי, עד שבכל פעם שהייתי מבקר בביתה היתה מכינה לי ריבת שושנים וצו'לנט חם וטעים). בשבתות אהבתי ללכת לבית הכנסת עם האב, נח לוי ז"ל.

נח לוי (1907-1977), ורוזנה לוי (1912-1992)
(לבית משפחת רובישה) מסלוניקי

סמטת נח לוי בגבעת-שמואל,
ע"ש אביה של רבקה, שהיה המורה והמחנך הראשון
בגבעת שמואל

קבריהם של נח ורוזנה לוי בבית-העלמין בחולון,
גוש 17, אזור 2, שורה 3, הקברים מס' 4-5

נח לוי ז"ל
אבא של רעייתי רבקה

נח לוי בריצחק ז"ל
ביום אלה, כאשר מעמדו של המורה העברי מוגזז על כף המאזניים — חסר לנו נח ביותר.
וכזה היה האיש: מורה למורים, להורים, לילדים בארץ ובגולה יוון ומצרים, לשם נשלח כשליח המורים.
נח ז"ל חונך וגידל דור של תלמידים לאהבת האדם, לא"י, לשפה ולעבודה העברית ובמיוחד לתנ"ך.
שעויו התנ"ך שלימד נח היו בבחינת חוויה מיוחדת לכל תלמידיו.
נח — איש צדיק היה בדורותיו — ותמיד דרש את היתה שבחים.
צנוע ונעים הליכות היה האיש.
לא נשמחו לעולם.
מיכאל אטקין

רבקה אטקין (לוי) מיכאל אטקין

היום אני חושד שמשפחת לוי לא קיבלה אותי אליה, לפחות בהתחלה, בהתלהבות רבה. זמן קצר אחרי שהתחלנו להפגש שאל את רבקה, אחיה יצחק: "מה את עושה עם הג'ינג'י הזה? את בטוחה שהוא בשבילך?" אבל רבקה התעקשה: "אני רוצה אותו, ואמשיך לצאת איתו!"

משפחת לוי גרה אז, כאמור, בגבעת-שמואל. זמן קצר אחרי שהכרנו בא אל אביה של רבקה חבר, חלבן במקצועו, וסיפר לו על שכונה חדשה שמקימים ליד פרדס רוזנבלום (בגבעת-שמואל) לעולי בסרביה.

"אני נרשמתי", אמר החלבן סימנטוב מיטראני, "למה שלא תרשם גם אתה?"

"אבל אנחנו איננו מבסרביה. כזכור לך, עלינו מסלוניקי".

"שטויות", ענה החלבן, "גם אני לא משם, וזה לא הפריע להם לקחת את דמי הקדימה שלי".

אמר, ואף הציע לאביה של רבקה - שגר בדירת חדר וחצי - הלוואה לתשלום ראשון עבור אותה דירה, אליה עקרה כל המשפחה עם סיום בנייתה של אותה שכונת מגורים חדשה בשם קרית-ישראל (באותה תקופה נולדה למשפחה רחל, ילדה שביעית לבני משפחת לוי). היה זה מעבר חשוב.

החתונה

שנה וחצי יצאנו רבקה לוי ואני. בשלב מסוים החלטנו להנשא ואני באתי לאביה ובקשתי את ידה. מאז סיום המלחמה שאפתי להכיר נערה מיוחדת ולהקים בית חדש ומשפחה חדשה.

האב, כדרכו, היה מעשי. "ואיך תסתדרו מבחינה כלכלית, הלא רבקה היא עדיין סטודנטית בסמינר?"

"אין בעיה", אמרתי לו, "אני כבר סיימתי את לימודיי במכון וינגייט, ועובד בכמה בתי ספר".

"ואם מותר לי לשאול, כמה כסף יש לך בבנק?"

"80 לירות, וזה יספיק לשכר הדירה עבור החודשים הבאים. חייבים לי עוד 300 לירות וזה יתן לי התחלה טובה".

אביה של רבקה התרצה, ואנו נישאנו ב- 20.8.56, באולמי נחלת-בנימין בתל אביב. 13 שנים בדיוק אחרי שגטו גלובוקי עלה בלהבות, ממש באותו תאריך ובאופן מקרי לחלוטין, באתי בברית הנישואין עם אהובתי. אולי בגלל צירוף המקרים (גם הגטו נשרף ב- 20.8) חשתי שאני סוגר מעגל:

הנאצים רצו להשמיד אותי, ואני ממשיך כאן, בארץ ישראל, את משפחת אטקין.

בחתונה נכחו גם חברי ממגדיל, שחלקם היו עתה כבר קצינים גבוהים בצבא. היו שם חיים נאדל, לימים תא"ל, (עימו אני מצוי בקשרים טובים עד עצם היום הזה), אפרים פיחוטק'ה חירם, תת אלוף, מי שעתיד להיות ראש המועצה המקומית רמת השרון, ישראל ברגיל (פריליכמן), יעקב שריד. הייתי גאה בעצמי. הייתי גאה בהם. שרנו ורקדנו עד אור הבוקר וכולנו נהנינו מאוד.

כזכור, היו אלו השנים האחרונות של תקופת הצנע. אמנם גם אז נמצאו זוגות צעירים שהזמינו אוכל מוכן (קייטרינג), אבל כל זאת היתה נחלתם של העשירים בלבד. אני זוכר היטב כי אביה של רבקה ואימה וילדיהם טרחו ועמלו במשך שלושה ימים על הכנתו של האוכל למסיבה. הם קנו ירקות, פירות ובשר והכינו את המזון לסעודה. תזמורת קטנה ניגנה, צלם של פוטו ארדה צילם, ולנו היתה זו חתונה מושלמת. ידעתי שיהיה לי טוב עם נערה זו.

את ירח הדבש שלנו עשינו בנהריה, אבל את הלילה הראשון, כראוי לזוג טרי, בילינו במלון ברחוב אלנבי, שאת שמו שוב אינני זוכר. למחרת נסענו לנהריה. תפסנו טרמפ על משאית שהובילה אנשים לצפון כי היתה שביתת

אוטובוסים וכך הגענו לעירם של הייקים. מקום לא הזמנתי מראש. "אינני רוצה מלון", אמרתי לרבקה. "כשנגיע לשם כבר נמצא צימר". וכך היה. איתרנו צימר חמוד, קרוב מאוד לחוף הים של נהריה, שם בילינו את חמשת הימים של ירח הדבש שלנו.

כשחזרנו, שכרנו דירת חדר בחיפה, ברחוב מסדה ליד הטכניון. כלכלית לא היתה כל בעיה. מאוחר יותר אף הוצע לנו, ניצולי השואה, לקבל פיצויים מגרמניה. עלי לומר כי בהתחלה לא רציתי לשמוע על אפשרות זאת. בהמשך התרציתי. "יותר טוב שהכסף ילך אליך", שכנעו אותי חברי, "מאשר שישאר בידיהם של הגרמנים". ברצוני לציין כי הכסף לא שיפר באופן משמעותי את מצבנו, אבל הוא סייע מעט פה ושם. חסכתי חלק מהמשכורת לחודשים הבאים.

רבקה ומיכאל אטקין ביום חתונתם - 20.8.1956

המעבר לחיפה

אז, בניגוד להיום, הלכנו לכל מקום שבו נמצאה לנו עבודה ולא היינו בררנים כל כך. במשרד החינוך הסבירו לי כי עבודה קיימת יותר באזור חיפה ואנחנו מיהרנו לשכור דירה קטנה בעיר זו - שם התחלתי ללמד מיד בשני בתי ספר, בואדי סליב (הכרמלי) ובמושבה הגרמנית (שלווה). כדי להשלים את הכנסתי לימדתי גם בבית ספר בטבעון, ומאוחר יותר לימדתי בבית ספר רביעי - בקיבוץ שער העמקים. בהמשך התחלתי לאמן קבוצת כדורעף ב"הפועל חיפה".

הקורא ספר זה כבר הבין, בוודאי, שהספורט היה בשבילי לא עיסוק. הוא היה תחביב, אהבה, וחופץ מהמשפחה, תמצית חיי בכל שנותי. לא הסתפקתי רק בעבודה בתחום זה. זמן קצר אחרי בואי לעיר חיפה הקמתי בהפועל-חיפה קבוצת בוגרים, ואף ארגנתי טורניר כדורעף ארצי - מגן העצמאות בהשתתפות של ארבע קבוצות בכירות בליגה ראשונה. הייתי מאמן יחיד שארגן טורניר ארצי גדול בכדורעף.

חודשיים אחרי שנישאתי פרצה מלחמת סיני ואני גויסתי לשירות מילואים לשמירות בגבול ירדן. נשבעתי שגם ממלחמה זו אצא חי, והבטחתי לעצמי שאם אחזור הביתה בשלום אארגן בטבעון אירוע ספורטיבי ארצי. כשחזרתי הביתה משירות המילואים, נודע לי שדורון סגל, בנו של ראש המועצה, נהרג בקרב על המיתלה. החלטתי לארגן את אותו אירוע על שמו. קראתי למפעל זה "מירוץ-סיני" והוא מתקיים השנה זו הפעם ה-46. זהו מפעל הספורט הוטיק בארץ, שנוסד במסגרת הפועל טבעון, המועצה, והמתנ"ס.

חברי בהפועל טבעון התנגדו בהתחלה לעניין. התברר כי עלות ההפקה תגיע ל-80 לירות, סכום נכבד מאוד באותם ימים. אבל אני כדרכי התעקשתי. אמרתי שנגייס כסף מכל אנשי המקום, וכך אמנם היה. משפחת סגל עצמה תרמה סכום יפה. גם מזכיר המועצה, צבי שחר, גייס כסף. המירוץ היה מרשים, והגיעו אליו ספורטאים רבים מכל רחבי הארץ.

בננו הבכור, מנחם (ע"ש אבי) רוכב על סוס-עץ בגיל 3

לידת הבנים

העבודה והספורט, במידה מסוימת, קבעו את נתיב חיי. וכאשר נמסר לי כי בטבעון קיימות אפשרויות נרחבות יותר, עברנו לשם ובהמשך אף רכשנו במקום דירה.

במקביל, החלו להיוולד הבנים. מנחם, הבכור (על שם אבי מנחם-מנדל) נולד ב- 3.8.57. כמובן שלא נכחתי בלידה (כמנהג אותן שנים) אבל אני זוכר היטב שאחרי שהבאנו אותו הביתה הבטתי בכל גופו, ספרתי את אצבעותיו, ווידאתי בכך כי בני הבכור הוא שלם ומושלם. היתה זו לידה קשה. במשך חודש שהתה רבקה בבית החולים "רוטשילד" בחיפה עד שהתחזקה.

שלוש שנים אחר כך, ב- 6.8.60, נולד בננו השני, חיים (על שם אחי התאום, חיים שבתאי) - אף הוא בחודש "הגורלי" שלי, חודש אוגוסט. לידתו של חיים היתה קלה יותר. עכשיו החלטתי כי בניגוד ללידה הראשונה, תבלה רבקה חודש ימים בבית הבראה. היתה זו משימה לא קלה שכן כסף רב לא היה עדיין בנמצא. עם זאת, הצלחתי ורבקה התחזקה, התאוששה בבית חולים "אלישע" בכרמל ואנו היינו מאושרים עם שני בנים נהדרים אלו.

בית ראשון בטבעון

החיים בטבעון היו טובים, ושם נפלה לידי ההזדמנות לקנות את ביתנו הראשון. במקרה, שמעתי כי נשיא "רוטרי" בישוב, רופא במקצועו, ד"ר שרגא צוריאל, מוכר את ביתו. כשנודע לי מהו המחיר הבנתי שיש לי בעיה. אבל שוב, לא נרתעתי והלכתי אל ביתו של הרופא. הבהרתי לו כי אני רוצה לקנות את הבית אבל אין בידי די כסף. בהתחלה התלבט.

אחר כך אמר ש"אין שום בעיה, כמה כסף מזומן יש עכשיו בידך?"

"500 לירות".

"בסדר גמור. אתה נראה לי אדם אמין. תן לי את מה שיש ואת השאר, לפי חוזה, תשלם בתשלומים. 300 לירות בכל חודש".

זהו. הבית היה לעובדה מוגמרת. עכשיו הייתי לא רק בעל משפחה, מורה ומאמן, היה לי סוף סוף בית משל עצמי. החיים בקרית טבעון והעבודה היו נעימים.

הנסיעה לארצות-הברית

השנים חלפו. בשנת 1965 היה כבר מנחם ילד בן שמונה. חיים היה בן חמש וב - 12.10.65 נולד בנו השלישי ניצן. באותה תקופה החלטתי כי עלי להתקדם הלאה. חשתי כי עבודתי איננה מספקת אותי יותר, וכי אני מסוגל ליותר. חבר לעבודה סיפר לי כי קיימת אפשרות ללמוד לתואר גבוה של חינוך גופני בבית ספר איכותי באוניברסיטת קנט, במדינת אוהיו בארצות-הברית.

למרות שהייתי מטופל כבר בשלושה ילדים החלטתי - בתמיכת אשתי רבקה - לנסוע לאמריקה. קבלתי מלגה מתאימה, ועם 200 דולר בכיסי יצאנו כולנו במטוס לאמריקה הרחוקה, לקראת עתיד חדש (ניצן, בני השלישי, היה אז תינוק בן עשרה חודשים בלבד).

את התכניות קטעה מלחמת ששת-הימים, שפרצה ביוני 1967. בתקופת ההמתנה האזנתי לרדיו ללא הרף ועקבתי בדריכות אחרי מהדורות החדשות. עם פרוץ המלחמה גברו עלי געגועי למדינת ישראל. חשתי כי אינני יכול להפקיר את המדינה, שוחחתי על כך עם אשתי רבקה ויחד החלטנו כי בזמן כזה יש ל"שים בצד" תכניות אישיות ולהתגייס למען העם. חיסלנו במהירות את כל עניינינו בארה"ב וחזרנו ארצה עם סיום שנת הלימודים הראשונה שלי באוניברסיטה. קודם לכן נסענו לבקר את משפחת חודוש בלוס-אנג'לס (איתם לא התראיתי מאז שנפרדנו לדרכינו באירופה השסועה, אחרי סיום המלחמה, בשנת 1946).

גרג חודוש ז"ל ודולורס ביום חתונתם בלוס אנג'לס

בדיעבד, אני מבין שהיתה זו טעות. המלחמה היתה כה קצרה, וכשהגענו חזרה לטבעון הסתיימו הקרבות זה מכבר. חזרה לארצות הברית כבר לא נראתה מעשית. חזרנו לגור בבית בטבעון ואני שבתי ללמד בבתי ספר באזור. הייתי פעיל מאוד בהפועל קרית טבעון באימוני התעמלות, כדורגל, וטניס שולחן.

מיכאל עם אנטוני חודוש (הבן הבכור של גרג ודולורס חודוש מלוס-אנג'לס)

זליג (מייק) חודוש ז"ל עם 3 בנותיו (קרן, ג'נט וסאלי) והנכד. לוס אנג'לס, קליפורניה.

מיכאל (במרכז) עם בני-הדוד בלוס-אנג'לס: ד"ר סטיבארט חודוש (משמאל) ואחיו הרלד

מעבר לקרית ביאליק

בסוף תקופת שהותנו בטבעון נולד לנו בנו הרביעי, עמית (ב- 29.3.71). באותם ימים כבר לא התאים הבית בטבעון לצרכינו משום שהיה קטן מדי. שנינו ישנו במרפסת סגורה, וארבעת הבנים ישנו בשני חדרי השינה. חיפשנו לעצמנו בית חדש אבל מחירי הבתים בטבעון היו מעבר ליכולתנו הכספית. שמעתי אז כי בקרית ביאליק בונה קבלן מסוים, חיים בן נון, כמה בתים חדשים.

ושוב, שיחק לי מזלי. חתנו של הקבלן, איתי, היה תלמידי לשעבר. "למיכאל", הוא הסביר לחתנו, "אתה יכול לתת את המפתח לדירה כבר עכשיו, אפשר לסמוך עליו. אם הוא אומר שהכל יהיה בסדר, אין מה לדאוג". הדירה ברחוב איילון עלתה לנו 103 אלף לירות. חלק מהכסף בא מחיסכון. השאר בא באמצעות הלוואה, אותה שלמתי בהמשך. בשנת 73 הגענו לדירה ברחוב איילון בה אנו גרים מזה 30 שנה, עד היום, והיא נוחה ומאווררת.

מועדון הספורט "אולימפיה ישראל"

מיכאל מלמד שחיה בקרית-טבעון

התחלתי להתבסס בקרית ביאליק ובהדרגה חדלתי לעבוד בטבעון. בקרית חיים מצאתי לי משרת הוראה נוספת. במקביל, ארגנתי בקרית ביאליק מועדון ספורט שהציע לילדי הקריה חוגים שונים. במסגרת פעילותו של המועדון, שהיה קיים במשך שמונה שנים, עד שנת 1981, השתתפו כ- 50 ילדים. לעזרתי באו שני מאמנים, בשכר כמובן וגם בני עזרו לי.

היתה זו תקופה פוריה ביותר מבחינה כלכלית. השתכרתי משכורת אחת בבתי הספר, כמורה, ושכר טוב מאותו מועדון.

החיים חייכו אלי. בשלב מסוים, הזדמנה לי ההזדמנות לסגור מעגל היסטורי. באותה תקופה נודע לי כי במגדיאל מחפשים מדריך נוער. האפשרות לעבוד שם קסמה לי. ידעתי כי אני הולך לתת לאחרים את מה שקבלתי אני באותו מקום. צלצלתי באותו יום למנהל שרגא מילשטיין.

"מתי אתה רוצה להתחיל?" שאל אותי.
 "אני מוכן להתחיל מחר", עניתי בלי היסוס.
 "אז בוא מחר, אבל זכור: אלו אינם אותם ילדים שלמדו פה בזמנך".
 אמרתי שאני מוכן לעבוד עם כל סוג של נוער.

חזרה למגדיאל

המנהל צדק. אוכלוסית הכפר השתנתה. עכשיו למדו במקום ילדים קשים יותר, מבתים הרוסים בחלקם, פראיים, בהחלט לא קלים. אבל אני מצאתי לא רק דרך אל ליבם, אלא גם שיטה כיצד להשתלט עליהם. דאגתי למשמעת, כמו בצבא, גם שם.

העבודה במגדיאל היתה כרוכה בנסיעות רבות. שלוש פעמים בשבוע הייתי חוזר לבית בקרית-ביאליק. עם זאת, מצאתי סיפוק רב בעבודתי. באותה תקופה השלמתי גם את לימודי התואר לקראת מורה-בכיר ואף הרציתי במכון וינגייט - סגירת מעגל נוספת אחרי 40 שנה שלמדתי במכון.

בשנת 82, בגיל 50, יצאתי לפנסיה מוקדמת מטעם משרד החינוך אך המשכתי לעבוד עוד 16 שנים, במשרות שונות ברשת עמל, במכון ללימודי השואה בחיפה, בתלמוד-תורה חרדי, בגילון-משגב ושימשתי מאמן כדורעף בקרית ביאליק ובאזור. בשנת 98, בגיל 66, החלטתי לפרוש סופית. בשנת 99, בשל בעיות רפואיות שונות, החלטתי לפרוש סופית מהעבודה, ומאז הנני גימלאי במשרה מלאה - נמצא בבית, צועד שלוש ארבע פעמים בשבוע, מפנה את זמני לילדים ולנכדים, והכי חשוב: אני נמצא בבריאות סבירה, חש טוב, ומודה לאל שהגעתי לכל אלו.

אני חש כי ספרי זה מגיע לסיום. חלק מהדברים אמנם לא סופרו כאן, חלק מהדברים נשכחו במהלך השנים, אבל אני חש שהעיקר קיים בין דפים אלו.

ברצוני לומר כי הדברים סופרו לא רק כקורות חיים, עבורי ועבור הדורות הבאים בבני משפחתנו. רציתי, סוף סוף, שתדעו היכן השורשים שלנו, מי היו הסבא והסבתא שלכם, אותם לא זכיתם להכיר, מאין באתי, וכיצד נראה אותו עולם עשיר ונפלא שהוכחד ונשרף במלחמת העולם השנייה.

רוב תודות

אני רוצה להודות לבני, ובמיוחד למנחם וחיים, שדחפו אותי לכתוב את קורות חיי, ובלעדיהם לא היה יוצא ספר זה לאור. תודה מיוחדת לאשתי היקרה רבקה, שתמכה בי וליוותה אותי בתהליך זה. כל שהגתי היה תודות לך. תודה לך יקירה.

ותודה לכם, בני משפחה יקרים ואהובים, שאתם עימי, כאן, לצדי, ממשיכים את משפחת אטקין:

- למנחם ומזל, והילדים: ענבר, שני, אייל ועידו.
- לחיים וטלי, וילדיהם: קרן, הילה וליאור.
- לניצן ומיכל, וילדיהם: בר ושי.
- לעמית ובנו נועם.
- ואחרון חביב: עידן, בן הזקונים שלנו.

תודה לצירקה שפירא ז"ל, לחודים בשדה יעקב (משפחות דרייזין וחשמונאי), בכפר חסידים (משפחות בר-מסדה), למשפחת קבקוב, ולכל בית משפחת נח ורחנה לוי.

תודה מיוחדת לאמוץ שורק, כותב הספר. יישר כוחכם יקירי.

באהבה רבה לכולכם - שלכם תמיד, אבא וסבא מיכאל אטקין.

מימין לשמאל: עידן, רבקה, ניצן, מיכאל, עמית, חיים ומנחם אטקין

מימין לשמאל: ליאור, טלי, חיים, קרן והילה אטקין

מיכאל אטקין מלמד שחיה

מיכאל ורבקה אטקין עם הנכדים: אייל (מימין) ועידו (הבנים של מנחם ומזל) - 2001

הנכדים (מימין לשמאל): אייל (של מנחם), שי (של ניצן), עידו (של מנחם) ובר (של ניצן) - 2004

עידן אטקין בנו הצעיר נולד ב - 13.5.1975

מיכאל אטקין, היוזם והמייסד של "מירוק-סיני" בקרית-טבעון, לזכרו של דורון סגל שנפל במבצע קדש (מלחמת סיני) בשנת 1956. המירוק מתקיים מדי שנה בקרית-טבעון משנת 1957 עד היום.

מיכאל אטקין, היוזם והמייסד של מירוק-סיני בקרית טבעון, מנהל את המירוק

ארגון יוצאי גלובוקי והסביבה בישראל

ח.נ.

הננו מתכבדים להזמין את כב'

לאזכרה השנתית

לזכר חללינו-קדושינו שנספו בגיטו גלובוקי וביערותיה ולא לה שנהרגו בפעולות הפרטיזנים.

האזכרה תתקיים ביום כ"א י"ח באב 24.8.20 בשעה 7.00 בערב מ"בית גלובוקי" שדרות יהודית 30, תל-אביב.

האולם יהיה פתוח משעה 6 בערב.
הואיל נא להודיע לכל מכירך על דבר האזכרה.

הזמנה לאזכרה השנתית לזכר חללי גיטו גלובוקי והסביבה.
משמאל האנדרטה בבית-העלמין בחולון.

מימין: תעודת הפרטיזן של מיכאל אטקין-בריגדת "רוקוסובסקי" - 1944
משמאל: תמונת אמי, הדודה לאה והתאומים (חיים ומיכאל אטקין), המופיעה בעמוד 25 של ספר זה

הקייטנה שלנו בקרית-טבעון, 1968.
מימין למעלה-רבקה, משמאל למטה-מיכאל.
בשורה השנייה: מנחם (שלישי מימין), חיים (שישי מימין)
הילד הקטן בשורה הראשונה (שני משמאל): ניצן.

ביער הקדושים ביד ושם - 1960
מיכאל אטקין

משפחת קבקוב (אחיה של סבתא)
עומד במרכז התמונה: בומה קבקוב.

מיכאל בחופשה מהצבא בבריכת בת גלים בחיפה

מיכאל ותלמידים

אלוף ק. טבעון בטניס-שולחן - 1960

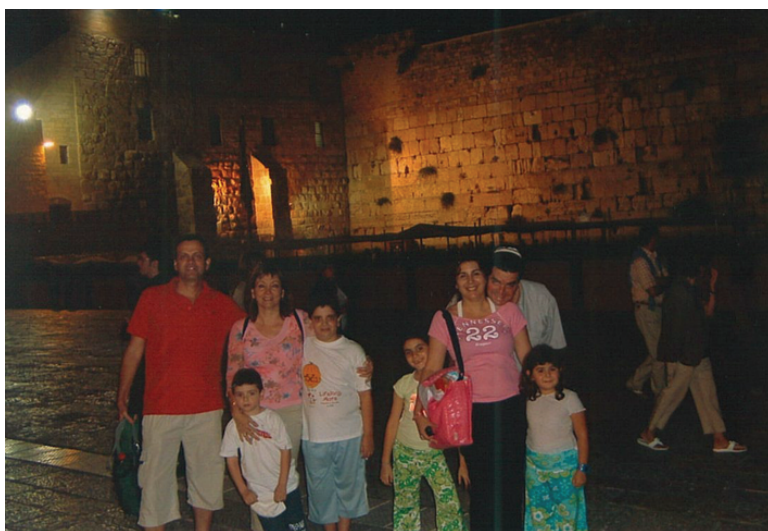

מיכאל אטקין ליד האנדרטאות לזכר קהילות דוקשיץ וגלובוקי (רוסיה-הלבנה) בבית-העלמין בחולון.

חלק מהנכדים של מיכאל ורבקה: עידו, אייל, בר, ליאור, שי, הילה - 2005

המשפחות של ניצן ומנחם ליד הכותל-המערבי בירושלים - 2005

אייל ועידו (הבנים של מנחם), בר ושי (הבנות של ניצן) - 2005

עמית ובנו נועם-2005

מנחם ומשפחתו - 2005

משפחת אטקין עם ברנדה ובוב גולד מארה"ב (ממפיס, טנסי) - 2005

מנחם ומשפחתו - 2004

עמית ובנו נועם - 2005

מיכאל אטקין - 2005

מנחם אטקין וילדיו: ענבר, שני, אייל ועידו - 2004

מספר No. 11

הסוכנות היהודית לארץ ישראל
מחלקת העליה
THE JEWISH AGENCY FOR PALESTINE
IMMIGRATION DEPT.

Height קומה 132
Colour of eyes צבע העינים חום
Colour of hair צבע השערות כסוף

Name השם ETKIN MICHAEL
Occupation המקצוע 1932
Age הגיל
Conjugal condition המצב המשפחתי
Place of birth ב(העיר) הארץ
Address of residence מקום מגוריו JOHANNESBURG
MÜNICH, GERMANY
Registered for immigration to Palestine on גרשם לעליה ביום
4.4.46
Signature of holder חתימת בעל התעודה
Place and date מקום ותאריך 8.4.46
חתימת מנהל המשרד הא"י
Director, Palestine Office.

אגודת ישראל

תעודת העולה של מיכאל אטקין - אפריל 1946

יושבים: סבא-שאלו רפאל אטקין וסבתא-חיה ליבע (קבקוב) אטקין
ראשונה משמאל: אמא-חוה אטקין
למטה מימין לשמאל: גרג (הירשל) חודוש, אחי התאום-חיים שבתאי אטקין, אני-מיכאל אטקין ומייק (זליג) חודוש.
עומדים: הדודים והדודות, עם בומה קבקוב.

מיכאל אטקין כסטודנט במכון-וינגייט

מיכאל אטקין כנער צעיר עם חולצה רוסית

מימין לשמאל: מיכאל אטקין, מנחם אטקין (עומד), רובי שפירא ז"ל, צירקה שפירא ז"ל, ורחל שפירא (רעייתו של רובי), במסיבת ברית המילה של אייל אטקין, בנו של מנחם-פברואר 1996

מיכאל אטקין עם הנכד עידו (הבן של מנחם ומזל) - דצמבר 2005

מיכאל אטקין ורבקה לוי בתקופת ההיכרות, לפני החתונה - 1955

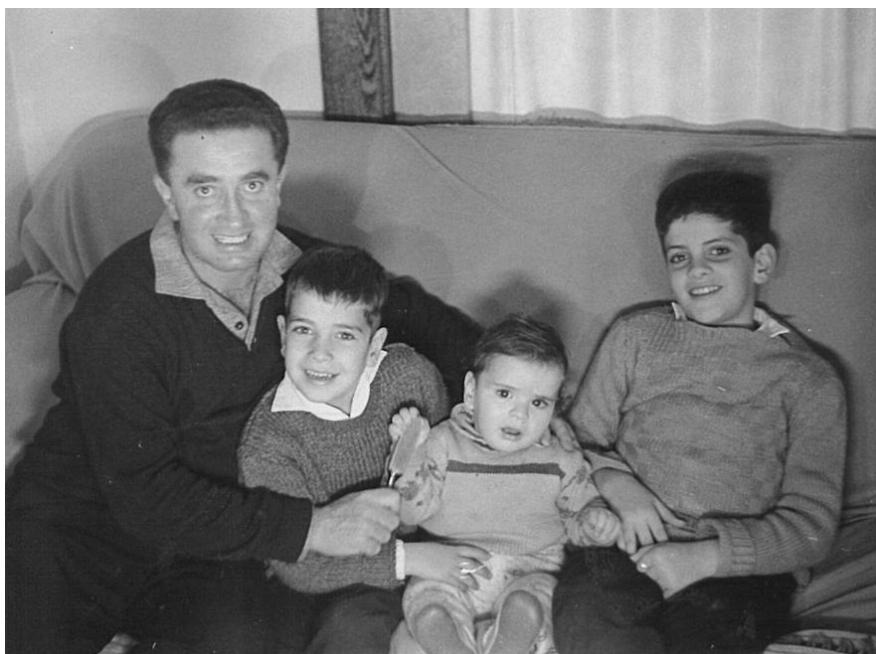
משפחת לוי בהרכב מלא בחתונתם של רבקה ומיכאל אטקין.
יושבים מימין לשמאל: יצחק (האח הבכור של רבקה), סבתא מלכה (הסבתא של רבקה מצד אביה נח),
מיכאל ורבקה, רחנה לוי (האם), ודודים.
עומד מאחורי רחנה: נח לוי (האב).
כורעים מימין לשמאל: אחיה של רבקה-רפי, רחל, יוסי ושם-טוב לוי.

ביקור של מנחם אטקין בלוס-אנג'לס, באוקטובר 2002
עומדים: מנחם אטקין (מימין) ומייק (זליג) חודוש ז"ל
יושבים מימין לשמאל: גרג (הירשל) חודוש ז"ל, נכדו הבכור-גבריאל, רעייתו-דולורס ונכדו השני-איתן

משפחתו של אנטוני חודוש (בנו הבכור של גרג חודוש) מלוס-אנג'לס, קליפורניה, ארה"ב
מימין לשמאל: איתן, אנטוני, סוזן, ג'ודי וגבריאל חודוש
Anthony Hodosh and his family - Los Angeles, California, USA - September 2005

מימין לשמאל: מנחם, ניצן, חיים ומיכאל אטקין-בקנת, אוהיו, ארה"ב-1967

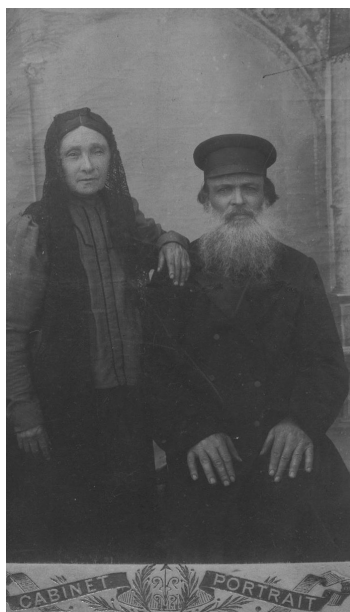
מיכאל אטקין במרסיי, צרפת בדרך לארץ-ישראל - 1946

אח של אבא: חיים-שבתאי אטקין ז"ל.
נולד ב- 9.6.1908
נפטר בגיל 19, בשנת 1927

קברו של חיים-שבתאי אטקין ז"ל (אח של אבא)
כניראה בקרולבשצ'יזנה.

סבא וסבתא (הורי אבי): שאול-רפאל אטקין ז"ל,
וחיה-ליבע אטקין (קנקוב) ז"ל.

סבתא מיכאלה גלר-האמא של אימי (חוה אטקין).

מיכאל אטקין בשנות 2005

מיכאל ורביקה אטקין - 2005

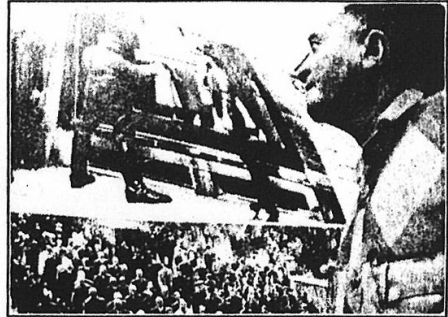
מיכאל אטקין/למרות הכל...ניצחתי

נספחים

בגוף ראשון

לספר לדורות הבאים...

חיבואו אלי, כאן בארצי חורי, אחי וקרובי משם
מהשריפה ההיא? היחיו איתי כאן?

אני זוכר הכל, כאילו שזה קרה רק אתמול. אתם ילדים ובני נוער יקרים שמעתם בודאי הרבה על נושא השואה והגבורה מהמורים בביה"ס, בתנועת הנוער ובבית מפי אבא ואמא ומפי סבא וסבתא, שעברו תקופה קשה זו, רק לפני חמישים שנה.

להיות חזק וגיבור ולנקום בגרמנים

כאשר ברחתי מהגיטו, באותו יום ששי חם, בחודש אב (אוגוסט 1943) דרך שדות העיירה הגעתי ליער, לאחר שנפצתי מכדורי הגרמנים שירו עלי ביושבם מוגנים על הסנקים במרחק של כ-300 מ' מגדר הגיטו הסגור שלנו, בעיירה גלובוקי, פלך וילנא. (אז רוסיה לבנה). אני, ילד שטרם מלאו לו עשר רצתי במלוא כוחי וסביבי שורקים הכדורים. היום בדיוק כמו אז לא הבנתי מדוע יורים עלי... ואולי גם לא אבין זאת לעולם...

חשוד אני - כאוב העם

הגרמני הנאור
תוך כדי ריצה ומנוסה, פחד ורעד הפסקתי עוד לחשוב קצת, לא על עצמי, אלא על אחי וקרובי שנשארו שם מאחורי גדר הגיטו. (הם, הגרמנים סגרו אותנו מאחורי הגדר, וסימנו מספר רחובות שרק שם מותר היהודים לגור ולנהל את חייהם).

מה הם עושים שם עשוינו? למה אינם רצים ובורחים? כמוני? אולי גם כן רצו אחרי ויש אולי סיכוי שנפגש בעוד

שעה או יותר? היתכן בכלל שהגרמנים יפסיקו לירות ויתנו ליהודים שנותנו בחיים בגיטו לצאת לחופשי? אני, כילד מאמין בזה, שבכל זאת אראה משהו חי מקרובי הרבים שעדיין שם... אמא איפה את, למח עזבת אותי, לאן הלכת, חרי בנך אני, בואי אלי, החזיקי אותי בזרועותיך...

לא הייתי לידם ברגעי חייהם האחרונים, כי ברחתי דרך המדר אל היער ביום ההרג, השחיטה והחיסול עליו החליטו הגרמנים כי "הגיע הזמן לכך".

אני עדיין חי כאן בארצי החופשית, ומצפה להאזובי-קרובי, אחי וכל המשפחה העניפה שיצטרפו לחיות כאן איתנו, בביתנו.

ביערת הפרטיזנים, יש לי חלום הנקמה בהם

מרגע הבריחה ועד היום רדף אותי נסיונם של הגרמנים להרוג את כל היהודים, וגם אותנו לחסל - הילדים שטרם חשו חיים טובים מהם. כל כך כאב לי אז וכואב לי עכשיו אולי אף יותר, כששאיפתי הגדולה היא לנקום בהם בגרמנים, חיות הטורף. (בעצם היה לא תעשה תמיד את אשר הם עשו לנו).

אבל, מרגיש אני שלא אוכל סתם לירות או להרוג אנשים שלא פגעו בי כלל, אך יכול אני ואוכל גם בעתיד להיות חזק למען ילדי, תלמידי ועם ישראל.

■ מיכאל אטקין

ה

צילום: שמעון בן עמי

בגלל המלחמה ההיא

כך חגגנו בגיטו

האמצעים היו כשרים בעיניהם הרעות. בהישמע היריות אנו, הילדים רצנו מיד החוצה ולא נשמענו למבוגרים שניסו לעצור בעדנו מלצאת מבית הכנסת לרחוב המסוכן, בו מסתובבים וגם יורים הגרמנים.

אני נזכר עכשיו שפעם באחד החגים רדפו ארבעה חיילים גרמניים באופנועיהם (בנוי הסירה) אחרי בניו של ראש הגיטו (היודנראט) לדרמן. מוטה וירוחם היו בניו של לדרמן ראש הקהילה בגיטו.

מישהו הלשין עליהם שהם משתפים פעולה עם הפרטיזנים ואז החלו הגרמנים לחפש אותם. באותו יום, רצתי אחרי הגרמנים שרדפו אחרי בניו של לדרמן. הגענו לגיטו של הוקים שם התפתח קרב יריות בין בני לדרמן והגרמנים.

החיילים הנאצים יורים למעלה לכוון עליית הגג שמסתתרים מוטה וירוחם, המשיבים ביריות מאקדחיהם בגרמנים. אחד הבנים קפץ מעליית הגג, כנראה שזה היה מוטיקה הצעיר והתמיר וברך בין סימטאות הגיטו תוך שהוא ממשיך ויורה על הגרמנים.

לראשונה בחיי בהיותי ילד בגיטו ראיתי גרמנים נופלים נפצעים ונהרגים מדי לוחמים צעירים יהודים בגיטו ודווקא ביום זה.

ירוחם האח הגדול של מוטיקה שברך כנראה נפגע ונפל בעליית הגג (אניני זוכר בדיוק מה קרה לו וגם לא ראיתי).

זוכר אני כן, שהגרמנים שרדפו אחרי בניו של לדרמן נשארו שם הרבה זמן לקבל טיפול ולאסוף את הרוגיהם.

■ מיכאל אטקין

מיכאל אטקין שהיה ילד בגיטו גלובוק ברוסיה הלבנה זכר איך חגגו שם שמחת תורה במחתרת

למרות שעברו מאז כבר כחמישים שנה, נזכר אני בכל החגים אשר "חגגנו" בגיטו ובמיוחד חג הסוכות ושמחת תורה.

היינו ילדים בני 7-8 בראשית בואנו לגיטו בעיר גלובוקי, שברוסיה הלבנה, מערית הולדתו - קרול בשצ'יזנה (עניירה קטנה בפלך וילנא). כל יוהדי הסביבה הובלנו לגיטו לעיר הגדולה גלובוקי בה חיו בתחילת המלחמה כשמונת אלפים יהודים, ובסך הכל בגיטו היו מעל חמישה עשר אלף ואולי אף יותר, (אניני זוכר בדיוק!!!)

זוכר אני שבגלובוק, היו כעשרה בתי כנסת רק בגיטו, מחוצה לגיטו היו בודדאי עוד כעשרים שלא פעלו מאחר ונשארו כבד הארי - ולא בגכולות הגיטו.

חוויה מיוחדת, עברנו היתה להיות בבית הכנסת עם סבא והדודים, ולשמוע קול רינה ותפילה של החזן העובד לפני התניבה ומזמר את פרקי התפילה בקולו הערב, אבי כבר לא היה איתנו, קרה לא אחת, כאשר היינו בבית הכנסת, והמבוגרים שקועים בתפילת החג וזמירותיה, נשמעו יריות בחוץ וכולנו ממש רעדנו מפחד, שרק לא יגיעו גם לבית הכנסת אותם חיילים נאצים "העושים סדר בעיר" גם בחג עצמו.

הם, הגרמנים, מאד השתדלו למנוע ולהרוס לנו היהודים את החג בכל דרך שהיא וכל

אמא - איפה את?"

* בקטר רכבת המשא - בחיפושיו אחרי אמא...

מאת מיכאל אטקין (אז בן 11)

מיכאל אטקין (שני מימין) בתפילה בעצרת הזכרון במרחץ השואה בהר ציון בירושלים, עם שרידי קהילה גלובוקי שבירושלים הלבנה.

מנה אלי, אבל, עניתי לו כן אני בנה של חוה אטקין, האחות הרפואית אשר שררה

אמא חוה אטקין (משמאל) עם התאומים חיים (שניספה בשואה) ומיכאל והדודה לאה קמינסקי.

בפרטיותם. שאלתי אותו "איפה אמא" והוא לא ענה לי על שאלה זו, אלא נתן לי כריך, כוס חלב ומפירות, אבלתי לשבוע והודיתי לו. החייל אמר לי שאמא היתה יבורה, לחמה מול הגרמנים כל הזמן וטיפלה בפצועים שלנו. חזרתי ושאלתי שוב, איפה אוכל לדאוג את אמא - ותשובתו היתה אמך חוה אטקין באומץ ליבה ומסירותה הצילה חיים רבים מקרב הפרטיונים הלוחמים. ירדתי מהרכבת בתחנה בלובוקי, החייל המשיך לנסוע

לאחר שיחרורנו משורות הפרטיונים בסיום המלחמה (27.7.44) נדע לי שאמא נשארה בחיים, ונמצאת בעיר קורניץ ע"י וילנא, או בלובוקי - עיירת קורניץ ע"י דודו הפרטיונים בו שרתתי (בגיל 10-11) כפרטיון בעיר, ע"ש המצביא דוקוסובסקי - שהיה מפקד חיות באוקראינה מול הגרמנים. הגדוד שלנו בעיר וויליקה בסיום המלחמה ואני נסעתי משם לגלובוקי - חיפשתי בעיר את אמא בכל בית יהודי, ובקהילה בבית הכנסת אך לשווא, לא מצאתיה.

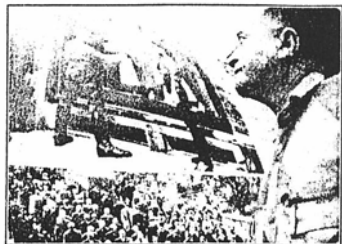
מישהו בבית הכנסת אמר לי שהוא שמע כי אמא נמצאת בעיר קורניץ. לפנות ערב ביום גשום ביקשתי מנהק קטר של רכבת משא לנסוע איתי לקורניץ. הוא הסכים ואני איתו בקטר בדרך לעיר הזאת. הגענו לשם בערב בסביבות השעה שמונה-שע התחלתי לרוץ ברחובותיה של העיר ההרוסה בחלקה הגדול מהפצצות הרוסים בגרמנים, אשר חנו בעיר זו.

שוב בנינו לבתים יהודיים, בחורשות שעדיין עמדו (מעטים) על הים - ואמא לא שם! אכזבתי היתה רבה מאוד, אבל, המשכתי לחפש והופינו לבית יהודי כשאמר לי כי אמא שם... אבל, לא מצאתיה שם - אך דודי מצד אבא היה שם עם שני בנים. שמחתי מאוד שהייתי איתם מספר ימים ושוב יצאתי לדרך.

עליתי על רכבת נוסעים, ללא כרטיס, המבקר יותר לי והרשה לי לנסוע לעיר גלובוקי מקורניץ, תפסתי מקום ישיבה על ספסל האורך בקרון, אני לבדי שם ובתוך הקרון עוד נוסעים רבים וחיללים רוסים "ניהם" ילד מי אמא - איך קוראים לו? אלה היו מילותיו הראשונות של החייל הרוסי-הגברתן שפנה אלי בהרגישו בהעריכו כי יש דימי בןי ובןי אימי

בגוף ראשון

לספר לדורות הבאים... חיבואו אלי, כאן בארצי חורי, אחי וקרובי משם - מחשבתם החיה!... חיחיו איתי כאן!

שעה או יותר! היתכן בכלל שהגרמנים יפסיקו לירות ויתנו ליהודים שותרות בחיים בגיטו צאט, לחפשינו אני, כילד מאמץ בזה, שכל זאת אראה מישהו חי מקרובי הרבים שעדיין שם... אמא איפה את, למה עזבת אותי, לאן חלכת, הרי בנך אני, בואי אלי, החזיקי אותי בורעותיך...

לא הייתי לידם ברמי חייהם האחרונים, כי ברחתי דרך המדר אל היער ביום ההרג, החשיטה והחיסול עליו החליטו הגרמנים כי "הגיע הזמן לכך". אני עדיין, מוצפת החורבנות, אחר, וכל המרשח העניפה שיוצגו לחיות כאן אותו, בביתנו.

ביצרות הפרטיונים, יש לי חלום הנקמה בהם. מרגע תבטלה ועד היום דרך אותי נסיונם של הגרמנים להרוג את כל היהודים, וגם אותו לחסל - הילדים שטרם חשו חיים טובים מה הם. כל כך כאב לי לא ונאב לי עכשיו אולי אף יותר, כשאפתי בהם הגדולה היא לנקום בהם בגרמנים, חיות הטרף, לבצעם לא תעשה תמיד את אשר הם עשו לנו.

אבל, מרגיש אני שלא אוכל סתם לירות או להרוג אנשים שלא מעג כי כלל, אך יכול אני ואוכל גם בעתיד להיות חוק למען ילדיו, תלמידיו ועם ישראל.

מיכאל אטקין

"רק עברתי את הגטו"

מיכאל אטקין, כתב "לב העיר", מספר על חיי הסיוט
בגטו לרגל יום השואה והגבורה

הגרמנים - הנאצים - ורצו לחיות. הרגשתי בזמן הריצח - מכה בגול.
לא ידעתי מה זה וכיצד להתגבר על הכאב, אבל, חמשותי לרוץ ולאחר שעברתי נחל מים קטן ראיתי דם על רגלי והבנתי שנפצתי. מכר טוב של המשפחה מוטקה קראוט לקח אותי

שבתי ז'ל ומיכאל אטקין יבדל"א התאומים

על גבו - והגענו ליער. שם ביער "חיינו" מספר חודשים - ללא בגדים ללא מזון, בסתיו ובחלק מן החורף בילינו שם.

אח"כ יצאתי מביער עם ידידים של משפחתי שלקחו אותי לגוי ושם הייתי מספר חודשים עד שהפצע בגרלי הנלד. נלקחתי לפרטיזנים לגדוד ע"ש רוקוסובסקי שם שרתתי כשבעה חודשים - כפרטיון יהודי, צעיר בן 11.

לא לחמתי בפרטיזנים - בכל פעולה נשארו שני ילדים ביער לשמור על הציד ובעלי החיים שלקחו שלל ע"י הפרטיזנים מהאיכרים שיהיה לנו משוה לאכול.

יום אחד קיבלנו מכתב קטן על פיסת נייר הימנה - מטאמ הכותבת לי בבעגועים עזים - מבקשת שאשמע בקול המבוגרים ואונוה יפה ובקורבן בן יקר שלי - מיכעלע - נוראה. החלטתי ללכת אל אמא ביערות הפרטיזנים.

אמרי, לא תלך הדרך ארוכה, הגרמנים מסונבבים בכל מקום. עצרו אותי ולא נתנו לי ללכת, אבל, תאמנתי שאראה את אמא מהר מאוד. קויתי שהיא תבוא אלי ליער שלי.

אמא שלי, חוה אטקין ז"ל - לחמה בגדוד באטארוב - שביערות רוסיה הלבנה. לא ראיתייה מעולם - לא נפגשנו אך, זכרתי ודמותה מלווים אותי עד עצם היום הזה.

בפרטיזנים הייתה אמא לוחמת ועבדה גם לאחות רחמניה וטיפלה בפצועים בסיום המלחמה - נסעתי מויריה לעירה כי אמרו לי שאמא וזה - אך לשוא לא זכיתי להיפגש עם אימי היקרה שאהבתי מכל.

לאחר השיחורר על הצבא האדום - מצאתי את הדוד שלי, תנא חודשו ושני בניו ואיתם חיינו מספר חודשים עד שעליתי ארצה בעליית חנוור - ולמדתי והתחנכתי במוסד החינוכי מוסינון שבמנדל-הוד השרון עד לגיוסי לצלה.

■ מיכאל אטקין

שנתיים חיינו בגיטו בעירה גלובוקי, שברוסיה הלבנה, מסתיו 1941 עד קיץ 1943. אבא נפטר כחצי שנה לפני פרוץ המלחמה מהרעלת דם לאחר עקירת שן. כל חטיפולים והרופאים הטובים ביותר ברוסיה ופולין לא יכלו לעזור לאבא היקר - שהיה גבר חזק בריא וגבוה.

ערב פסח 1941 ישבנו לסדר ללא אבא וחיה בבית שממנו, חכל ריק, חכל חיה חסר, אנו הילדים (חיינו תאומים - אחי חיים - שבתי ואנוכי) הרגשנו אולי יותר מכל בחסרוננו של אבא, שכל כך היינו קשורים אליו ואהבנו אותו. בפרוץ המלחמה חיינו בני שש - וקשה לי גם היום להבין כיצד חשנו וחוונו את נוראות המלחמה - בטרם החלק ולפני שחקלגסים התאצים דרכו על מפתן ביתנו החודר.

בבית החלה התייעצות, ההמולה והפחד היו גדולים וקשים מנשוא. לאן נברח, היכן בטוח יותר, או שמא טוב יותר אם נישאר כאן ביתנו בעירה שלנו - ובנו לא יגעו הגרמנים. זכר אני את אמא והודדים מסובים ליד חשולחן, או מתהלכים אנה ואנה בכל פינות הבית - חסרי אונים - וללא כל חולטח - לאן ניסע, היכן נמצא מקלט בטוח לכל המשפחה? היו הצעות לברוח לסיביר - שם לבטח לא ימצאונו - התאצים.

כל ההצעות נדחו ונשארו בבית. הובלנו לגיטו - ושם חיינו את חשתיים האיומות הקשות ביותר וללא צלם אנוש. אין לימודים, לא עבודה למבוגרים וכמובן ללא פרוסת לחם ומוון נוסף שכל אדם היה זכאי להם בעולם.

ביום השחיטה - אני בורה, לאן באחד מימי ששי בחודש אגוסט - החליטו הגרמנים לחסל את שארית הגיטו (ואנו כל המשפחה כמעט ביניהם). היה זה בשעת בוקר מוקדמת - נוראה כשעה 5 לפנות בוקר - כולם התעוררו והתאספו אצלנו בבית. כל הקרובים והחולט לחיות ביחד ולהשתדל לברוח ולהינצל.

אמא כבר לא היתה בגיטו - היא כבר פעלה מספר חודשים בשרות הפרטיזנים נגד הגרמנים ביערות רוסיה הלבנה - ואנו התאומים - נשארו בחדר קטן עם אחות אמא - הדודה לאה.

לה היה קשה איתנו - ויותר מכך היה לנו קשה ביותר - פשוט לא הסתדרנו איתנה וגם לא סבלנו אותה - היתה רעה אלינו מאוד. כן, אנו רעים לגיר הגיטו - הטנקים הגרמנים והחיללים מקיפים את גדר העץ ויש כבר יריות עליו והמבוגרים שוברים את הגדר ורצים. אנו עוד עומדים מול פני הטנקים - ראיתי אותם במרחק של כ-300 מ' בלבד ואולי אף פחות מזה.

הדודה איתנו ולא נותנים לנו לזוז, אני צועק אליה ולא אחי ז'ל - צריך לרוץ - אסור לעמוד - יורים עלינו וחיה אחותנו בנו בחוזקה.

ואו, ניתקתי בכוח את ידי ממנה ואני רץ לעלי המבוגרים שוברים את הגדר ורצים. אנו עוד עומדים מול פני הטנקים - ראיתי אותם במרחק של כ-300 מ' בלבד ואולי אף פחות מזה. שורקים סביבי, יורים על ילד בן 8 שבורח מפני

ניסיון הגיוס של קברי האחים מחגית

המבוגרים בקירוב אבא איד ויפפה סיפור לי שברות מהניסיון ואתה אל בשער רציתי ללכת אל אבא אך המבוגרים לא נתנו לי חסיתי לה שבבא אל כי אחמתי את לא ראיתי שם, אך נדע לי שלחמה בדרך "בטור" בשירות המרטינים כאחות רחמניה נעלה במבורה, שבועיים לפני חום המלחמה. וזה כואב לי וצובט את ליבי עד היום: כל של ילד ניצל שואה.

למחשבי השואה - אין בכלל זכות לדבר נדע.

אלה מסוללים ספק ומכחשים את קיום השואה בזמן המלחמה. פרופסורים צרפתיים, רומנים, גרמנים, מדענים איטלקיים, ערבי סקנדינביים, הסטוריונים ומורים גרמנים-נאצים ואחרים, אפילו הכלבים הרמניים ודעימים את האמת. הם היו שם! גם התחולל ובעלי החיים האחרים סבלו והושמדו בימי חושך האלה, שם באירופה באותו לילאן, לארץ ישראל, אחרי שהייתי שם. אני מעיד נדבכם, ילד ניצל שואה.

אמא ופלה שבועיים לפני חום המלחמה

מיכאל אסקין, שהיה מצעירי הפרטיזנים ביערות איוופה, ניצל מהשמדה לאחר שאיבד את כל משפחתו וברח מרכבת המוות. "גם חתולים ובעלי חיים אחרים סבלו וחושמדו בימי החושך האלה ואני באתי, באתי לכאן, לארץ ישראל, אחרי שהייתי שם". עדות בגוף ראשון של ילד ניצל שואה

מיכאל אסקין

מכאן, סטרו מיתוכים, הסתלקו מחשלים חות. הרגל של ווסים, פולנים, צוענים ועמים קטנים אחרים בדרך ההשמדה שלהם, של כל החתמים וחלק נחוצים על מני האחלה, לפי הערינות הנאציות שלכם, שבשיפיה על הכל. הייתי שם בעיירת מחלודי, קורנשניצ'ו על יד גלובניק, ויובלו לשם, כיט, בו היו כששעות אלפים מילודי הסביבה סבלני עם כל משפחת מחיים קשים משך שש שנות המלחמה. נפגעי יום יום בחיי, נפגעי בחוריי מחסור ביום החשיטה, החיסול האחרון, כאשר הנאצים ירו עליו ועלי ילד בן

בניהם ונכדיו לחיות לאור ההאשמה הבדה של רצח חנם יהודי, כעון היותו יהודי, מוכשר ומצליח הרבה יותר מהשיכורים הרגעים - "הנאורים". לא נתלחו להכחיש את השואה של יהודי איוופה, אולם, בעידם ונכדיום של הנאצים הארורים, מנסים להגיש את קיום השואה והתבדור.

לצעורי, אלפי עובדות, ידים, ספרים ומסמכים, סרטים ותמונות, ניסאות מעידות שחורבן, טרורות ומותנות הפגיה, הרובו והעבודה וכולנו שרירי המחתות והגטאות החיים כאן בישראל ובעולם כולו, מעידים קבל

העני מיכאל לאחר המלחמה - "צירתי להחיות רגמנים"

עם עולד, אכן הינו שם בשואה האיומה לנו ולעמנו בשנות השלטון הנאצי - 1945 - 1933 מותנו למדות חור - לפני ולחירותה לטעם כלנו את אשר היה שם!

נאו וראו בחיבותי ש עיר שם בפולין, גרמניה, צ'כיה, רומניה ובאירופה כולה נשארו שרירי חורו וחרוה של עמנו. העדים התיים, וספרי חכם לובן שמדו יחודי האור, שאמנו מכל העיוות שמביא ואלו חובלו ומה עלה בגורלם.

הנאצים, השפיעו לא לטילל ונהלים אלא... למות. ליד חירות, הנאצים ושבדות ישנם עדיין קברים של איופיה, איוטו וקורבני.

ש ידך אל חופשך ודן השלוחה וישל ראיתי רנו ירסם אחרים, שפולן בדרך נפגש או גרנו ראיתי אותם נופלים ליד בשרה חורוה, שהיקשה עליו את הריצה והביריות מפני הרמנים, האוריים, הווריים במבונות ירח מוסקים.

קראת יקי: חאם את העובדות האלה הם יכישו, זה לא יתכן, ושקיים נמים בפיתוחם. בעזרת ידידי המשתה ומוטקת קראוט - החי חיום בחולון, שנשא אותו פצוע על גבו לאחר הכישת הפצע בגריל בחינה ששטש מנוס, ונענו ליקר ויש מנאנו עד הדרים שפחיתו לבורח ולחונק.

אוי, רעבתי יום יום, אוכל לא בא לפי, הקור בלילות מרט את בשרי, והרעב צימק את גפני. הבדידות שכנה אז (ונם היחם) מוסק בפני.

חייתי לבד מכל משפחתי ביער העבות לא רחוק מבית המשתה אותו עובנו במקדור נאטיו כמובן...

ראס, ראס, חוצה, חוצה, הם, החיללים הנאצים, ציקו עליו או בחינות המלחמה - יוני 1941 (לשיל לוסיה הלכה העיש הרמנים באיורו מה). בבית היו ידבורים, ששעתי את רוב החתלהשויות של המבוגרים, נגתי חטות און, לשמעי ולחבן על מה ידבור, ומה חטנו.

חייתי ילד סקרן במיוחד, עניתי, כל דבר חשוב עניתי אותו. תמיד השתדלתי לייצר למבוגרים, קרובי ודווי מה לעשות, לכן ומתי לבנות. כך ששש אותי, אשר חרדה ועשו לפי התבונה, אצירתי חיותי אז בו חש כלב...

כן גרנו במינות. חובלנו אל הניסוי, שם סבלו וחיונו היו למינות, ללא יום ולילה, כל סדר לא היה בהם.

אחורנו חילקו לא למעד בבסיס, שחקנו רק משחקי מלחמה ורוק, בירוח הצמחית, כי את אלה ראנו ונשנו בגינו הסגר והשפון יי החילקים הנאצים.

את השורות האלה אני כותב בבוקר בשעה חש ושלושים. בדיוק כמו לפני כים שנים. נכתבו ביד, כאשר חילקו את גמנו ויוני עליו בבוקר הם כחודש אב - אנוסוס 1943.

בני משפחת אסקין בימים שלפני השואה.

נאורות נוספות. איך, איך אתם מנימים "לדבר" להשפיק ולמנוע בעם היהודי.

באיו וכות אתם בכלל מוחתים את פיהם "הנאליה ונבונה: אתם נד חנם חורוה, נד חוריי, אזי ומילון חלדים והנשקות וכל ששת המילונים, קדושה האומה... לא ולא... צאו

תשובתי לכם גויים חליניים, שיכורים מחכשי השואה על פם, בכתב וכעניסות מיוחדים ברחוב איוופה העולם. מי אתם בכלל בוראוי סרט נולדום בעת החיל לפני כים שנים (כים - נכתבו ביד). גרמניה לפה באתם מארבות אשכנזו גרמניה וגורדותיה, צרפת, אנגליה, איטליה ומדינות

שלא וכו! אפילו למצבנו ברח מהא אברהם. ידיו (קפרי) - יתרום (קפרי) ועיקו בורח הבתים, כאשר נדע לנו את אשר מעליכם הנאצים ועוריותם לעם היהודי - הרק, חקן, שרופה נתאי הנוים, קברי איוס רבים בעיירת מסבין, חוצאות לחרוה על שטח חושי חואבם. נאטע לא יראה את אשר קורה כאן בעיירת חשלה, גלובניק שלון, ורבות אדירות ברסיה, מלון ואירופה כולה.

אני רואה את העיירה בורחת ונחש לא דועכת ואני נותרתי לבדי. אחד ויחיד מן השירפה החיא. לכן אלו אל מו אמה לטורח המיכה והתלחון לא ידעתי וכו! מנאני - בירחתי מנהגות אל חירות על עוד מיוחדתי, לביתו של הני. הביאו אותו לכפר שם וכתינו לטיפול בגריל אותה פצעתי כשברחתי ממוסו.

נעבור לשלושה חודשים אל האור הטוב, כל קומו אתנו לגרוד המרטינים וקורסובסקי, שם שהיתי ועוריתי למבוגרים לשמור על חוסמם, הנשק והרכוש שהיה לי ביער. לא לחמתי, חייתי בן 11 לבד... הייתי מרטינו צער עם קראיבין בדי.

נענו לי רובה לונגה עצמית (לפרטינו (קטין), קיבלנו רובה - קראיבין, חני אוסומטי וכו שררה כדורים במחשית (לא היה תקין כל כך ולא ידע חסר). מפקדי גרוד אורו לי חרצה וישרו עליו בעת חורוה.

ספר למוסם למיד אותי, לאחר לרובה ילדותי בו. הם יכרלו לי מסות פראי אל עמוד הבאי לפעלה, יריתי, מרטינים ואשתי חטמו כי בגב שלא אפול מהחוד החוקי וחלטנו.

רעיתי מאוד לירות ולחרוה גרמנים, אך חורב לא נינו לי בגלל עלי העניי, נשאנו, אני המרטינים למעלות נדו הרמנים, נשאנו, אני וחילי חורצי שחיה דול ממן, בן 14, כים לשמירי והנחם קסיות עם עד עניים שלשה מרטינים חותמים בורחים.

המכתב מנאם - מרטינים חורחיה חקבורה שם ביער. אני מכתב לי: יקי "כ

מעשי גבורה ולחימה נועזת בגלובוקי ובקרולבשציזנה

הריגת גרמנים והתקוממויות

גבורת הנוער, הנשים והגברים מול הכובשים הנאצים, מרידות, התקוממויות, התקפות ולחימה עיקשת, פגיעות והריגת גרמנים בגטאות, במחנות ובגדודי הפרטיזנים ולוחמי המחתרת.

עובדות חיים ונתונים מדויקים מוכיחים לנו שהמשטר הנאצי המסודר והמאורגן-סבל מטיפוח צבאות וחוסר יכולת לשלוט במלא מובן המילה ביהודים ועמים אחרים כפי שהם רצו ותכננו

" לא כצאן לטבח" - יהדות אירופה והעולם כולו לא הלכה כצאן לטבח- כפי שנהגו לאמר במשך שנים רבות והיו הרבה התמרדויות ופגיעות בגרמנים.

ילדים ותינוקות- האם היה ביכולתם להשתמש בנשק מול הצורך הגרמני שהיה מצויד במיטב הציד הצבאי של אותם ימים- מלה"ע ה-2 עקובת הדם של למעלה מ-25 מיליון קורבנות של כל האומות, רוסים, פולנים, נוצרים ויהודים.

אבל, לפי הערכה נפלו במלחמה בחזיתות השונות במחנות בגטאות וביערות הפרטיזנים ולוחמי החירות- כחמישה מיליון גרמנים- חיילים, שוטרים, שומרים ומשתפי הפעולה הנוצרים.

בכל המחנות בהם היה כבוש גרמני, אוקראינים, הונגרים, רומנים, בילרוסים ואחרים.

התינוקות- הרי היו עסוקים באכילה ויניקה בשתייה שינה מנוחה ע"מ לגדול ולהתפתח לאדם גדול יותר... ולמה הם החיות מנעו זאת מרבים מבין ילדינו... הילדים- בגטאות ובמחנות אמנם הראשונים לכיליון היו ונפלו כ-5 מיליון ילדים מגיל יום ועד גיל

16-18 שבו רבים מהם כבר לוחמים מתמרדים- מקרב תנועות הנוער היהודיות הנפלאות והפורחות, השומר הצעיר, הנוער הציוני, בית"ר, ותנועות הנוער הנוספות. ידועים לנו אלפי מקרים של ילדים ותינוקות ניצולי השואה ששרדו בגבורה במחנות, ברחו מהגטאות ולחמו בשירות הפרטיזנים.

ואני מיכאל אטקין בין חוה (לבין קמינסקי) ומנחם/ מנדל אטקין רק אחד מן הניצולים... ואחי התאום נשאר שם... חיים שבתאי בן 10.5.

כוח עז ניתן לי בימים ההם ורצון גדול לחיות- ותוך שנתיים שלוש של הכיבוש הנאצי המתועב החלטתי- אני אזוז מכאן, אברח, אנצל ואמשיך את שלשלת משפחת אטקין, קמינסקי, קבוקב, צ'וכמן, גלר, חודוש בלאט ומשפ' נוספות שאפילו לא הכרתי ולא שמעתי עליהן.

חיינו בגטו גלובוקי, פלך וילנא חנוקים, קשים, מלאי רעב וצמא, חסרי בית וב"ס (נמנע מאתנו- כשילדי גרמניה, איטליה ואירופה כולה הלכו חופשי ולמדו על עמם ועל עמים אחרים)

הם לא ראו ואף מורה ומחנך לא סיפר, לא דיבר, לא אישר ולא כעס או כאב על הריגת העם היהודי ע"י שכירי הוורמאכט- צבא העם הגרמני שהתנהג כחית אדם- כחית טרף באכזריות ורשע שלא היו כדוגמתם.

כי חיה רגילה, כלב, חתול, סוס, חמור ואף נחש לא פוגעים באדם שאינו מסכן אותם... והם התנפלו על כל יהודי.

אצלנו בגטו בגלובוקי היו שלוש אקציות- הרג היהודים- מרכזיות ובתוספת רציחות ביניים. חיסלו את הגטו בו היו- והובאו לכאן מ-10 עיירות סמוכות כ-8500 יהודים התגוררו בגטו כשכל משפחה מקבלת חדר קטן בו חדר 5-6 נפשות וללא תנאים תברואתיים מינימליים- כשהכלואים נאלצו לעתים לעשות את צורכיהם בחוץ בחורשה או בפינת הרחוב.

שמחתי בשנים האחרונות לאידם של הגרמנים בתאונות רבות אכזריות שקרו שם- ברכבות בכבישים ובאסונות טבע רבים, והתרסקות מטוסיהם וגופותיהם באוויר.

"יהודים נקמה" אידן נקמה צעקו המומתים על קידוש השם- והנקמה אכן באה- אמנם בקנה מידה קטן- אבל, גם הם קברו את מתייהם שרוסקו לחתיכות בין גלגלי הרכבת ומטוסייהם שם... בגרמניה המאוחדת.

קרולבשציזנה או כפי שבני ניצן קורא לה- קרולב- העיירה הקטנה- מרכז מסילות הברזל בבילרוסיה היום- צומת רכבות לליטא, לטביה, אסטוניה, פולין ובריה"מ. כאשר אני נולדתי שם הייתה עיירתי בשלטון פולני ומ-1940 אוחדו כל המדינות הקטנות לבריה"מ הגדולה, וקרולבשציזנה במדינת בילורוסיה. להרוג, לרסק, לחנוק ולשרוף את הגרמנים.

אחת ההתקפות החשובות, הנועזות ומהירות ההחלטה הייתה בעיירה זו, קרולבשציזנה ע"י תושבי גטו גלובוקי, שנשלחו לעבוד במסילות הברזל ושמו עליהם (כ-50איש) עבדו ו-15-18 גרמנים עם מכונות ירייה, רובים אוטומאטיים, רימונים ואלפי כדורים בתרמילים.

"הפועלים" היהודיים היו מצוידים ב-6-8 רימונים, 10 רובים וכ-150 כדורים. היו להם גם, לאנשי הגטו, ברזלים, סכינים, אבנים ומקלות עץ ומוטות ברזל (לום ברוסית) בהם מרימים את פסי הרכבת על מנת לתקן אותם.

מבין עובדי הרכבת שהובאו מגטו גלובוקי, היו גברים בריאים חזקים ונוער נפלא- חניך השומר הצעיר ותנועות נוער נוספות שפעלו אז בעירות השונות, הנוער הציוני, בית"ר, מכבי, פועלי ציון ועוד.

פעולות הנקם נגדם בעירת מולדתי קרולבשציזנה- תוכננה היטב- ורק חוסר נשק יעיל (עד ששיגו) דחה את הפעולה הנועזת עטורת הגבורה- במספר שבועות... אבל, זה תוכנן ופעולת הלחימה בוצעה ע"י גרמנים הרוגים בחוצות העירה.

כל הגרמנים, הס.ס, הנאצים, הלוחמים לגזע עליון שוסעו, גורלם נחרץ- ונראו ע"י תושבי קרולבשציזנה הנוצרים כי גם יהודים יודעים לחחום על כבודם, חירותם ויהדותם ושמירה על צלם אנוש- שהפשיסטים עשו הכל למחות את דמות היהודי הגאה- מעל פני האדמה.

גם כאן הם- הגרמנים המטורפים וחסרי לב אדם חשו את נחת זרועם של היהודים- אסירי הגטו (על לא עוול בכפם) שלא הספיקו אפילו להתגונן.

הלוחמים היהודים גמרו את מלאכתם ולפנות ערב יצאו מהעיירה ליערות והצטרפו ללוחמים הפרטיזניים, שם המשיכו את לחימתם ונקמתם בנאצים המכוערים ברוחם, נפשם, ופניהם המגואלות בדם יהודי.

"פועלי" הגטו מגלובוקי היו ללוחמים אמיצים והכריחו את הגרמנים שומרי הגטו לאסוף את הרוגיהם- פגריהם (ולהביאם) לקבורה בעיר גלובוקי.

זהו מעשה גבורה מיוחד- שכמותו היו מאות ברחבי אירופה- בגטאות, במחנות וביערות.

אנשי הגטו היו כמונו גאים בחבריהם הלוחמים ששמרו על כבוד עמנו.

מיכאל אטקין, בן חוה ומנחם/ מנדל אטקין
פרטיזן צעיר (בן 10.5)
מבריגדת רוקסובסקי
ביערות גלובוקי ווילייקה איזור ויטבסק צפון בילרוסיה

לזכור את העבר למען העתיד

את אירועי השואה והגבורה. רבים מתלמידיו אף אינם רוצים לשמוע על העבר של עמנו באירופה, אף על פי שמשלחות נוער יוצאות למחנות ההשמדה. מהותכם של מורי חיי הספר ללמוד ולהשתלם בנושאים אלה על מנת להעניקם לדורות הבאים – כי דור זה חייב לדעת יותר על עברו של עמנו. הם מסוגלים להבין ולדעת תרבות יותר.

ישנם בתי ספר שמעורים בנושאים הרבים של התקופה, אבל צריך לעשות דרכה יותר. ידועים, לוחמי הגיטאות וכל שאר המר יזאונים בארץ צריכים לבנות מערכת חינוכית הסברתית על מנת להעביר לדללים, לנוער ולמבוגרים ידע רב היקף על אירועי השואה והנבחרה.

בגטו ורשה, בגטו גלובוביץ ובגטאות נוספים היו חתוקים וממוגנים, ובזמן רצחם הלוותמים היהודים אילץ רמנים נאציים שהקיפו את הגטאות בשטן קים, תותחים ומכונות ירייה, לא להכנס לעמדתם. לטבח. הצעירים – ילדי תנועות הנוער – הכינו נשק ותחמושת כדי להילחם על כבודנו ותפסנו ולהכות את אויבנו שרצו על הגטו.

היה זה אושר רב לראות לחימה יהודית בתור
ליגנים הגרמנים. אמי היה אטקין שברחה מהג'
טו הצטרפה לפרטיזנים בכריגות אוקטובר
והשתתפה בלחימה העיקשית נגד הנאצים המתורעבים שנפלו ככב'
שם מידי הפרטיזנים והקוזאקים.

היום אנו מדינה חופשית עם צבא חזק, ממשלה, משמר הגבול ומשטרה – וכולם לוחמים נגד אויבינו מסביב ושומרים על עם ישראל.

נעשה כולנו הכל ששום שואה כזאת לא תחזור, והעם "שב לבטח על ארצתו".

הכותב הוא ניצול שואה, תושב קרית ביאליק

בכל שנה בחתקרב יום השואה ותגבורה אני חושב על העבר הלא רחוק של עם ישראל בתפוצות. האם עשינו מספיק בימי הקושי שלנו להציל את העם ולברוח ממתופת שוטטילו עלינו הגרמנים הנאצים, תתי ארם שהחליטו להשמיר את העם הנחרד בשום שראו בנו אייבי האנושות?

אנו היהודים חיינו במדינות שונות, וככל הגויים עבדנו, למדנו יצרנו קשרי תרבות ומסחר ויחסים מצוינים עם כל שכנינו, שהיו אהובים ומקובלים עלינו ככל היהודים הנאורים.

יִהְיוּ אִירֹפָה וְהַעֲלֵם נִטְמָעָה כְּתוּךְ הָעַמִּים הַשּׁוֹנִים, וְהֵם לֹא הִפְרִיעוּ לָנוּ בְּשׁוֹם מִהֲלָךְ וְדַעָה. לִהְפֹּךְ - תִּמְיֵד שֶׁאֵלּוּ וְהִתְיַעֲצוּ אֵיתָנוּ בְּכָל אִירֹעַ וּבְכָל עֵת קִשָּׁה.

זיכרונות העבר מחיינו בגטו גלובוקי
שבבלארוס עדיין טריים אצלי. בייחוד
זכור לי הפציעה ברגלי לאחד שגרמנים
פגעו בו. ממכותיה ברגלי שמעור על מנסים
מול חומת הגטו שנפרץ, והמנגונים ואנו
רצנו לשדות וליערות כדי להינצל מיד
הפושעים הגרמנים.

ביוני 1941 פרצו צבאות גרמניה לברית המועצות, ואנו נלקחנו לגטו וחיינו בו יותר משנתיים, עד אוגוסט 1943, יום החיסול הסופי של כל יהודי גטו גלובוקי. כ־8000 איש מכל עיירות האזור.

נעקרו מבתינו הנאים, עזבונו את כל רכושנו והוסענו על כורח
נו במשאיות לגטו, שם קיבלנו חדר וחצי בו גרנו ביחד אמי חוה, דוד
דני לאה ואחי ואני התאומים.

אני מספר רבות על עיבורי בבתי ספר, אבל לדעתי משרד החינוך, הספר והמודים לא עושים די כדי לשמר את ייחודן השואה והגבורה לדורות הבאים, דבר הכרחי 65 שנה לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה ועימה שואת היהודים. ישנם בני נוער שאינם מכירים

4

"Вольное Глыбокое"

№20 (215) 13 – 19 траўня 2004 года

Ліст з Ізраіля

Добры дзень, дарагі зямляк
Скрабатун Уладзімір Іванавіч,
дырэктар газеты "Вольное Глыбокое".
Я, Эткін Міхаіл Мендзелевіч, маю да вас
вялікую просьбу, якая хвалюе мне
шмат год – дапамажыце мне знайсці
магілу майма маці Эткін Эвы...

Мама маці Эткін Эва
1913 года нараджэня
з дому Камінскі, Эва Са-
вельева. Пасля публікацыі ў
гэты супраць нямецкіх акупан-
таў яна выйшла з гэта і
пайшла ў партызаны, служы-
ла ў партызанскай брыгадзе
"Кастрычнік", у другім ат-
радзе. Загінула 3 чэрвеня
1944 года. Маці, як і ўсе ка-
мандзіры атрада, патрапіла
ў палон і была павешаная не-
мецкімі каралёўскімі орга-
намі ў Докшыцах – незе ў
лес, ці ў горадзе. Я не ве-
даю ці мае мама сабе ці
брацкую магілу, я хачу
знайсці. Мама маці служыла
ў партызанскім атрадзе мек-
сестрой і вавала разам з
усімі партызанамі супраць
нямецкіх акупантаў. Капі яна
загінула, ёй было толькі 31
год.

Мама ўсё сем'я таксама
была ў гэта, і ў дзень забой-
ства ўсіх жыхароў вёскі
(20.08.1943 г.) я збег у лес і
быў палонны ў першую нату-
ра. Мама выжыла, прайшла, якая
была ў гэта, у аблогу вёску па-
цудовай сям'і, якая хава-
ла мяне ад немцаў – там я атры-
маў жэсткія скароты і пацало.

Паважаны Уладзімір Іва-
навіч, надрукуйце, калі лас-
ка, маё пісьмо. Я веру, што
можна знайсці гэтых людзей
– у іх было двое ці трое дзе-
цей 10-12 год, мне тады
было 10-12 гадоў. Я хачу
іх сарэчына паліваць.

Я нарадзіўся 25.12.1932
года. Мне сёння 71 год,
прыкладна так я міркую,
таму што дакладны свой
дзень нараджэння я не ве-
даю. Я ласкава фатаграфію
маёй мамы і маёй сям'і, я меў
брата – Хайм-Шабтай і ма
былі блізкімі – ён загінуў
у гэта ў Глыбокае.

З вялікай надзеяй чакаю
зямляк Эткін Міхаіл
Мендзелевіч.

Дапаможам зямляку знайсці магілу маці

Да 60-годдзя вызвалення Беларусі
і горада Глыбокае
ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў

Аб рэзакцыі. Шановныя
нашы чытачы, справа ма-
ральнага гонару даламчы
нашаму зямляку знайсці ма-
гілу маці, якая паклала сваё
маладое жыццё на карысць
вызвалення нашай роднай
Беларусі. Так, сапраўды,
часу мінула шмат. Але шчы-
ры, хоць мінімальны, ёсць.
Могуць існуць якія-небудзь
тэх папяр, нават калі спы-
таў ужо няма ў жыцці, то іх
дзень альбо ўнутры магіны чуюць
апошнім пра тых чыс. Ва-
воўна жа сямейным паданні,
якія пераходзяць стагод-
дзімі. Вос у Глыбокім нех-
та таварыства, што яно
прапаравалі бацьку Напа-
леона.

Думаем, што школьным
грамадствам з Докшыц гэта
справа на сілах.

Аб выніках даследаванняў,
альбо ўспамінах сведкаў па-
ва, якая здарылася 3 чэрне-
ня 1944 года (роўна за месца
да вызвалення нашата краіна),
просьба павялічыць на адрэ-
саваных: п.с 22, г. Глыбо-
кае, альбо напісаць.

Etkin Michael,
27 - Eilon Str.,
KIRIAT - BIALIK
27046
ISRAEL
ці тэлефанаваць:
04-8714230

На здымку справа: бацька

Эткін Мендэль.

Злева: маці і партызанскі атрад
забітыя ад немцаў.
На здымку ўнізе (злева
направа): маці Эткін Эва,
Мендзелевіч.

На здымку ўнізе: Сям'я Эткін.
Злева: маці і партызанскі атрад забітыя ад немцаў.

...была вырвана, и хану ве-
дал, что тут за сам хан у
акой вещи или зарез жи-
вуч, и не памято, что тут
за вещь, кто тут же пулю
наня люди, аки хану мине.

РАСПОСЛА
РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ
У ДИПЛОМАТИЧЕСКОМ
ПОРЯДКЕ

EMBAZY OF THE
REPUBLIC OF BELARUS
IN THE STATE OF ISRAEL

Уважаемый (ая) Эммануил (а),

Настоящим сообщаем по Вашему запросу, что была получена ответ на Ваш
запрос в - *Minister of Agriculture*
Республики Беларусь.

Вопросы сельского хозяйства:

В ответ на заявление г-на Ирины ЭТИКИНА М.М. сообщаем, что по
документам Национального архива Республики Беларусь числится Каминская
Ева Савельевна, 1916 года рождения, еврейка, с 25 августа 1943. года
признана 2 отряда бригады «Октябрь» бывшей Витебской области в
должности медсестры. В отряд прибыла «из гетто» Адрес семьи не указан. В
списке личного состава отряда в графе «куда выехал, причина и дата
выезда» на нее записано: «03.06.1944 г. повоем в плену». Других сведений
не сообщено.

Этими Николаи Мейсевичу, 1931 (так в документах) года рождения, с 20
ноября 1943 года по июль 1944 года находился в партизанском отряде им.
Г.И.Котовского, бригады им. К.К.Рокоссовского, действовавшей на
территории Витебской и бывшей Витебской областей в качестве
воспитателя. Был ранен в ногу (когда не указано). В отряд прибыл «из гетто
М.Гробокова». В графе списка «Адрес семьи» на него записано: «Родители
уничтожены немцами».

Просим о выслезкоженном сообщать Этину М.М. в установленном
порядке.

Примите благ пожелания, с/д - 9.00.12.00, выписка - 9.00.12.00

Тел. 03-510-28-34

Консул Республики Беларусь в
Государстве Израиль.

Ю.Кашков

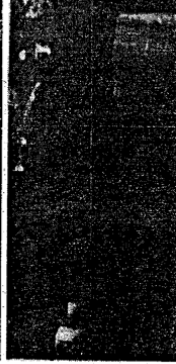
На снимку уперсе: Этин
Михаил.
Заванта: восток, пидпорядку здымаю
завантажы ад восточнага.

На снимку уперсе: Этин
Михаил.
Заванта: восток, пидпорядку здымаю
завантажы ад восточнага.

На снимку справа-гэма:
Этин (Каминск) Эва Савельевна,
Этин Мейсевич.
Заванта: восток, пидпорядку здымаю
завантажы ад восточнага.

Заванта: восток, пидпорядку здымаю
завантажы ад восточнага.

משרד הביטחון

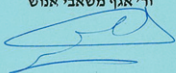
23550

שם משפחה	אטקין
שם פרטי	חזה
שם האב	ישראל
חסי. זהות	*****

**בזה ניתנת לך
הזכות לעגידת**

אות הלוחם באצנים

צבי כהן
סגן המנהל הכללי
ור' אגף משאבי אנוש

ה' כסלו תשס"ב
20.11.2001
תאריך בתוקף:

משרד הביטחון

23551

שם משפחה	אטקין
שם פרטי	מיכאל
שם האב	מנדל
חסי. זהות	003478583

**בזה ניתנת לך
הזכות לעגידת**

אות הלוחם באצנים

צבי כהן
סגן המנהל הכללי
ור' אגף משאבי אנוש

ה' כסלו תשס"ב
20.11.2001
תאריך בתוקף:

-צורות כתיב שונות של השם "גלובוקי":

Glubokoye, Hlybokaye, Glebokie, Glubokoje, Glubok, Hlybokaje, Glembokaye.

- קרולבשצ'יזנה נמצאת כ-18 ק"מ דרומית לגלובוקי.

אין להם קבר

הם חסרים לנו עד מאד, ואין להם אפילו קבר שניכל לבקר, להשתטח עליו, לדבר אליהם ולבכות.

אמנם יש להם "קבר אחים", אך מקום קבורתם המדויק אינו ידוע.

אמי היקרה, הפרטיזנית האמיצה : חוה (אווה) אטקין ז"ל (לבית קמינסקי), שנפלה בפרטיזנים במלחמתם בנאצים ביערות רוסיה-הלבנה (ביילורוסיה / בלארוס), באזור דוקשיץ וגלובוקי בתאריך 3.6.1944

הורי אמא : מיכאלה וישראל קמינסקי ז"ל.

אבי היקר : מנחם-מנדל אטקין ז"ל, שנפטר בגיל צעיר לפני הגטו, בחודש מרץ 1941 – נקבר בבית-העלמין היהודי בגלובוקי, אך כיום רוב המצבות בבית-עלמין זה הרוסות לחלוטין (כך נודע לי מפי חברים שביקרו שם) וכנראה שלא ניתן לזהות את קברו.

אחי התאום היקר : חיים-שבתאי אטקין ז"ל, נפל ליד גדר גטו גלובוקי ביום חיסול הגטו ע"י הגרמנים – 20.8.1943

סבי, שאול-רפאל אטקין ז"ל, שנפטר בשיבה טובה בשנת 1941. סבתי, חיה-ליבע אטקין ז"ל (לבית קבקוב), נפלה בגטו גלובוקי ביום חיסול הגטו – 20.8.1943

הדודים, אחים ואחיות של אבא (עם בני / בנות זוגם וילדיהם) – נפלו בגטו גלובוקי ביום חיסול הגטו – 20.8.1943

הדודה לאה קמינסקי ז"ל (אחותה של אמא) ומשפחתה (משפחות קמינסקי וגלר) – נפלו בגטו גלובוקי ביום חיסול הגטו ע"י הגרמנים – 20.8.1943

כולם חרוטים עמוק עמוק בליבנו. אני זוכרים אותם כל יום ונמשיך לזכור אותם תמיד לנצח.

Menachem-Mendel Etkin (my father). born: August 5th, 1909.

Died: March 25th, 1941 from a blood infection, due to some teeth treatment (there was no Anti-Biotics drugs at that time).

He married Eva (Chava) Kaminsky, on February 19, 1932. She was born on January 15th, 1913 in Dokshitz. She was a brave Jewish Partizan.

She served as a nurse in the Partizans. Her troop was captured by the Nazis in the forests of Belarus, close to the area of Glubokie, and they were hanged by the Nazis on June 3rd, 1944 in the forest.

Eva had a sister : Lea Kaminsky, who was taking care of the twins (Michael & Chaim - Eva's children) in the ghetto, during her absence from the ghetto, due to her professional duties in the Partizans.

Menachem-Mendel and Chava (Eva) Etkin had 2 twin-sons, which were born on December 25th, 1932: Chaim-Shepse, who died in the Glubokie ghetto on August 20th, 1943. and myself - Michael (nick names : Michale, Mishka). I had escaped (*) from the burning Glubokie ghetto on this early Friday morning of August 20th, 1943.

* My escape story is an amazingly great story of survival.... !!!

This book is about my life story, in Hebrew.

I had married Rivka Levy on the very symbolic date of August 20th, 1956 in Haifa, Israel.

Rivka was born in Saloniki, Greece on June 6th, 1936 .

- She worked for many years in Israel as a kindergarten teacher.

I worked for many years in Israel as a Physical-education teacher, a Volleyball coach and many other sports activities (swimming coach and referee, table-tennis, spokesman in the Radio in Israel about Volleyball, and more).

Michael & Rivka live in Kiriath-Bialik (close to Haifa), Israel.

They have 5 sons, as follows:

1. Menachem- Shabtai (named after my father). born: August 3rd, 1957 in Haifa, Israel.

Menachem had married his first wife : Lia Gertz on February 17th, 1981 in Tel-Aviv, Israel. They had 2 daughters:

Inbar- Chava, born: September 24th, 1982 in Ramat-Gan, Israel.

Shani, born: May 9th, 1987 in Ramat-Gan, Israel.

They divorced in 1993.

Menachem had re-married with Mazal Gorino, on September 18th, 1995 in Hertzelia, Israel.

Mazal was born on March 2nd, 1958 in Haifa, Israel.

Menachem & Mazal have 2 sons: Eyal-Avraham. born: February 19th, 1996

IDDO-Noach. born: February 19th, 2001

2. Chaim- Yehoshua. Born : August 6th, 1960 in Haifa, Israel.
He married Taly Kloizner , and they have 3 daughters: Keren, Hilla, and Lior.
3. Nitzan- Hanoch. Born : October 12th, 1965 in Haifa, Israel.
He married Michal Meir, and they have 2 daughters : Bar, and Shay.
4. Amit- Rafael. Born : March 29th, 1971 in Haifa, Israel.
He married Ruth (Reut) Avitbul, and they have 1 son: Noam.
They had divorced on 2005.
5. Idan- Reuven. Born : May 13th, 1975 in Haifa, Israel.
He is not married yet.

The Etkin Family from Glubokie and Dokshitz in Belarus.

Shaul- Rafael Etkin (my grandfather) was born on February 5th, 1860.
Died on April 10th, 1941 in Krulevshchizna, Belarus.

Shaul-Rafael Etkin's wife was: Chaya-Liebe Kabakov.
They lived in a small town in Belarus, called: Krulevshchizna, which is in the region of Glubokie.

Chaya-Liebe was born on March 10th, 1865,
Died: August 20th, 1943 at the Glubokie Ghetto (*) in Belarus.

***The Glubokie Ghetto was burned and totally destroyed by the Nazis on August 20th, 1943. - Most of the Etkin family were killed there on this tragic date !!!**

Shaul-Rafael and Chaya-Liebe Etkin had 8 children, as follows:
The oldest son was: Reuven-Shimon. born on August 15th, 1888.
Died on August 20th, 1943 in the Glubokie ghetto.
His wife was: Pesia they had 2 daughters: Sheyne (14), Feygele (12).
All died in the Glubokie ghetto together.

Gitl Etkin. born: May 20th, 1890.
Died : June 10th, 1940 in Krulevshchizna, Belarus.
She married Tana Hodosh on May 10th, 1915. Tana was born on 1880 in Belarus.
Died in Los-Angeles, California, USA.
Gitl & Tana Hodosh had 2 sons, which lived in Los-Angeles, California.
as follows:
Zelig Hodosh (Mike). Born in Belarus in 1924. Died on Sept. 2005 in L.A., California.
Hirshel Hodosh (Greg / Gregory). Born on 1927 in Belarus.
Died on July 2005 in L.A., California.
Greg married: Dolores Kwiatt in 1965.
They have 2 sons:
Anthony, born : May 15th, 1966 in the USA.
Robert , born : October 27th, 1969 in the USA.
Anthony had married Judy Rubin on May 26th, 1996 in LA.
They have 3 children : Gabriel , born : April 1st, 1997.
Eithan , born : May 13th, 1999. and Susan.

Rachel Etkin. born: June 25th, 1895.
Died: August 20th, 1943 in the Glubokie ghetto.
She married Chanan (Chonke) Pirovoskin, on May 5th, 1925.
He died in Krulevshchizna before the war.

Chanan (Chonke) Etkin. born : July 30th, 1907. died : August 20th, 1943 in the Glubokie ghetto.

Chaim- Shabtai Etkin. born: June 9th, 1908.
Died : 1927.

Yekutiell (Kushke) Etkin. He fought as a soldier in the "Red Army" in Siberia.
Hirsh Etkin. He married Chaya. both died in the Glubokie ghetto, on August 20th, 1943.

